

INNOVATION TALABALAR AXBOROTNOMASI

 <https://innoworld.net>

 +998945668868

ILMIY JURNAL

 I JOURNALS
MASTER LIST

 ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
NUMBERING
SYSTEM

 doi

 zenodo

 OpenAIRE

 Academic
Resource
Index
ResearchBIB

 Google Scholar

 open access.nl

INNOVATIVE WORLD

INNOVATION TALABALAR
AXBOROTNOMASI

Volume 1, Issue 1
2024

Journal has been listed in different indexings

The official website of the journal:

www.innoworld.net

O'ZBEKISTON-2024

TAHRIRIYAT

	<p>Bosh muharrir</p> <p>Mas’ul kotib</p> <p>Nashrga tayyorlovchi Xomidov Anvarbek Ahmadjon o’g’li – Tahrirlovchi Raxmonov Akmaljon Axmadjonovich – Texnik muharrir</p>
--	---

TAHRIR KENGASHI A’ZOLARI

BANK RISKINING TURLARI VA ULARNING MUHIM JIHATLAR**Boyev Bekzod Juraqul og'li**Toshkent moliya instituti "Bank ishi" fakulteti dekan muovini,
PhD.**Oltiyeva Salomat Kodirovna**Toshkent moliya instituti "Bank ishi" fakulteti
BIA-74 guruh talabasi.**ANNOTATSIYA****KALIT SO'ZLAR**

bank, risk, iqtisodiyot, moliya,
risk turlari, kredit riski, likvidlik
riski, foiz riski.

Inson o'z hayot faoliyatining turli nuqtalarida beixtiyor tavakkal qilish hollariga duch keladi. Tavakkalchilik tushunchasi fanning turli sohalarida ma'lum bir ma'noni aks ettiradi. Rus tili lug'atida tavakkalchilik so'zi «risk» deb atalib, qadimiy grek so'zidan olingan. U kemalarni halokatga olib boruvchi va odamlarning o'limiga, mol-mulklarning cho'kib ketishiga sababchi qoyani bildirib, «qoyalar orasidan shamol va boshqa to'siqlarga chap berib suzib o'tmoq» ma'nosini anglatadi.

Bugungi kunda bu so'z «xavf ostida qolmoq» degan yangi ma'noda qo'llanilyapti. Mazkur tushuncha Rossiyada XIX asrning boshlarida tarqalgan. O'zbekistonda ham sobiq Ittifoq davrida qo'llanilib kelingan va «tavakkalchilik» so'zi ma'nosi bilan bir qatorda «xavf ostida qolmoq» ma'nosini ham bildiradi.

Insoniyat tabiatan riskdan qochishga intiladi. Agar biz riskni nazorat qila olmasak, odatda, undan qochishga harakat qilamiz. Chunki, har qanday ishonchsizlik o'ziga xos tarzda ma'lum darajadagi yo'qotishlarga olib kelishi mumkin. Biz hayotimizda riskning mavjudligini tan ola turib, har bir harakatimizda riskning minimum darajaga tushirishga harakat qilamiz. Shu bilan birga, ko'proq turdagi riskka yo'liqqanimizda eng kam riskligiga yoki riskka tortilganimizda ham qandaydir foyda (daromad) olishimiz mumkin bo'lsa, riskning kelib chiqishiga, bo'lishiga bir oz bo'lsa-da rozi bo'lamiz. Endi biz riskning tub mohiyatini ko'rib chiqadigan bo'lsak, "risk"so'zi ispanchaportugalcha so'zdan olingan bo'lib "suv ostidagi qoya" degan ma'noni bildiradi.

Shu o'rinda turli lingvist (tilshunos) olimlar bu so'zning ma'nosini izohlashda deyarli bir xil fikr bildirsalar-da, biroq ularning qarashlarida ayrim tafovutlar borligini aytib o'tish joiz. Xususan, V.Dal «risk» so'zini tavakkal qilmoq, xavfli ish qilmoq, «riskovat» tushunchasini esa tavakkal qilish, biror ishni to'g'ri mo'ljallab ko'rmay qilish, dadillik, qat'iyat bilan ish tutmoq, ma'lum xatarga o'zini urmoq deb izohlaydi.

S.Ojegov «risk» so'zini sodir etilishi mumkin bo'lgan tahlika yoki muvaffaqiyatli natija umidida tavakkalchilik qilish, tavakkal qilmoq, xavfli

ishga qo‘l urmoq, «riskovat» so‘zini esa xavf-xatardan qo‘rqmay ish qilmoq kabi tasavvur qiladi.

Bu ta’riflardan ko‘rinib turibdiki, risk doimo noaniqlik bilan bog‘liq. Noaniqlik esa, o‘z navbatida, oldindan ko‘ra bilish qiyin yoki mumkin bo‘lmagan voqealar bilan bog‘liq bo‘ladi. Bu voqealar ham ijobiy, ham salbiy natijalarga olib kelishiga sabab bo‘lishi mumkin.

Bank faoliyati bilan bog‘liq risklar va ularni oqilona boshqarish orqali daromadlilik muammolarini tadqiq qilish, risklarni kamaytirish yo‘llarini aniqlash, ularni hal qilish, bozor iqtisodiyoti sharoitida tijorat banklarining jahon andozasiga mos keluvchi yuqori likvidlikka ega bo‘lgan bank sifatida faoliyat ko‘rsatishga imkon yaratib berishini asoslash va boshqa shu kabi muammolar iqtisodiy fanlar sohasida o‘z yechimini kutayotgan masalalar bo‘lib ularning chuqur tadqiq qilinishi banklar faoliyatini yanada takomillashtirishga olib kelishi mumkin.

«Bankovskiy menedjment» MASHG‘ULOTligi muallifi P.S. Rouz risklarga kengroq tushuncha berib, u bank risklarini quyidagi oltita asosiy turga ajratadi:

- kredit riski;
- foyda olmaslik riski;
- likvidlik riski;
- foiz riski;
- to‘lay olmaslik riski;
- bozor (raqobat, talab va taklif, inflatsiya va h.k.) riski.

Bank uchun ikkinchi darajada bo‘lgan risklar tarkibiga P.Rouz siyosiy, suyiste‘mol va valyuta risklarini kiritadi.(1-jadvalga qarang) Shunday qilib, bank faoliyati turli tuman risklarga bog‘liq bo‘lib, ular «Bank tomonidan berilgan kredit o‘z vaqtida qaytib keladimi?, «Keyingi oyda depozitlar salmog‘i oshadimi?, «Bank aksiyasining bahosi va bank foydasi oshadimi?, «Keyingi oyda (kvartalda) foiz stavkalari qanday bo‘ladi, ular bank foydasiga qanday ta’sir ko‘rsatadi?» kabi ehtimollik, tavakkalchilik bilan bog‘liq holda faoliyat olib boradilar. Shu holatlarning tahliliga asoslangan holda bank mablag‘larni investitsiya qiladi, ijobiy natijaga erishishni maqsad qilib qo‘yadi.

1-jadval. Bank risklari va ularning turlari

No	Turlanish Belgilari	Risk turlari
1.	Vujudga kelish sohasi bo‘yicha	1. Ichki risklar: <ul style="list-style-type: none"> • tijorat banklari turi bo‘yicha • mijozlar tarkibi bo‘yicha • bank operatsiyalari turi bo‘yicha • balansdan tashqari operatsiyalar bo‘yicha • moliyaviy xizmatlarni amalga oshirish bilan bog‘liq operatsiyalar bo‘yicha 2. Tashqi risklar: <ul style="list-style-type: none"> • siyosiy • ijtimoiy • tabiiy

2.	Qamrab olish darajasi bo'yicha	<ul style="list-style-type: none"> • makro darajadagi risklar • mego darajadagi risklar • mezo darajadagi risklar • mikro darajadagi risklar
3.	Ta'sir qilish vaqti bo'yicha	<ul style="list-style-type: none"> • retrospektiv risklar • joriy risklar • istiqbolli risklar
4.	Passiv operatsiyalar bo'yicha	<ul style="list-style-type: none"> • diversifikatsiya riski • inflatsiya riski • jamg'armalar riski • depozitlar riski • foiz stavkalarining o'zgarishi riski
5.	Aktiv operatsiyalar bo'yicha	<ul style="list-style-type: none"> • kredit riski • hisob-kitob risklari • kassa riski • bozor riski • valyuta riski • lizing operatsiyalari riski • faktoring riski • investitsiya riski • bank portfeli riski • kliring riski • barter riski
6.	Balansdan tashqari operatsiyalar bo'yicha	<ul style="list-style-type: none"> • bankrotlik riski • balanslashmagan likvidlik riski • foiz riski • foyda ololmaslik riski • suiiste'mol riski yoki iqtisodiy bilim va tashkilotchilik darajasi riski
7.	Moliyaviy xizmatlarni amalga oshirish bo'yicha	<ul style="list-style-type: none"> • operatsion va texnologik risklar • innovatsiya riski • bank xavfsizligi riski va boshqalar

Kelib chiqish sabablariga ko'ra risklar ikkiga bo'linadi:

- sof (ob'ektiv) risklar;
- sun'iy (sub'ektiv) risklar.

Sof risklar ko'pincha ob'ektiv harakterga ega bo'ladi va salbiy («-» yoki «0») natijaga erishish ehtimolini bildiradi. Bu risklarga tabiiy, ekologik, transport va tijorat riskining bir qismi kiradi.

Sun'iy risklar sub'ektiv harakterga ega bo'lib, nafaqat salbiy, shu bilan birgalikda ijobiy natijaga erishish ehtimolini bildiradi. Bu risklarning yuzaga kelishiga quyidagilar sabab bo'ladi:

- bozor konyunkturasini yaxshi o'rganmaslik;
- resurslarni jalb qilish va ularni joylashtirish sohasidagi ma'lumotlarning etarli emasligi;
- kreditlanadigan loyiha, ob'ekt va mijozlar to'g'risidagi ma'lumotlarning to'liq emasligi;

- tarmoqlar faoliyati xususiyatining inobatga olinmasligi;
- bankirlar yoki mijozlarning ongi, saviyasi mablag'lardan foydalanish bo'yicha bilim va maqsadlarning xilma-xilligi va boshqalar.

Bu sabablar risklarni iqtisodiy kategoriya sifatida sub'ektiv tomonlarni o'zida ifoda etadi. Bank faoliyati ikki asosiy risk turi – tizimli va tizimsiz risklarga duch kelishi mumkin. Har ikkala usul ham o'zining tahlil qilinish va risk oldini olish usullariga ega.

Tizimli risklar umumiy iqtisodiy sharoitlar va makroiqtisodiy siyosat xossalaridan kelib chiqadi. Bank tizimining turg'un rivojlanishi umuman iqtisodiyotning qanday holatda ekanligiga bog'liq. Shuning uchun makroiqtisodiy, avvalambor, monetar siyosat va bank risklarini samarali boshqarish tizimli risklarni kamaytirish va oldini olish imkonini beradi.

Tizimsiz yoki nomuntazam risklar bank tizimida umumiy ahvol barqaror saqlangan holda ayrim olingan bankning moliyaviy ahvoli yomonlashish ehtimolligiga bog'liq bo'ladi. Bu risklar, o'z navbatida, bank operatsiyalari va tadbirkorlik risklarini o'z ichiga oladi.

Bank operatsiyalari bilan bog'liq risklar ikki guruh – to'lovga noqobillik va likvidlik risklariga bo'linadi. Birinchi guruhga: kredit riski, foiz riski, bozor riski, valyuta riski, investitsiya risklari kiradi.

Boshqarish usuli va imkoniyatiga qarab risklar ochiq va yopiq ko'rinishda bo'ladi. Ochiq risklarni tartibga solib bo'lmaydi. Yopiq risklarni esa boshqarish mumkin. Ular diversifikatsiya siyosatini o'tkazish yo'li bilan tartibga solinadi. Ya'ni bunda:

- bank operatsiyalari umumiy hajmini saqlash maqsadida bir necha mijozlarga berilgan kreditlarni kichik summalarda keng miqyosda taqsimlash;
- yirik kreditlarni konsorsional asosda berish;
- depozit sertifikatlarini joriy qilish;
- qayta hisobga olish operatsiyalarini kengaytirish;
- kredit va depozitlarni sug'urtalash kabi amallar amalga oshiriladi.

Banklarda ko'pincha mijoz tanlashda yanglishish natijasida balanslashmagan likvidlik riski yuzaga keladi. Bunday risklar odatda iqtisodi beqaror bo'lgan korxonalarni kreditlashga ustunlik berilgan hollarda yuzaga keladi.

Balanslashmagan likvidlik riski bank boshqaruvi va xodimlar malakasining sayozligi, bank faoliyati nazoratining sust tashkil qilinishi, risklarni tartibga solishda qo'llaniladigan usullarning takomillashmaganligi, ayrim olingan bank operatsiyalari yoki ularning guruhlari bo'yicha risklar koeffitsiyenti shkalalarini o'rnatishda yo'l quyilgan kamchiliklar natijasida yuzaga keladi.

Mamlakatimiz bank tizimida risk toifalarining darajalanishi bank aktivlari bo'yicha risk darajalarini hisobga olgan holda guruhlanadi. hisoblash usuliga ko'ra risklar umumiy yoki yakka ko'rinishda hisoblanishi mumkin. Umumiy risk bank riskining umumiy hajmi, uning umumiy daromadi va likvidligi me'yorlariga asoslanib baholanadi yoki taxmin qilinadi.

Yakka ko'rinishdagi risk bankning ayrim operatsiyalari yoki ularning guruhlari bo'yicha risk koeffitsiyentlari shkalasi asosida baholanadi.

Ta'sir vaqtiga ko'ra risklarni retrospektiv, joriy yoki istiqboldagi risklarga ajratish mumkin. Retrospektiv risklar bank faoliyatining o'tgan davrdagi turli risklarga bog'liqligini ifodalaydi va joriy hamda istiqboldagi risklarni baholashga yordam beradi.

Ichki risklar bevosita bank faoliyati natijasida vujudga keladi. Bu risklar bank faoliyatiga sezilarli ta'sir qiluvchi risklar bo'lib, ular bankning o'z faoliyati, uning mijoz (qarzdor)lari yoki uning muayyan kontragentlari bilan bo'lgan faoliyatlariga bog'liq bo'ladi. Bank rahbarlari, ularning tadbirkorligi, marketing strategiyasining optimalligi, taktikaning to'g'ri ta'minlanganligi kabi omillar ichki risk darajasiga ta'sir qiluvchi omillardir.

Ichki risklar:

- bank operatsiyalarining xususiyati;
- bank mijozlarining tarkibi;
- tijorat banklarining turlari bo'yicha guruhlarga bo'linadi.

Tashqi risklar makromuhit darajasida yuzaga keladi. Ular bank faoliyati bilan bevosita bog'liq bo'lmaydi. Tashqi risklarga juda ko'p omillar ta'sir ko'rsatadi. Ular tarkibida siyosiy, iqtisodiy, ijtimoiy va tabiiy risklarni alohida ajratish lozim. Siyosiy risklar mamlakatdagi siyosiy vaziyat va davlatning faoliyati bilan bog'liq bo'ladi. Iqtisodiy risklar mamlakatdagi umumiy iqtisodiy vaziyatdan kelib chiqadi.

Tashqi risklar urushlar, milliyashtirish, chetga to'lovlarni taqiqlash, qarzlarni konsolidatsiyalash, embargo joriy qilish, importga litsenziyani bekor qilish, tabiiy ofatlar natijasida yuzaga keladigan yo'qotishlarni o'ziga jamlaydi. Bu risklarning o'ziga xos xususiyati shundaki, ular bank daromadiga, operatsiyalar samaradorligiga va umuman, bank kelajagiga katta zarar yetkazadi.

Bank operatsiyalari xususiyatiga ko'ra risklar quyidagi turlarga bo'linadi:

- balans operatsiyalari riski;
- balansdan tashqari operatsiyalar riski;
- moliyaviy xizmatlarni amalga oshirish bilan bog'liq risklar. Balans operatsiyalari riski o'z navbatida:
  - bankning aktiv operatsiyalari riski;
  - bankning passiv operatsiyalari riski;
  - aktiv va passivlarni boshqarish sifati bilan bog'liq risklarga bo'linadi.

Balansdan tashqari operatsiyalar risklari, avvalo, mijozlarning majburiyatlari yuzasidan berilgan kafolatlar bo'yicha to'lov majburiyati yuzaga kelishi ehtimoli bilan bog'liq. Bankning aktiv operatsiyalari risklari quyidagi turlarga bo'linadi:

Kredit riski - bu risk mijoz tomonidan asosiy qarz summasini va kredit bo'yicha foizlarni to'lay olmaslik ehtimoli bo'lganda yuzaga keladi, ya'ni bu

risk qarz oluvchi o'z qarzini qaytarmasligi oqibatida zarar ko'rilishi bilan bog'liq bo'lgan riskdir. Buning manbayi faqat kreditlar emas, balki qimmatli qog'ozlar, jumladan veksellar, akseptlar hamda kafolat va kafilliklar singari balansdan tashqari vositalar ham bo'lishi mumkin. Bank mablag'i etarlligi uning aktivlariga tegishli sarmoya ulushi bilan ta'minlanganligini anglatadi.

Hisob-kitob risklari - bu risklar bankning kelishilgan shartnoma bo'yicha mijozning talabiga binoan hisob-kitoblarni o'z vaqtida o'tkaza olmasligi sharoitida yuzaga keladi.

Kassa risklari - bu risklar bank kassasi orqali o'tuvchi naqd pullarni saqlanishi bilan bog'liq xavfli holatlar natijasida yuzaga chiqadi.

Bozor riski - bu risklar nisbiy bozor narxlarini darajasining keskin o'zgarishi natijasida bank aktivlari haqiqiy qiymatining pasayishini anglatadi. Bu bozor narxlarini nomaqbul o'zgarishi oqibatida ehtimoliy zarar ko'rilishi tufayli ro'y beradi. Bozor narxi harid qiymatidan past bo'lsa, banklar aktivlarining pasayish summasiga kamaymasligi uchun zaxiralar yaratishga majbur. Zaxiralar ehtimoliy zararlar sifatida ko'riladigan bank harajatlari hisobiga yaratiladi.

Valyuta riski - bu risk valyuta almashtirish kursining o'zgarishi natijasida chet el valyutasida olib boriladigan operatsiyalar bo'yicha yo'qotishlar yoki yuqori foyda olish ehtimolini ifodalaydi. Bu risk - valyuta kursining ba'zi qarz oluvchilar moliya holatini yomonlashtiradigan tomonga o'zgarishi natijasida ko'riladigan zararlardir. Ayirboshlash kursining noabarqarorligi va uning yuqori darajada aniq emasligi bank operatsiyalariga salbiy ta'sir ko'rsatadi. Masalan, 1995 yilda Meksikadagi moliya tangligi bilan bog'liq gumonsirash ko'plab Lotin Amerikasi mamlakatlarida moliya muammolariga sabab bo'ldi va Meksikadan ancha uzoqdagi bozorlarda ham keskinlik tug'dirdi. Devalvatsiya ehtimoli moliyalarning xorijiy valyuta bozoriga oqib ketishiga olib keladi, banklar moliya vositachiligi darajasini pasaytiradi, pulkredit siyosatini amalga oshirishni qiyinlashtiradi. Masalan, Boliviya dollarlashtirish 90 foizgacha yetganida monetar siyosat vositalarini qo'llash samaradorligini keskin cheklab qo'yadi. Moliya vositachiligida dollarlashtirishni kengaytirish valyuta riskini kamaytiradi, albatta. Chunki milliy valyutaning qadrsizlanishi qarz oluvchilarga xorijiy valyutadagi majburiyatlarini qaytarish qobiliyatini cheklaydi.

Investitsiya Riski - bu risk qimmatli qog'oz emitentining moliyaviy holati yomonlashishi oqibatida investitsiyalar portfelining kamayishi yoki quyilgan mablag'larni yo'qotish riskini ifodalaydi. Bu risklar bank sotib olgan qimmatli qog'ozlar bo'yicha oladigan daromadlarining tushib ketishi yoki uni oshirish bilan bog'liq risklar hisoblanadi.

1. Lizing operatsiyalari bo'yicha risk - bu risk ijarachining bankdan olgan mulkidan samarali foydalana olmasligi, shuningdek, shartnomada ko'rsatilgan to'lovni o'z vaqtida amalga oshira olmasligi natijasida yuzaga keladi.

2. Faktoring operatsiyalari bo'yicha risk - bu risk bankning uchinchi shaxsdan sotib olgan qarzdorning majburiyatlari bo'yicha to'lovni o'z vaqtida amalga oshira olmaslik natijasida yuzaga keladi.
3. Bank portfeli riski - bu risklar qimmatli qog'ozlarning ayrim turlari hamda ssudalarning barcha kategoriyalari bo'yicha zarar ko'rish ehtimolligi bilan bog'liq holda yuzaga keladi.

ADABIYOTLAR

1. Rouz P. S. Bankovskiy menedjment. – M.: Delo LTD. 1995, str.142
2. Abdullayeva Sh.Z., Qoraliyev T.M., Ortiqov U.D. "Bank resurslari va ularni boshqarish". Monografiya./ -T.: "Iqtisod-Moliya" 2009.-104b.
3. Abdullayeva Sh.Z., Omonov A.A. "Tijorat banklari kapitali va uni boshqarish". O'quv qo'llanma./ -T.: "Iqtisod-Moliya" 2006.-120b.
4. Abdullayeva Sh.Z. Bank risklari va kreditlash. – Toshkent: Moliya, 2002. – 304 b.
5. Mullajonov F.M. O'zbekiston Respublikasi Bank tizimi. T.2001.
6. Mullajonov F.M. O'zbekiston Respublikasi Bank tizimi. T.2011.
7. Niyozov Z.D., Daminov F.M. "Bank xizmatlari:hozirgi holati va rivojlantirish tendensiyalari". S-2009y. 155-bet.
8. Omonov A.A. "Tijorat banklarining moliyaviy resurslarini boshqarish". T.: "Fan va texnologiya" Monografiya, 2008 yil. 248 b.
9. Tog'ayev S.S. "Bank risklarini boshqarish jarayonida Markaziy bank tomonidan o'rnatilgan iqtisodiy normativlarning o'rni va roli". Magistrlik dissertatsiyasi. S. 2012y

INNOVATIVE
WORLD

ЭКОНОМИЧЕСКАЯ НЕСТАБИЛЬНОСТЬ, ЕЕ ВИДЫ И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ

Боев Бекзод Журакул ўгли

Заместитель декана факультета "банковское дело"
Ташкентского финансового института, PhD.

Олтиева Саломат Кодировна

Студент группы БИА-74 факультета "банковское дело"
Ташкентского финансового института.

АННОТАЦИЯ

MAQOLA MA'LUMOTLARI

Received: 26th January 2024

Accepted: 26th January 2024

Online: 26th January 2024

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

экономическая
нестабильность,
экономический цикл, кризис,
фаза рецессии, биржевой
кризис.

Эта статья призвана пролить свет на содержание экономической нестабильности, ее типов, включая циклические колебания, экономические кризисы, инфляцию и проблемы безработицы. Первоначально дается общая характеристика экономических циклов, то есть периодических колебаний уровня производства, занятости и цен, характерных для экономики. Затем рассматриваются фазы экономического цикла и причины периодических колебаний. В ходе анализа особое место отводится структурным и аграрным кризисам, а также освещению их особенностей. В конце главы затрагиваются проблемы инфляции и безработицы и пути их преодоления.

Долгосрочный экономический рост идет не равномерно и непрерывно, он прерывается периодами экономической нестабильности. За экономическим ростом всегда следует рецессия. Состояние, при котором периодически под неизменяемым влиянием объективных законов возникают перебои в воспроизводственном движении и проявляются в резкой форме их диспропорции, называется циклическим развитием экономики.

Экономический цикл обычно относится к периоду развития экономики, который начинается в одном состоянии и проходит несколько фаз подряд, прежде чем вернуться в исходное состояние. Движение экономики в своем развитии не останавливается на одном цикле, а продолжается как непрерывное волновое движение. циклическое движение-важный фактор экономических изменений, один из элементов макроэкономического равновесия, отражающий неравномерность функционирования различных компонентов народного хозяйства, чередование революционных и стратегических этапов его развития, экономического прогресса.

Экономический цикл проходит через особые фазы. Каждая фаза будет иметь свои особенности, представляя собой определенный период экономического развития. Обычно выделяют фазы кризиса, зстоя, оживления, подъема экономического цикла. В процессе развития каждой из этих фаз возникают условия для перехода в следующую фазу.

Начальная фаза экономического цикла начинается с кризиса, который выражается в спаде производства.

После кризиса начинается фаза рецессии, которая длится относительно дольше. Хотя на этом этапе обеспечивается стабильность уровня производства, он будет значительно ниже, чем до начала кризиса. Прекращается падение цен, снижаются проценты по кредитам, стабилизируются товарные запасы. Однако высокий уровень безработицы сохраняется. Во время фазы рецессии наступает конец создания условий для оживления экономической активности.

В фазе оживления уровень безработицы несколько снижается, а уровень производства медленно растет. Цены также медленно растут, и процент по кредиту начинает расти. Повышение уровня занятости экономики и стремительный рост объема прибыли дают возможность фазе оживления перерасти в фазу подъема. Новый цикл считается отправной точкой восхождения.

Расширение спроса на рабочую силу в фазе подъема приводит к некоторому снижению безработицы, а также к росту заработной платы, что приводит к расширению платежеспособного спроса на потребительские товары. Увеличение конечного спроса, в свою очередь, дает отраслям, производящим потребительские товары, быстрый толчок к расширению рынка. Цепная реакция, заключающаяся в накоплении дисбалансов, вызванных конкуренцией и погоней за прибылью, ускоряется. При этом новый кризис становится неизбежным.

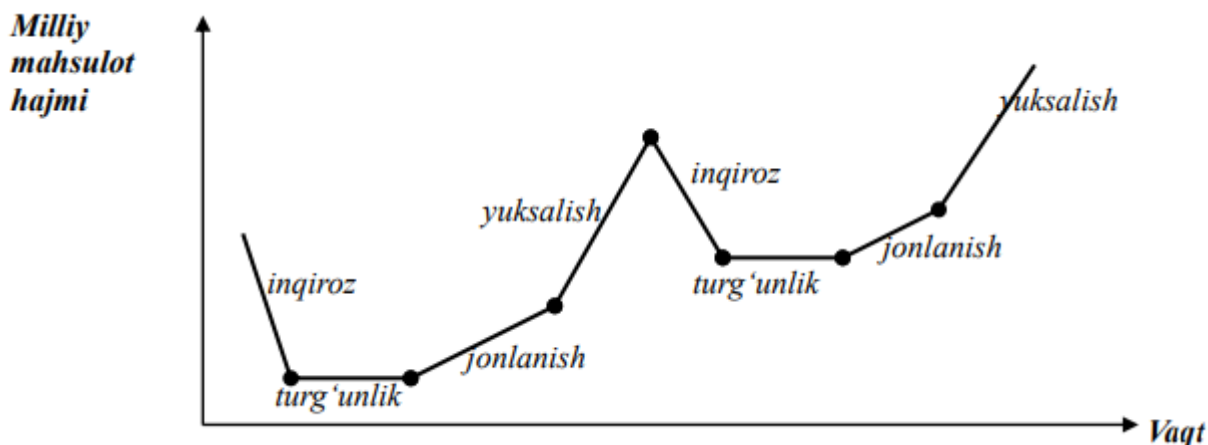

Рисунок 1. Классическое представление фаз экономического цикла.

Отдельные экономические циклы резко отличаются друг от друга по продолжительности и интенсивности. Опять же, все они будут иметь одинаковые фазы. Однако разные исследователи называют эти фазы по-разному. Например, рассмотренные выше фазы экономического цикла имеют классическое описание, которое можно выразить через рисунок 1 ниже.

Современная экономическая наука утверждает, что существует более 1380 видов экономического цикла.

Ниже представлены наиболее основные их виды, признаваемые большинством экономистов.

Цикл Китчина также известен как цикл резервов. В этом Джозеф Китчин (1926.) сосредотачивает свое внимание на исследовании коротких волн за период от 2 до 4 лет на основе анализа финансовых счетов и продажных цен на момент движения товарных запасов. В частности, он связывает продолжительность цикла с колебаниями мировых запасов золота,

считая его равным 3 годам и 4 месяцам. Однако такое объяснение причин краткосрочных циклов сегодня не устраивает большинство экономистов.

Цикл Жаглара также известен под такими названиями, как "деловой цикл", "производственный цикл", "средний цикл" и "большой цикл". Ввиду того, что в прежние времена экономическая наука выделяла 7-12-летние циклы, именно этот цикл назван в честь Клементя Жаглара (1819-1905), внесшего большой вклад в изучение природы производственного цикла на основе фундаментального анализа колебаний процентных ставок и цен во Франции, Англии и США.

Первый промышленный цикл наблюдается в Англии в 1825 году, когда в металлургии и других ведущих отраслях машиностроения господствующее положение занимало машиностроение. Кризис 1836 года начался сначала в Англии, а затем распространился и на США, Кризис 1847-1848 годов, начавшийся в США и ряде европейских стран, по своей сути был первым мировым промышленным кризисом.

Если в XIX веке производственный цикл составлял 10-12 лет, то в XX веке его продолжительность сократилась до 7-9 лет и даже меньше.

Развитые страны США и Европы в двадцатом веке пережили 12 индустриальных циклов, семь из которых произошли после Второй мировой войны.

Цикл кузнеца, также известный во многих случаях как «цикл строительства», определяется экономическими колебаниями продолжительностью до 20 лет. Саймон Кузнец в своей книге «национальный доход» (1946.), определяющих наличие 20-летних взаимосвязанных колебаний в показателях национального дохода, потребительских расходов, оборудования производственного назначения, а также валовых инвестиций в здания и сооружения. В 1955 году промышленный цикл решено назвать циклом кузнеца в знак признания заслуг американского экономиста.

Цикл Кондратьева еще называют циклом "длинных волн". Развитию этой теории цикличности способствовал русский ученый Н.Д.Кондратьев вносит большой вклад. Его исследование охватывает развитие Англии, Франции и США в течение 100-150 лет. При этом он выделяет ряд больших циклов, проводя многофакторный анализ экономического роста, т. е. обобщая средний уровень таких макроэкономических показателей, как цены на товары, процент на капитал, номинальная заработная плата, внешнеторговый оборот.

I-й цикл: 1787-1814 гг. - восходящая волна; 1814-1851 гг. - нисходящая волна.

II-й цикл: 1844-1851 гг. - восходящая волна; 1870-1896 гг. - нисходящая волна.

Цикл III: 1896-1920 гг. - подъемная волна.

Продолжительность цикла Кондратьева в среднем составляет 40-60 лет, и его главной особенностью является то, что он отражает технический прогресс, а также структурные изменения.

Подъемную фазу первого большого цикла Кондратьев связывает с промышленной революцией в Англии, второго - с развитием железнодорожного транспорта, третьего - с открытием электричества,

телефона и радио, четвертого - с развитием автомобильной промышленности. Современные исследователи предполагают, что пятый цикл обусловлен развитием электроники, генной инженерии и микропроцессоров.

Экономический цикл проявляется всеми его сторонами и оказывает существенное влияние практически на все сферы экономики. Экономика не застрахована от неблагоприятных последствий инфляционной волны или рецессии ни в одной из ее отраслей из-за взаимосвязи компонентов. Однако необходимо учитывать, что экономический цикл в разной степени влияет на уровень жизни отдельных лиц и хозяйственную деятельность предприятий.

Начальной и основной фазой циклического развития является кризис. Кризис завершает цикл и снова закладывает основу для начала нового, неизбежно заканчивающегося кризисом; в кризисной ситуации избыточное накопление основного капитала проявляется во всех его функциональных формах.

В фазе кризиса производство и занятость сокращаются, но цены не поддаются принципу снижения. Он характеризуется тем, что в нижней точке фазы производство и занятость падают до самого низкого уровня. Соответственно, экономическим кризисом называют резкое падение объемов производства.

Причина кризиса в том, что масса товаров, производимых в обществе, остается несовместимой (превышает или меньше) с платежеспособным спросом. В результате часть производства застаивается, производство товаров сокращается, период роста производства сменяется его депрессией. Рост экономики замедляется из-за инфляции, то есть неоправданно резкого повышения уровня цен. Бывают периоды, когда экономический рост уступает место более низкому уровню занятости и производства, а в некоторых случаях безработица резко возрастает вместе с повышением уровня цен. Короче говоря, долгосрочные принципы экономического роста прерываются и усложняются как безработицей, так и инфляцией. Основная причина кризисов-нестабильность и дисбаланс в воспроизводстве. Это прежде всего дисбаланс между производством и освоением его результатов, который проявляется в различных формах в разных способах производства и в разных копиях экономической системы.

Периодически возникающие дисбалансы между производством и потреблением, спросом и предложением также сохраняют возможность возникновения экономических кризисов.

До появления развитого товарного хозяйства резкое сокращение производства обычно было связано с стихийными бедствиями (засухи, наводнения и т. д.) или войнами и разрушениями, которые они приносили. Периодические экономические кризисы, потрясающие экономику после перехода к крупномасштабному машинному производству, приобретают циклическую характеристику общественного воспроизводства. Хотя кризисы возникают по-разному, их можно разделить на группы, имея в виду общие, сходные аспекты.

1. По масштабу дисбаланса в хозяйственной системе кризисы можно разделить на кризисы, возникающие как в общих, так и в отдельных сферах. В то время как общие кризисы затрагивают все национальное хозяйство,

последние возникают частично, то есть как напряженность в определенных отраслях или отраслях.

Кризисы в определенных областях могут включать:

Кризис в денежно-кредитной сфере-это кризис денежно-кредитной системы страны, при котором резко сокращается коммерческое и банковское кредитование, банки ломаются, обанкротятся в совокупности в результате падения курса ценных бумаг, банковского процента.

Валютный кризис-это состояние падения имиджа национальной валюты, истощения валютных резервов в банке и резкого падения курса национальной валюты.

Биржевой кризис – быстрое падение курса ценных бумаг на бирже, сокращение их эмиссии, состояние глубокой депрессии, напряженности в деятельности фондовых бирж.

Кризис, выражающийся в возникновении ситуации, когда утрата окружающей среды, прежде всего здоровья человека, приводит к сокращению продолжительности жизни, называется экологическим кризисом. Он предотвращает бурный рост отрасли.

Отраслевой кризис-кризис, охватывающий какую-либо отрасль народного хозяйства, вызванный структурными изменениями производства или нарушением нормальных хозяйственных связей.

Кризисы, вызванные глубокими диспропорциями между отдельными отраслями производства и развитием отраслей, называются структурными кризисами.

При структурных кризисах будут присутствовать экономические колебания, в том числе сезонные колебания экономической активности. Например, покупки в преддверии праздников приводят к значительным ежегодным колебаниям темпов активности потребительских товаров, в основном в розничной торговле. Сельское хозяйство, автомобильная промышленность, строительство также в некоторой степени подвержены сезонным колебаниям.

Экономическая активность зависит от долгосрочных принципов в экономике, то есть от увеличения или уменьшения экономической активности в течение длительного периода, например, 25, 50 или 100 лет. Здесь следует отметить, что в одних странах (например, США) долгосрочный принцип характеризуется значительным экономическим ростом, в то время как для других характерно замедление экономического роста.

Несмотря на то, что существует множество точек зрения, объясняющих колебания экономической активности, большинство экономистов утверждают, что непосредственным определяющим фактором уровня производства и занятости является уровень общих или валовых расходов.

Экономические кризисы в сельском хозяйстве называются аграрными кризисами. Аграрные кризисы проявляются в следующих формах: 1) относительный переизбыток сельскохозяйственной продукции, накопление очень больших ее непроданных запасов; 2) снижение цен, уменьшение доходов и прибыли; 3) массовое разорение помещичьих хозяйств, рост их долгов; 4) рост безработицы среди сельского населения.

ЛИТЕРАТУРА

1. Борисов е.Ф. Экономическая теория: учеб. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: ТК Велби, Изд-во Проспект, 2005. – 544 с.
2. Иохин В.Я. Экономическая теория: Учебник. – М.: Экономистъ, 2005. – 861 с.
3. Куликов Л.М. Экономическая теория: учеб. – М.: ТК Вебли, Изд-во Проспект, 2005. – 432 с.
4. Экономика. Учебник, 8-е изд., пререраб. и дополненное. - /Под ред. А.С. Булатова. М.: Экономист, 2005. – 896 с.
5. Экономическая теория: Учебник. – Изд. испр. и доп. /Под общ. ред. акад. В.И.Видяпина, А.И.Добринина, Г.П.Журавлевой, Л.С.Тарасевича. – М.: ИНФРА-М, 2005. – 672 с.
6. Экономическая теория. Учебник / Под ред. А.Г.Грязновой, Т.В.Чечеловой. – М.: Экзамен, 2004. – 592 с.
7. Shodmonov SH.SH., G'afurov U.V. Iqtisodiyot nazariyasi. Ma'ruzalar matni. – T.: «Fan va texnologiya» nashr, 2008. – 314 b.
8. Bekmurodov A.SH., G'afurov U.V. O'zbekiston – iqtisodiyotni modernizatsiyalash hamda islohotlarni chuqurlashtirishning yangi va yuksak bosqichi yo'lida: O'quv qo'llanma. – T.: «Iqtisodiyot» nashr, 2008. – 128 b.
9. Bekmurodov A.SH., G'afurov U.V. O'zbekistonda iqtisodiyotni liberallashtirish va modernizatsiyalash: natijalar va ustuvor yo'nalishlar: O'quv qo'llanma. – T.: TDIU, 2007. – 102 b.
10. Ziyaev T.M. Ishchi kuchi va bandlik nazariyalari. – T.: TDIU, 2007.
11. Ziyaev T.M. Tarmoq va korxonalar iqtisodiyoti. – T.: TDIU, 2007.

INNOVATIVE
WORLD

КОНЦЕПЦИЯ, УСЛУГИ И ПРЕИМУЩЕСТВА ЦИФРОВОГО БАНКИНГА

Боев Бекзод Журакул ўғли

Заместитель декана факультета "банковское дело"
Ташкентского финансового института, PhD.

Олтиева Саломат Кодировна

Студент группы БИА-74 факультета "банковское дело"
Ташкентского финансового института.

АННОТАЦИЯ

MAQOLA MA'LUMOTLARI

Received: 26th January 2024
Accepted: 26th January 2024
Online: 26th January 2024

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА

Цифровой банкинг, цифровой
банкинг, цифровые
инновации, мобильное
приложение, традиционный
банкинг, контакт-центры,
онлайн-кредит, онлайн-
депозит

Цифровой банк-банк или его структурное подразделение, осуществляющее дистанционное оказание банковских услуг с использованием инновационных банковских технологий. В рамках данной статьи на примере деятельности АО "Анор банк" дадим определение понятию "цифровой банк" и проанализируем текущее состояние цифровых банковских услуг и деятельность банка. Также в результате сравнения деятельности традиционных банков и цифровых банков, действующих в нашей стране, были сформулированы выводы о развитии банковских услуг в нашей стране.

Введение. Система модернизации и упрощения банковских услуг приобретает важное значение для развития финансовых услуг страны. Сегодня информационные технологии, как и во всех отраслях, широко внедрены в банковскую систему. Также стало очевидным, что развитие цифрового банкинга в банковской системе является одной из основных проблем экономического роста, особенно во время пандемии коронавируса, которая царит во всем мире. Говоря о банковской системе, президент отметил, что "к сожалению, банковская система отстает от современных требований по использованию цифровых технологий, внедрению новых банковских продуктов и программного обеспечения". При этом мы должны признать услуги цифрового банкинга проблемой, над которой необходимо работать. Одним из важных вопросов является развитие цифровой банковской системы, которая повышает доверие пользователей к банковской системе и предлагает удобные услуги.

Анализ литературы и методология. Исследования показывают, что банк или его дочерняя компания, предоставляющая удаленные банковские услуги с использованием инновационных банковских технологий (без предоставления кассовых услуг), является цифровым банком. Это определение дано всему банку или отделению банка. Цифровой банкинг следует рассматривать как программный пакет для предоставления банковских продуктов пользователям банковских услуг в интернете. А.А.Гонтар утверждает, что "Цифровой банкинг - это новая форма

взаимодействия между банком и его клиентами, включая инновации в области финансовых услуг для потребителей и коммерческих клиентов в области цифровых, информационных и технологических стратегий".

Ученые-исследователи сучат Тунгджитноб, Китсучарт Пасупа, Бунтави сунтисриварапорн в своем исследовании высказали следующее мнение о "мобильном банкинге": "клиенты банка могут мгновенно совершать банковские операции в любом месте и в любое время с помощью мобильных банковских приложений (Mobile Banking). Кроме того, приложение мобильного банкинга снижает затраты на увеличение количества дополнительных отделений. Банк также получает выгоду от получения данных о клиентах из приложения".

"Исследования в развитых странах показали, что электронный банкинг снижает операционные расходы и, следовательно, приносит большую пользу банкам. Цифровые банковские услуги предоставляют больше возможностей для получения дохода, поскольку они приносят доход из беспроцентных источников. Внедрение удобных электронных банковских услуг и продуктов позволило банкам привлекать потенциальных клиентов, что позволило увеличить их долю на рынке".

Впервые понятие цифрового банка было введено в законодательство Узбекистана с 2018 года, когда в первом пункте Положения "о порядке регистрации банков и лицензирования их деятельности" цифровому банку было дано следующее определение:

"Цифровой банк — банк или его структурное подразделение, осуществляющее дистанционное оказание банковских услуг с использованием инновационных банковских технологий (без кассового обслуживания). Дистанционное предоставление банковских услуг цифровыми банками осуществляется с учетом требований законодательства на основе правил внутреннего распорядка банка".

Впервые в Узбекистане АО "Анор банк" с сентября 2020 года запустил свои первые онлайн-сервисы в качестве цифрового банка и в настоящее время предоставляет ряд современных банковских услуг.

Анализ и результаты. По оценкам аналитиков Boston Consulting Group, другие развивающиеся страны отстают от лидеров в цифровой экономике в среднем на 8-10 лет. Но если не предпринимать никаких мер, отставание через 3-5 лет может достигать и 15-20 лет. В рамках концепции "Индустрия 4.0" данный показатель является одним из основных при определении показателя рейтинга инвестиционной конкурентоспособности национальной экономики.

В настоящее время банковская отрасль вступила в мировую гонку цифровых вооружений. В 2018 году мировые банки потратили 9,7 миллиарда долларов на возможности цифрового банкинга. Планировал вложить сумму в долларах США. Многие считают, что создание и разработка приложений для онлайн-банкинга и мобильного банкинга в коммерческих банках важнее, чем увеличение количества обычных банковских отделений и банкоматов.

Банки по всему миру уже понимают, какими могут быть инвестиции в цифровые технологии, а также как привлечь и удовлетворить клиентов. Например, Банк Америки принимал больше онлайн-депозитов, чем

традиционные банковские отделения. По словам исполнительного директора банка Брайна мойниха, инвестиции в цифровые банковские услуги могут помочь повысить удовлетворенность клиентов.

Фактически, концепция “цифрового банка” быстро развивалась в европейских странах в течение 2015-2020 годов. Цифровые банки широко используют современные цифровые инновации, чтобы обеспечить своим клиентам больший комфорт и выгодные услуги.

К сожалению, по данным Всемирного экономического форума наша страна занимает одно из последних мест по этому показателю. Одной из основных задач является достижение широкого применения цифровой экономики в национальной экономике для преодоления негативных последствий, возникающих из-за того же в финансовом секторе. Применение методов цифрового банкинга, обеспечение экономической безопасности и придание особого значения развитию мобильных систем приобретают важное значение для развития финансовых рынков и банков.

После подписания указа Президента Республики Узбекистан № ПФ52961 “о мерах по коренному совершенствованию деятельности Центрального банка Республики Узбекистан” на банковскую систему возложена задача создания “цифровых” банков и банковских подразделений, специализирующихся на розничных банковских услугах, а также дальнейшего расширения качества обслуживания клиентов с использованием инновационных банковских технологий.

Соответственно, в Узбекистане в 2020 году “Анорбанк” и “ТБК Банк” были зарегистрированы в качестве цифрового банка. Сегодня цифровой банк sanalmish Anorbank предоставляет своим клиентам полный цифровой сервис через мобильные приложения или стационарные компьютеры. Это означает, что клиент цифрового банка может пользоваться банковскими услугами в системе 24/7. То есть в цифровой банковской системе клиенту предоставляется мобильное приложение, а мобильному приложению в основном предоставляется высокая гибкость банковских операций с высокотехнологичной ИТ-инфраструктурой.

Основные различия между традиционными и цифровыми банками

Традиционные банки	Цифровой банкинг
Слабое внимание к качественному уровню функционирования филиальных сетей банка в разрезе каждого района, города и области;	отсутствие расширения сети отделений банка
Низкий статус онлайн-общения между банком и клиентом;	100-процентная установка системы онлайн-связи между банком и клиентом
Мобильные приложения, однако, имеют постоянные проблемы с обычными процессами перевода денег с карты на карту или оплаты счетов за коммунальные услуги в мобильных приложениях, и во многих случаях система прерывается	качественное и удобное мобильное приложение
выдаются депозиты и кредиты, отвечающие требованиям рынка, но во	наиболее благоприятные условия по вкладам и кредитам, отвечающим

многих случаях большую роль играет знакомство (если не знакомство, то тот же клиент блуждает 3 месяца и более)	требованиям рынка (т. е. вытекающим из потребительского спроса) и быстрого обслуживания
В режиме 24/7 автоответчик работает только от имени контакт-центров, клиенту приходится разговаривать со специалистами всех отделений банка, чтобы получить ответ на один вопрос. Время клиента, сумма, уплаченная клиентом за услугу телефонной связи, не учитывается	наличие быстрых, качественных, удобных и отзывчивых контакт-центров 24/7
В основном запрашивается справка о заработной плате и другие дополнительные документы	Отсутствие спроса на лишние документы
Централизованность управления и большую роль играет человеческий фактор	Обслуживание программой и относительное снижение вклада человеческого фактора
Высокая стоимость услуг в результате больших банковских расходов	высокая стоимость низкая стоимость услуг (отсутствие необходимости в крупных зданиях и офисах)

Как видно из приведенной выше таблицы, цифровые банки в основном обслуживают клиентов. Хотя традиционные банки тоже создают свои мобильные приложения и налаживают работу контакт-центров круглосуточно и без выходных, их деятельность и управление осуществляются централизованно. Это отрицательно сказывается на уровне удовлетворенности клиентов банковскими услугами.

Возможности, доступные в мобильном приложении ANORBANK:

- А простая регистрация с Face ID через NFC
- Удобный интерфейс
- Умный перевод
- Заказ и доставка карт
- Операции по обмену валюты
- Сборы за услуги
- Оформление кредитов
- Открытие и управление депозитами
- Управление безопасностью через Life ID
- Блокировка карт
- Переводы между счетами и картами
- Справки и выписки по картам и счетам
- Авто платежи.

Основой стратегии развития АНОРБАНКА является клиентоориентированность, которая включает в себя ряд элементов. В том числе отзывчивость и готовность помочь, простота подхода, предоставление людям возможности быть на шаг впереди в жизни и бизнесе, ориентация на максимально быстрое выполнение любого запроса при сохранении индивидуального подхода к любому клиенту и обеспечение безопасности при обработке данных.

В результате этих действий и стратегии say в 2021 году Anorbank получил следующие результаты:

- а началось обслуживание всей республики;
- количество сотрудников в команде достигло 850 человек;
- клиентская база AR увеличилась до 115 000, было выпущено 100 000 банковских карт и 350 миллиардов долларов от физических лиц на депозит. рубль был привлечен;
- число партнеров а превысило 2500;
- более двухсот организаций имеют общий счет 20 млрд. через Анорбанк перечислены зарплаты номиналом в Сумах;
- приложение было загружено 270 000 раз, а количество активных пользователей приложения ежедневно превышает 40 000.

Выводы и предложения. Таким образом, цифровая трансформация финансовых услуг может помочь расширить экономические возможности клиентов, предоставляя широкие возможности для клиентов банка и считаясь важной вехой для повышения финансовой активности. То есть одной из перспектив цифровых банков является то, что за счет оцифровки финансовых сетей будет достигнуто снижение стоимости услуг до 40-60%. Это позволяет клиентам экономить время, необходимое для посещения банка, оформления документов, а также свои сбережения.

Одним словом, процесс трансформации коммерческих банков и переход к работе в системе цифрового банкинга – это ответ на развитие и активное распространение новых информационных технологий по всему миру, а цифровые технологии не только повышают качество продукции и услуг, но и снижают накладные расходы. Другими словами, развитие цифровых финансовых услуг служит важным направлением развития банковско-финансовой системы страны.

Приведенные выше цифры свидетельствуют о том, что качественные услуги, которые предлагает банк по принципу динамичного развития и клиентоориентированности, получают широкое признание клиентов, а число клиентов банка растет день ото дня. Это говорит о том, что в банковско-финансовой системе нашей страны началась новая тенденция цифрового банкинга. Вот почему сейчас становится все более актуальным для традиционных банков уделять большое внимание развитию цифровых банковских услуг.

ЛИТЕРАТУРА

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M.Mirziyoyevning Oliy Majlisga Murojaatnomasi // Murojaatnoma 2020-yil 25-yanvar
2. Khudoykulov, H. A., & Sherov, A. B. (2021). DIGITAL ECONOMY DEVELOPMENT IN CORPORATE GOVERNANCE OF JOINT STOCK COMPANY. Экономика и бизнес: теория и практика, (3-2), 217-219.
3. Маткулиева, С., & Атабаева, К. (2022). РОЛЬ ЦИФРОВЫХ БАНКОВСКИХ УСЛУГ В РАЗВИТИИ ОТРАСЛЕЙ И ОТРАСЛЕЙ ЭКОНОМИКИ. Scientific progress, 3(2), 360-363.
4. Шеров, А. (2017). Олий таълим муассасаларига бюджетдан ташқари маблағларни жалб этишни такомиллаштириш. " Biznes-Эксперт", (3 (111)), 3.

5. Gontar A.A. Digital banking as one of the components of the economic security of a credit organization// Bulletin of the Volzhskiy University im. VN Tatishcheva. – 2017. – Т.1. - no. 4

6. А. Б. Шеров, & Ш. Б. Юсупов (2021). ЗАРУБЕЖНЫЙ ОПЫТ ЭФФЕКТИВНОЙ ОРГАНИЗАЦИИ ДЕНЕЖНО-КРЕДИТНОЙ ПОЛИТИКИ В СТРАНЕ. Scientific progress, 2 (1), 605-609.

7. Suchat Tungjitnob, Kitsuchart Pasupa, Boontawee Suntisrivaraporn "Identifying SME customers from click feedback on mobile banking apps: Supervised and semisupervised approaches". Volume 7, Issue 8, August 2021, e07761

8. А. Б. Шеров, & Х. М. Раджабов (2021). КОММЕРЧЕСКИЕ БАНКИ КАК СУБЪЕКТ ФИНАНСИРОВАНИЯ ИНВЕСТИЦИОННЫХ ПРОЕКТОВ. Scientific progress, 2 (1), 889-893.

9. Thabani Nyoni va boshqalar "The impact of digital banking on the performance of commercial banks in Zimbabwe". IJARIE-ISSN(O)-2395-4396 Vol-6 Issue-6 2020

INNOVATIVE
WORLD

**O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SUV VA YER FONDI VA ULARDAN
FOYDALANISH****Bobojonov Nurimon Shaxriyor-o'g'li**

"TIQXMMI" MTUning Qarshi irrigatsiya va agrotexnologiyalar instituti, labasi
nurimonbobojonov@gmail.com

Annotatsiya: Suv va yer resurslari – jahon suv va yer fondining iqtisodiy foydalanishga yaroqli qismidir. Suv va yer, hudud inson hayotining asosi, poydevori, uning yashash maydonidir, o'z faoliyatini amalga oshiradi.

Kalit so'zlar: Fond, tuproq bonitirovkasi, o'rmon xo'jaligi, suv xo'jaligi, kon, zahira, chuchuk suv.

Abstract: Water and land resources are an economically usable part of the global water and land fund. Water and land, the territory is the basis and foundation of human life, its living space, it performs its activities.

Key words: Fund, soil monitoring, forestry, water management, mine, reserve, fresh water.

Аннотация: Водные и земельные ресурсы являются экономически полезной частью мирового водно-земельного фонда. Вода и земля, территория – это основа и фундамент жизни человека, его жизненное пространство, он осуществляет свою деятельность.

Ключевые слова: Фонд, мониторинг почв, лесное хозяйство, водное хозяйство, шахта, заповедник, пресная вода.

Kirish. Insoniyat jamiyati taraqqiyotining barcha bosqichlarida suv va yer yuzi mavjud edi, eng muhimi u almashtirib bo'lmaydigan ishlab chiqarish vositasidir. Suv va yersiz odamlar o'rtasida o'zaro munosabat bo'lishi mumkin emas. Qadim zamonlardan beri mamlakatlar o'rtasidagi urushlarning asosiy maqsadi zo'ravonlik bilan begonalarning tabiiy boyliklarini tortib olish xalqlarni o'z yerlaridan chiqarib yuborish bo'lgan.

Asosiy qism. Suv resurslari – jahon suv fondining iqtisodiy foydalanishga yaroqli qismidir. U qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishi, o'rmon xo'jaligi, shuningdek, shaharsozlik va qishloq aholisining joylanishi, sanoat korxonalarining joylashuvi, transport kommunikatsiyalari va boshqa barcha turdagi inson xo'jalik faoliyati uchun zamin yaratadi. Eng katta maydonlarni qishloq xo'jaligi yerlari (35% dan ortiq), o'rmon va butalar (30%) egallaydi. Suv fondining juda ko'p qismini xo'jalikning tarmoqlari va sanoat egallagan. Qishloq xo'jalik yerlari o'zining tabiiy xususiyatlari va qishloq xo'jaligida foydalanish maqsadi bilan farq qiladi. Qishloq xo'jaligining asosiy toifalariga haydaladigan yerlar (tizimli haydaladigan va turli qishloq xo'jalik ekinlarini ekish uchun foydalaniladigan yerlar), ko'p yillik ekinzorlar (bog'lar), pichanzorlar va yaylovlar (o'tloqlar va xo'jalik hayvonlari uchun pichan yig'iladigan yaylovlar) kiradi. Yer va suv resurslari O'zbekistonning eng cheklangan resurslaridan biridir. Mamlakatimizda qishloq xo'jaligi uchun o'zlashtirish mumkin bo'lgan yerlar ko'p emas.

Aholi jon boshiga to'g'ri keladigan yer va suv miqdori yillar davomida kamayib bormoqda. Bu esa qishloq xo'jaligi ishlab chiqarishini rivojlanishiga to'siq bo'ladi. O'zbekistonning iqtisodiy rivojlanishi yer va suv resurslaridan samarali foydalanishga ham bog'liqdir. Mamlakatimizda suv va yerdan foydalanish va boshqarish sohasidagi qonunchilik va huquqiy asoslari mustahkamlanib bormoqda. O'zbekiston Respublikasi Konstitutsiyasining 55-moddasida "Yer, yer osti boyliklari, suv, o'simlik va hayvonot dunyosi hamda boshqa tabiiy zaxiralar umummilliy boylikdir, ulardan oqilona foydalanish zarur va ular davlat muhofazasidadir" deb belgilab qo'yilgan.

Davlat hokimiyati suv va yerni boshqarish, suv va yer resurslarini muhofaza qilish hamda suv va yerlarni noqonuniy tortib olish va noto'g'ri ishlatishni to'xtatish choralarini ko'radi. Jismoniy va yuridik shaxslar suv va yerdan belgilangan maqsadlarga muvofiq foydalanishlari lozim.

Mamlakatimizda qishloq xo'jaligi sug'oriladigan yerlari 2021 - yil yanvar holatiga ko'ra, 3259,9 ming gektarni tashkil qiladi. Yoki jami yerlarning 7,3 foizini tashkil qiladi. O'zbekistonda jon boshiga atigi 0,09 gektar ekin maydon to'g'ri keladi, shuning uchun mamlakatda qishloq xo'jaligini tobora intensiv rivojlantirishga harakat qilinmoqda. 2021 - yilning 1 - yanvar holatiga ko'ra Respublikamizning umumiy yer maydoni 44892,4 ming gektarni tashkil etgan. Shu maydon foydalanuvchilar bo'yicha quyidagicha taqsimlangan.

Qishloq xo'jaligi korxonalari, tashkilotlari va muassasalari foydalanishida bo'lgan yerlar maydoni 1990 - yilga nisbatan 2020 - yilga kelib, 12406,2 ming gektarga kamaygan. Bu o'zgarish Respublika hududida yaylov yerlarining o'rmon yer toifalariga o'tishi munosabati hamda boshqa toifadagi yerlar maydonining oshishi hisobiga ro'y bergan. Umuman olganda, yer fondi umumiy maydonining 692,6 ming gektarga kamayishi faqat uzoq muddatga foydalanishga olingan yaylov yerlarni chegaradosh davlatlarga qaytarib berilganligi hisobiga kelib chiqqan.

Respublikada jami yer fondining 46,25 foizidan qishloq xo'jalik korxonalari va tashkilotlari, 26,78 foizidan esa o'rmon xo'jaligi korxonalari foydalanmoqdalar. Sanoat, transport, aloqa, mudofaa va boshqa maqsadlarga mo'ljallangan yerlar 1990 - yilda 1821,2 gektardan 867,4 gektarga kamaygan. Lekin tabiatni muhofaza qilish, sog'lomlashtirish, rekreatsiya maqsadlariga mo'ljallangan yerlar 13,9 gektardan 710,4 ming gektarga ko'paygan. Chunki, kelajakda ham aholi o'sishi natijasida ularning yaxshi yashashi va tabiatni muhofaza etish uchun qo'shimcha yer maydonlari ajratilaveradi. 1990 - yilda Respublika yer fondining 7258,6 gektar maydoni zaxira yerlar bo'lgan bo'lsa 2019 - yilda bu ko'rsatkich 9437,7 gektarga yetgan. Bu yerlar jami yer fondining 24,7 foizini tashkil etadi. Toshkent viloyati bo'yicha yer fondi yerlarini tahlil qiladigan bo'lsak quyidagi diagrammadan ko'rinib turibdiki, eng ko'p ulush boshqa tarmoqlarda ishlatiladigan yerlar 36 foiz, pichanzorlar va yaylovlar 29 foizni, ekin yerlari 22 foizga, eng kam maydon bo'z yerlar va meliorativ qurilish holatidagi yerlarga to'g'ri keladi.

Respublikamizdagi suv fondiga nazar solsak 97 ta yer konida 64 million kub metr umumiy suv zaxiralari mavjud ekanligini ko'rishimiz mumkin. Bu suv zaxiralari asosan Toshkent, Samarqand, Surxondaryo, Namangan Andijon va Farg'ona viloyatlarida tarqalgan. Ammo Xorazm viloyati va Qoraqalpog'iston Respublikasida chuchuk suvlar deyarli mavjud emas. Buxoro va Navoiy viloyatlarida o'rtacha suv zaxiralari bor. Eng katta muammo ham mamlakatdagi suv zaxiralarining teng tarqalmaganida.

Tahlillar shuni ko'rsatadiki 2025 - yilga borib yer yuzidagi davlatlarning yarmidan ko'pida suv taqchilligi yuzaga kelishi mumkin. 2050 - yilda esa bu ko'rsatkich dunyo aholisining 3/4 qismiga to'g'ri kelishi taxmin qilinmoqda.

Dunyoda bo'lgani kabi Respublikamizda ham suv resurslari cheklangan. Chuchuk suv umumiy suv resurslarining 8 foizini, ichimlik suvlarining esa 67 foizini tashkil etadi.

Mamlakatimizda aholi ichimlik suvi ta'minoti uchun 2019 - yilda 161,4 ming kub metr/sutka, ya'ni 950 ming kishiga yetarli miqdordagi chuchuk suv zaxirasi tasdiqlangan. 2020 - yilda 193 ming kub metr/sutka, ya'ni 1 mln 140 ming kishiga yetarli suv zaxiralari tasdiqlandi. Bu raqamlar shuni ko'rsatadiki yaqin o'tmishda chuchuk suv zaxiralari ko'rsatgichlari yomon emas. Lekin ayni hozirgi kundagi statistika ko'rsatgichlari yaqqol buning aksini ko'rsatmoqda desak yanglishmagan bo'lamiz.

Bugungi kunda aholi jon boshiga suvdan foydalanish me'yorlari sutkasiga 115- 240 litr bo'lib, bu dunyodagi o'rtacha ko'rsatgichdan past hisoblanadi. Misol uchun, Birlashgan Arab Amirliklarida kuniga 700 litr, Rossiyada 400 litr, AQSHda 200 litr, Germaniyada esa 130 litr suv sutkalik normani tashkil qilmoqda. Ichimlik suvi tanqisligi bo'yicha ko'rsatgichlar yaqin yillarda oshib borishi taxmin qilinayotgani hech kimga sir emas. Negaki, Yer sharining uchdan ikki qismi suvliklardan iborat. Buning 97 foizi sho'r suv, 3 foizi chuchuk suvdur. Shuning ham 2 foizi muzliklardagi suvlar hisoblanadi.

Xulosa. Mamlakatimizda suv va yerdan foydalanishning asosiy tamoyillariga suv va yerdan oqilona foydalanish, uni muhofaza qilish hamda ekin ekiladigan yerlarni muhofaza qilish majburiyati kiradi. Suv va yerni muhofaza qilish va undan oqilona foydalanish uchun mas'ul bo'lgan tashkilotlar tuproq unumdorligini yaxshilash, cho'llanish, sho'rlanish, tuproq eroziyasi va yer ifloslanishining oldini olish choralari ko'radi. Davlat suv va yerdan foydalanish ustidan qat'iy nazoratni amalga oshiradi, suv va yerdan foydalanishni rejalashtiradi va foydalanilmagan suv va yerlarni hisobga oladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2019 - yil 17 - iyundagi "Qishloq xo'jaligida yer va suv resurslaridan samarali foydalanish chora-tadbirlari to'g'risida"gi 5742 - son farmoni.

2. Mirziyoyev SH. Milliy taraqqiyot yo'limizni qat'iyat bilan davom ettirib yangi bosqichga ko'taramiz - Toshkent: O'zbekiston, 2017.

3. O'zbekiston Respublikasi Statistika Boshqarmasi.

LINGUOCULTURAL ASPECTS OF PROVERBS AND SAYINGS

Sayfullayeva Mohinabonu Ulug'bekovna

Student of filology faculty of
Uzbekistan state world language university

ABSTRACT

This article offers an in-depth and classification of proverbs and sayings. It analyzes a range of linguistic and cultural elements such as syntax, semantics, pragmatic, and sociocultural factors – to showcase the diverse and complex nature of proverbs and sayings. The article explores how proverbs and sayings reflect cultural values, beliefs, tradition, and social interaction, highlighting their lasting importance in oral traditions and communication.

Keywords: wisdom, oral tradition, cultural dimensions, syntax, semantics, creation, linguocultural, pragmatics, sociocultural influences, social interactions, metaphorical, figurative language, linguo-culturology, linguocultureme.

INTRODUCTION

A proverb is the beauty of language, a sharp tool of speech, and the wisdom of the people. Each nation's history, thought and spiritual state find expression in its proverbs and sayings. Every proverb reflects the identity of the people who created it, showcasing the nation's cultural heritage. Proverbs and sayings promote ideals such as love for one's homeland, the importance of hard work, and other human virtues. Just about everyone heard at least one proverb, sayings and most people heard more. Proverbs offer a concise record of folk wisdom and have appeared in oral tradition, literature, art, and popular culture for centuries. In translation, understanding proverbs and sayings correctly and conveying them artistically holds a special place. To preserve their meaning, the translator needs keen insight and considerable skill. Failing to translate proverbs and sayings effectively can compromise the literary works impact.

Example 1: "Don't count your chickens before they hatch"

Literal meaning: Don't assume the outcome of something before it's certain.

Cultural relevance: Reflects agricultural societies where outcomes are unpredictable

Translation challenge: In French, the equivalent proverb is "Il ne faut pas vendre la peau de l'ours avant de l'avoir tué" ("Don't sell the bear's skin before you've killed it"). The imagery differs completely, with one rooted in farming and the other in hunting. A direct translation of either proverb into the other language could mislead or confuse readers.

Example 2: "The early bird catches the worm"

Literal meaning: Acting early leads to success.

Cultural relevance: Relates to the behavior of birds, but not all cultures value early action the same way.

Translation challenge: In Spanish, the equivalent is "Al que madruga, Dios lo ayuda", which means "God helps those who wake up early."

A direct translation could overlook the religious nuance in the Spanish version or fail to highlight the importance of punctuality in a way that aligns with the target culture.

Example 3: "Out of the frying pan, into the fire"

Literal meaning: Moving from a bad situation to an even worse one.

Cultural relevance : Relates to cooking, a universal activity, but the specific imagery might not resonate in all cultures.

Translation challenge: In German, a similar proverb is "Vom Regen in die Traufe", meaning "From the rain to the eaves." A literal translation into another language might miss the metaphor or cultural essence, making it essential to find a proverb with a similar meaning.

Many proverbs use specific cultural symbols , objects, or animal that hold meaning that resonate deeply within a particular society. These elements are chosen because they carry specific connotations or associations unique to that culture.

1. Cats: In English-speaking cultures, the proverb "curiosity killed the cat" suggests that excessive curiosity can lead to trouble. However, in some Japanese folklore, a cat (especially the "Maneki Neko," or beckoning cat) is a symbol of good luck and fortune.

2. Elephants: In Thai culture, elephants represent strength, loyalty, and wisdom, and a proverb like "white elephant" means something valuable yet burdensome. In English, "elephant in the room" refers to an obvious problem that people avoid discussing.

3. Dogs: In Western cultures, a dog is often a symbol of loyalty, leading to proverbs like "a dog is a man's best friend." In contrast, in Arabic culture, the phrase "the barking of a dog doesn't reach the sky" implies that insignificant things can't affect greater truths, showing a different symbolic view.

4. Crows: In many Western proverbs, a crow often symbolizes bad omens or death, as in "a murder of crows." However, in some Native American traditions, crows are seen as clever and resourceful animals, respected for their adaptability and intelligence.

"The Wisdom of the Native Americans" is a great source for understanding the values and worldview of Native American traditions, including how animals like crows, wolves, and eagles are viewed symbolically in these cultures. Native American proverbs often highlight the intelligence, adaptability, and sacredness of animals, contrasting with how they might be viewed in other cultures.

The structure and syntax of proverbs are often concise, using rhythm, rhyme, or alliteration to make them memorable. This linguistic style can vary across languages, affecting how these sayings are perceived or used in communication.

For example: In English, proverbs like "A stitch in time saves nine" and "Actions speak louder than words" use rhyme and brevity to leave a lasting impression. Spanish ones like "Más vale tarde que nunca" (Better late than never) highlight local expressions and idiomatic structures. These linguistic elements can make proverbs unique to each culture, shaping how they resonate or are applied in conversation. Another example can be found in French and Russian. In French, the proverb "Petit à petit, l'oiseau fait son nid" (Little by little, the bird builds its nest) uses rhyme and repetition to emphasize patience and persistence. Meanwhile, in Russian, "Без труда не вытащишь и рыбку из пруда" (Without effort, you can't even pull a fish out of a pond) uses rhythm and imagery to underscore the value of hard work. These linguistic features in each language give the proverbs their own cultural flair, affecting how they are remembered and understood.

CONCLUSION: In conclusion, proverbs and sayings provide valuable insights into the cultural and linguistic characteristics of different societies. They reflect the values, beliefs, and traditions of a community through vivid imagery, metaphors, and moral lessons. These expressions, often tied to nature, social norms, or historical events, reveal how people in different cultures perceive the world. Proverbs not only serve as communication tools but also preserve cultural identities. By examining the linguocultural aspects of proverbs, we gain a deeper understanding of diverse human experiences, fostering a greater appreciation for cultural differences and improving cross-cultural interactions.

REFERENCES :

1. "Proverbs: A Handbook" by Wolfgang Mieder
2. "The Wisdom of the Native Americans" edited by Kent Nerburn (for Native American proverbs)
3. <https://jdpu.uz/maqol-va-matallarning-leksik-hamda-grammatik-xususiylarini-ingliz-va-ozbek-tillarda-qiyosiy-organishning-ahamiyati/>
4. <https://ares.uz/storage/app/uploads/public/661/51a/3aa/66151a3aa3bfd274440969.pdf>

Iqtisodiyot va jamiyatda ilmiy-texnik taraqqiyot rivojlanish dastagi sifatida. Qurilishning ilmiy-texnik taraqqiyotga va jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri

Rasulova Sharifa Gaybullaevna

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

Rashidov Shoxjaxon Yashnarxonovich

JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada ilmiy-texnik taraqqiyotning iqtisodiy va ijtimoiy sohalarda olib keladigan yangiliklari va o'zgarishlari tahlil qilinadi. Shuningdek, maqolada qurilishning yangi texnologiyalar va innovatsiyalar orqali jamiyatdagi turli sohalarga ta'siri, mehnat bozori, infratuzilma va atrof-muhitga bo'lgan ijobiy va salbiy ta'sirlari haqida ham so'z yuritiladi.

Annotation: This article analyzes the innovations and changes brought by scientific and technical development in the economic and social spheres. The article also talks about the impact of construction on various sectors of society through new technologies and innovations, the positive and negative effects on the labor market, infrastructure, and the environment.

Kalit so'zlar: Ilmiy texnik taraqqiyot, iqtisodiy rivojlanish, qurilish texnologiyalari, yangi texnologiyalar, mehnat bozori.

Keywords: Scientific and technical development, economic development, construction technologies, new technologies, labor market.

Ilmiy-texnik taraqqiyot (ITT) bugungi jamiyat va iqtisodiyotning rivojlanishida muhim o'rin tutadi. U nafaqat texnologik yutuqlarni ta'minlash, balki insoniyatning turmush tarzini, iqtisodiy tizimlarni va ijtimoiy tuzilishni sezilarli darajada o'zgartirmoqda. Qurilish sohasida ilmiy-texnik taraqqiyotning roli alohida ahamiyatga ega, chunki qurilish texnologiyalari va innovatsiyalarini joriy etish jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy farovonligini oshirishga, shuningdek, jamiyatning yangi ehtiyojlarini qondirishga yordam beradi. Ushbu maqolada ilmiy-texnik taraqqiyotning qurilish sohasiga ta'siri va uning jamiyatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishiga qanday yordam berishini tahlil qilamiz.

Ilmiy-texnik taraqqiyot — bu fan va texnologiyalarning o'sishi, yangi bilimlar va kashfiyotlarning joriy etilishi, ishlab chiqarish va xizmatlar sohasida innovatsiyalarni yaratish jarayonidir. ITT jamiyatda yangi texnologiyalarning paydo bo'lishi va ularni amaliyotga tatbiq etish orqali iqtisodiy va ijtimoiy tizimlarning samaradorligini oshiradi. Shuningdek, ilmiy-texnik taraqqiyotda

fan, ta'lim va ishlab chiqarish o'rtasidagi integratsiya jarayoni katta ahamiyatga ega, chunki bu o'zgarishlar yangiliklarni keng miqyosda qabul qilish va amalga oshirishni osonlashtiradi. ITT iqtisodiyotda resurslarni tejash, ishlab chiqarishni avtomatlashtirish, samaradorlikni oshirish, ekologik jihatlarni hisobga olgan holda yangi texnologiyalarni ishlab chiqishga yo'naltirilgan. Bu, o'z navbatida, ijtimoiy barqarorlikka va iqtisodiy rivojlanishga yordam beradi.

Qurilish sohasida ilmiy-texnik taraqqiyotning o'sishi iqtisodiy o'sishga va yangi infratuzilmalarning yaratilishiga yordam beradi. Qurilishning innovatsiyalashuvi orqali yangi qurilish materiallari va texnologiyalari joriy etilmoqda, bu esa qurilish jarayonlarini tezlashtiradi, sifatni oshiradi va xarajatlarni kamaytiradi. Misol uchun, zamonaviy qurilish materiallari, 3D bosib chiqarish texnologiyalari, yuqori samarali energiya tejavchi tizimlar qurilish sohasida yangi imkoniyatlarni yaratmoqda.

Qurilish materiallari-yangi materiallar, masalan, ekologik toza va energiya samarali materiallar (masalan, issiqlikni saqlovchi materiallar, yuqori sifatli betonlar) qurilishning samaradorligini oshiradi. Bular nafaqat xarajatlarni kamaytiradi, balki ekologik jihatlarni hisobga olishga yordam beradi.

Avtomatlashtirish va robototexnika-qurilish jarayonlarida avtomatlashtirish va robototexnika yordamida ishlarni tezlashtirish va samaradorlikni oshirish mumkin. Qurilish robotlari va avtomatik tizimlar binolarni qurishda ishlatilmoqda, bu esa mehnat vaqti va xarajatlarini sezilarli darajada qisqartiradi.

Eko-texnologiyalar-energiya samaradorligi va barqarorlikka katta e'tibor qaratilmoqda. Masalan, quyosh panellari, shamol energiyasi tizimlari, ekologik suvni qayta ishlash texnologiyalari yangi qurilishlarda joriy etilmoqda.

3D bosib chiqarish-qurilishda 3D bosib chiqarish texnologiyasining joriy etilishi yangi imkoniyatlarni yaratadi. Bu texnologiya arzon va tez qurilishni ta'minlaydi, shuningdek, ekologik izni kamaytirishga yordam beradi.

Qurilish sohasidagi ilmiy-texnik taraqqiyot jamiyatning ijtimoiy va iqtisodiy rivojlanishiga sezilarli ta'sir ko'rsatadi. Qurilish sektori ko'plab yangi ish o'rinlarini yaratadi, shuningdek, yangi infratuzilma obyektlari yaratish orqali jamiyatning iqtisodiy va ijtimoiy ehtiyojlarini qondiradi.

1. Ish o'rinlari yaratish: Qurilish sektori yangi ish o'rinlarini yaratishda muhim rol o'ynaydi. Yangi texnologiyalar va qurilish usullari, xususan, yuqori texnologiyali qurilish usullari yangi mutaxassislarni, masalan, robototexnika mutaxassislarni va yuqori malakali ishchilarni talab qiladi. Bu esa mehnat bozori va iqtisodiy barqarorlikka hissa qo'shadi.

2. Infratuzilma rivoji: Qurilishning rivojlanishi yangi infratuzilma obyektlarining qurilishi, transport tizimlarini takomillashtirish va shaharsozlikni rivojlantirishga olib keladi. Bu jamiyatning turmush darajasini oshirishga, odamlarning yashash sharoitlarini yaxshilashga yordam beradi.

3. Barqaror rivojlanish: Qurilishda ilmiy-texnik taraqqiyot ekologik barqarorlikni ta'minlashga yordam beradi. Yangi texnologiyalar va qurilish materiallari orqali qurilishlar yanada energiya samarali, ekologik toza bo'lmoqda. Bu esa jamiyatning barqaror rivojlanishiga hissa qo'shadi.

4. Yashash sharoitlari yaxshilanishi: Yangi qurilishlar va zamonaviy infratuzilma inshootlari aholining turmush sharoitlarini yaxshilaydi. Yangi uylar, maktablar, shifoxonalar va boshqa ijtimoiy inshootlar qurilishi odamlarning turmush sifatini oshiradi.

Ilmiy-texnik taraqqiyotning qurilish sohasiga ta'sirini joriy qilishda bir qancha muammolar mavjud. Avvalo, yangi texnologiyalarni ishlab chiqish va joriy etish ko'p hollarda yuqori moliyaviy xarajatlarni talab qiladi. Bundan tashqari, texnologik yangiliklarni joriy etishning samarali tizimlari ham har doim mavjud bo'lmaydi. Shunga qaramay, yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etish jamiyatning barqaror rivojlanishiga olib keladi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, ilmiy-texnik taraqqiyot iqtisodiyot va jamiyatning rivojlanishida muhim omil bo'lib, qurilish sohasida bu jarayon o'ziga xos ahamiyatga ega. Qurilishdagi innovatsiyalar va yangi texnologiyalar ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotni tezlashtiradi, yangi ish o'rinlarini yaratadi, yashash sharoitlarini yaxshilaydi va ekologik barqarorlikni ta'minlaydi. Shuningdek, ilmiy-texnik taraqqiyotning qurilishga ta'siri iqtisodiy va ijtimoiy tizimlarda chuqur o'zgarishlarni yuzaga keltiradi. Bu jarayonni yanada rivojlantirish uchun hukumat va tadbirkorlik sektori o'rtasida yaqin hamkorlik va samarali siyosat talab etiladi.

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 3(1), 28-31.

2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(12), 38-42.

3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1097-1100.

4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 77-83.
8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 51-54.
10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. *Scientific Impulse*, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах)*, 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.

16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.

17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.

18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.

Расулова, Ш. Г. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

INNOVATIVE
WORLD

Iqbol Mirzo she'riyatida xalq maqollarining strukrut-semantik xususiyatlari

Ruziyeva Barno Qahramonjon qizi

Andijon davlat universiteti

Filologiya fakulteti Lingvistika yo'nalishi

2-kurs magistranti

Annotatsiya: Ushbu maqolada maqollarning shakllanish tarixi, mohiyati va xususiyatlari va ularning nazmda qo'llanilishi haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, maqollarning xalqimiz madaniyatida tutgan o'rni, uning iqtidorli ijodkor Iqbol Mirzo she'rlarida mohirona ifodalanishi xususida keng ko'lamli semantic-struktur tahlili yoritilib berilgan.

Аннотация: В данной статье рассматривается история формирования пословиц, их сущность и характеристики, а также их использование в поэзии. Кроме того, освещен масштабный семантико-структурный анализ роли пословиц в культуре нашего народа и их умелое выражение в стихах талантливого поэта Икбала Мирзы.

Abstract: This article discusses the history of the formation, essence and characteristics of proverbs, and their use in poetry. It also provides a comprehensive semantic-structural analysis of the role of proverbs in the culture of our people and their skillful use in the poems of the talented poet Iqbal Mirzo.

Kalit so'zlar: xalq maqollari, maqollar semantikasi va strukturasi, Iqbol Mirzo she'riyatida maqollar, "Hikmatnoma", "Saylanma", nazmda maqol.

Qadimdan shakllanib, sayqal topib kelayotgan maqol, matallar xalq turmush tarzining bir bo'lagi sifatida o'rganilib, u bilan bog'liq holda tahlil etilib kelinadi. Bular tilshunoslikning katta bir bo'limlaridan biri bo'lgan Paremiologiyada o'rganiladi va uning asosiy bo'laklaridan biri hisoblanadi. Maqollar – bu xalqning donoligini, millatning ruhini, uning madaniyatini ko'rsatadigan xalq og'zaki ijodi na'munasi bo'lib, maqollarni, xususan, xalq ijodiyotini o'rganish, tadqiq qilish bugungi kunda muhim ahamiyatga ega masalalardan biri hisoblanadi. Ular nafaqat tilshunoslar, balki boshqa turli soha vakillarini ham e'tiborini jalb etgan tushunchadir.

Maqollar – bu xalq tajribasi, uning nafasi, yig'isi, shodligi va sevinchi, qayg'usi va ovunchi, bu xalq haqiqati, uni to'g'ri yo'lga eltuvchi mayoqdir. Xalq asrlar mobaynida to'plagan hayotiy tajribasini turli vositalar yordamida kelajak avlodlarga meros qilib qoldiradi. Maqollar ana shunday bebaho meros namunasi hisoblanadi. Ular zamonlarosha xalq donishmandligining muhim manbai sifatida, og'izdan – og'izga o'tib, sayqallanib kelgan. Maqollar xalq og'zaki ijodining boshqa janrlari singari har bir xalqning milliy adabiy va madaniy boyligi hisoblanadi. Ular xalqning milliy – madaniy xususiyatlari va uning qirralarini, dunyoqarashi, axloqiy me'yor va prinsiplarini, millatning ruhiy holatini to'liq ifodalaydi. O'zbek maqollarining o'rganilish tarixi: o'zbek xalq durdonalarini, o'zbek xalq ijodining ommaviy janrlaridan biri bo'lgan

maqollarni to'plash va o'rganish tarixi ham, ulardan yozuvchi va olimlarning o'z asarlarida foydalanishi ham uzoq davrlarga borib taqaladi. S.I.Ozhegov "Rus tili lug'ati"da maqolga quyidagi ta'rifni beradi: "Maqol- bu tarbiyaviy ma'noga ega qisqa xalq matallari. Ular –jumladan farqli o'laroq to'liq gapni tashkil etmasdan, asosan ko'chma ma'noli ifodadir". Volfang Miederning so'zlariga ko'ra : "Maqollar uzoq vaqt davomida xalq og'zaki san'atining bir qismi bo'lib, koinotni idrok etishimizga qarilkgacha umumiy falsafiy qo'llanma sifatida foydalangan avlodlar uchun asos bo'lib hizmat qiladi. Milliy idrok va tafakkur ochib beruvchi dunyo...Bundan tashqari xalq maqollarida madaniyatning o'zagi bo'lgan milliy qadriyatlar yorqin ifodalangan".

"Maqollardagi fikrning she'riy ifodasi voqelikning ongsiz-badiiy shaklidir. Maqoldan farqli o'laroq, matal – nutqda emotsional baho uchun mavjud bo'lgan va bir qator o'xshash hayotiy hodisalarga nisbatan muqobillik tamoyiliga ko'ra qo'llaniluvchi umumqabul qilingan obrazli ifodadir. Agar maqol nutqni alohida mazmun, yangi bir butun xulosa bilan mustahkamlanayotgan bo'lsa, matal bir tugal fikr (jumla), xulosa ich iga to'laqonli bir bo'lak sifatida kiritiladi"¹. XX asrning oxirgi 30-yilida maqollarni tahlil qilishning yangi semantik-struktur yondashuvi baydo bo'ldi. Bu matn lingvistikasi va paremiologiya kabi fan sohalarining taraqqiyoti bilan bog'liq. Ilmiy paremiologiyaning asoschilaridan biri G. L. Permyakov hisoblanadi. Uning fikricha, "tugallanmagan fikr"ni ifodalovchi majoziy so'z oborotlariga matallar, "tugallangan fikr"ni shakllantiruvchi majoziy ma'noli gaplarga maqollar deyiladi.² O'zbek xalq maqollarining ilk yirik lug'ati Sh.Shomaqsudov va Sh.Shoahmedovlar tomonida tuzilgan "Hikmatnoma" asari sanaladi. Unda maqollar o'quvchiga yaxshi tushunarli qilib izohlanib tartiblangan. Har bir xalq asrlar davomida juda katta hayotiy tajriba to'playdi, shu tajribani turli vositalar bilan kelajak avlodga meros qilib qoldiradi. Maqol va hikmatli so'zlar ana shunday bebaho ma'naviy merosimiz hisoblanadi.³

Maqollarni lingvistik nuqtayi nazardan o'rganish natijasida quyidagi xulosani aytishimiz mumkin: maqollar grammatik nuqtayi nazardan muayyan sintaktik birlik hisoblangan gaplardir. Shu bois maqolning sintaktik birlik sifatida shakli tuzilishi grammatikada o'rganiladi va tahlil qilinadi.

O'zbek xalqining iste'dodli shoir va yozuvchilaridan biri Iqbol Mirzo xalqimizning ongi va tafakkuri, badiiy madaniyatining mukammallik kasb etishida o'z davrini tashkil etadigan buyuk shaxs, milliy adabiyotimizning g'ururi, shon-u sharafini tarannum etayotgan o'lmas so'z san'atkoridir. Uning ijodi she'riyat olamida o'ziga xosligi va fikrlar ko'lamining zalvorliligi bilan alohida ahamiyat kasb etadi. U hayot tomirlaridagi ichki harakatni, davr yuragidagi murakkab ritmni chuqur his eta oladigan, o'zigina his qilib qolmasdan o'quvchiga ham bu tuyg'uni yuqtira oladigan shoir hisoblanadi.

¹ Аникин В. Круглов.А, Русское народное поэтическое творчество.-Л.:1983, -С.129.

² Пермяков Г.Л. От поговорки до сказки (Заметки по общей теории клише) –М.: 1970, -С.7.

³Шомаксудов Ш., Шорахмедов Ш. Хикматнома. -Тошкент, 1990

Shuningdek, u yaratgan adabiy meros o‘zining ko‘pqirraliligi, ya‘ni turli masalalardan bahs yuritganligi va kishi ruhiyatining eng murakkab qirralarini ham ochib bera olganligi bilan o‘zbek she‘riyatida alohida o‘rin tutadi. Iqbol Mirzo she‘riyatida qo‘llangan har bir so‘z, tushuncha va badiiy timsollar maxsus o‘rganishga arzigulik alohida bir olam deb qaraladi. Xususan, undagi maqol va hikmatli so‘zlarning qo‘llanganligi o‘quvchini yanada fikrlashga undaydi. Shoir ijodi serqirra g‘oyalarga boy. Shoirning lirik va epik she‘rlari bir ummon. Ularning asos mohiyati ishq muhabbatdan iborat va biz ularning ayrim namunalari bilan tanishdik. Uning she‘rlari ko‘pincha aqliy muhokamalar bilan qorishib ketgan. Bu esa jiddiylik hamda donishmandlik samarasi va alomati. Zamon bilan hamnafas shoir she‘rlari mazmundor va bugungi hayot ohangini aks ettirayotgan go‘zal asarlardir. Baxshiyona ohangdagi she‘rlari xalqona va o‘ynoqi xususiyati bilan alohida ajralib turadi. Bu xalqona va o‘ynoqilik zamirida juda katta falsafiy donishmandlik va ijodiy tajriba yotadi. Xususan, undagi kognitivlik asosida yashiringan xalq maqollari bir o‘qilishda anglashilmasada chuqur o‘rganilish va tahlil etilish natijasida tub mohiyatida aynan ana shunday ibratli frazeologik birliklarni ko‘rishimiz mumkin. Jumladan, quyidagi “Me‘yor” she‘rini ko‘rishimiz mumkin:

*O‘choqqa mos bo‘lsin o‘tin va qalov,
Turmushga zarurat gulxan erta-kech,
Lekin o‘chog‘idan toshmasin olov
Yeru ko‘kni tutun qoplmasin hech!*

*Me‘yorida shirin nozu ne‘mat ham,
Evi bilan bo‘lsin erkalik, sho‘xlik.*

*Hech qachon haddidan oshmasin odam,
Bugun shunga bog‘liq borlik va yo‘qlik.⁴*

Har bir narsaning o‘z me‘yori yaxshi ekanligi haqida aytilib “Har narsa o‘z epi bilan”, “Ortiq davlat ko‘z chiqarar”, “Besh qo‘l og‘izga sig‘mas” kabi maqollarni tushunishimiz mumkin. O‘z va ko‘chma manosiga egaligi jihatidan bu maqollar o‘z ma‘nosida qo‘llanilgan bo‘lib, konnotativ ma‘no ifodalovchi “ko‘z chiqarmoq” birikmasi “ortiqlik, me‘yoridan ko‘plik” semasini ifodalab kelmoqda. Tuzilishi jihatidan esa bir komponentlik maqollar sirasiga misol bo‘la oladi.

*Suydim Yurtning shamshodi-yu archasini,
Suydim soyning sokinligu, sachrashini.
O‘nta qizni sevgan bo‘lsam o‘rni boshqa,
Qirqta bo‘lsa qiligi‘i hush barchasini.⁵*

“Qalbi butun odam” she‘rida esa yolg‘onning oqibati yaxshi emasligini va buning natijasi yomonlik bilan tugashi haqida berilib, yomonlik qilganlarga indamang Yaratgan o‘z jazosini bir kuni berishini ta‘kidlab o‘tadi, Hayotning har qanday sohasida xoh oldi –sotdi muomalalarida bulsin,xoh ishlab

⁴ Iqbol Mirzo “Saylanma” “Sharq” nashriyoti “Me‘yor” she‘ri 27- bet

⁵ O‘sha kitob.

chiqarish sohasida bo'lsin, xoh maishiy xizmat sohasida bo'lsin, kishilar o'rtasida o'zaro ishonch bo'lmog'ilozim. Yolg'on esa ishonchni yo'qqa chiqaradi. Shuning uchun ham Alloh yolg'onchilarni yo'ldan adashganlar qatoriga qo'shadi. " Albatta, Alloh yolg'onchi va kofir kimsalarni hidoyat qilmas" ⁶ Qur'oni karimda yolg'onchilarga qiyomat kuni alamli azoblar bo'lish uqtiriladi.

Abu Hurayra roziyallohu anhudan rivoyat qilinadi:

"Nabiy sallallohu alayhi vasallam:" Munofiqning belgisi uchta: gapirsa, yolg'on gapiradi, va'da bersa, ustidan chikmaydi va omonat unga ishonilsa, xiyonat qiladi", dedilar". Islom yolg'on guvohlik berishni dunyodagi eng katta gunoh – Allohga shirk keltirish bilan tenglashtirgan.

*Qalbimizda panohimiz tinglar ekan,
Yolg'on ohlar ursak chindan ingrar ekan,
Hammaga ham nasib etmas habib tushmak,
Hatto ajal ham odamni tanlar ekan.*

Bu o'rinda xalqimizning "Yolg'on gap yoqadan chiqar", "Yolg'on gapning chuvi chiqar" kabi maqollarini eslashimiz mumkin. Bu maqollar ko'chma ma'noda qo'llanilgan bo'lib, "yoqa" leksemasi bevosita yolg'on gapning qay holatda yuzaga kelishini ifodalab kelingan va bu bir komponentlik maqolga misol bo'la oladi. Keyingi misralarida buni yanada ekspressiv jihatdan kuchaytirgan holda boshqa xalq maqollaridan ham foydalangan:

*Qalbi butun odam bir kun anglar ekan,
Fazo to'la ohang ekan, ranglar ekan.
Ey yor, nazar tashlab turgin yuragimga-
Qaramasang, toshoyna ham zanglar ekan.⁷*

Ya'ni, har bir narsa qarov va mehnat bilan unadi va hosil beradi, aksincha e'tiborsizlik va qarovsizlik natijasida qimmatbaho toshdan qilingan oyna ham zanglashi mumkin ekan deya quyidagi maqolni anglashimiz mumkin: **"Bo'lsa hamki qo'riq yer, Hosil berar, to'ksang ter"**. Har qanday jamiyatda yoshlarni mehnatsevarlik ruhida tarbiyalashga harakat qilinadi. Chunki mehnat qilmaydigan odam boshqalar hisobiga kun kechiradi, u oila, jamoa va jamiyat taraqqiyotiga halaqit beradi.

Umuman olganda, shoir ijodidagi umumbashariy mavzular, insonparvarlik g'oyalari bilan sug'orilgan mavzular barchaning ko'nglidan joy olib ulgurgan. Taniqli adabiyotshunos, filologiya fanlari nomzodi Rahmon Qo'chqor shoir ijodiga qarata: U "Vatan" so'zini ishlatmay, bu mo'tabar makon haqida yozishni, "Xudo" kalimasini tilga olmay, iymon haqida so'zlashi, "Ozodlik" haqida hayqirmay, uning naqadar buyuk ne'mat ekanligini muxlisga anglatishi mumkin", deya shoirning badiiy mahorati yuksak darajada ekanligini ko'rsatadi. Haqiqatan ham, shoirning so'z ishlatish mahorati, qalblarga ta'sir qila olishini baralla aytish mumkin. Yana ko'p yillar davomida shoir abadiy mavzularni qalamga olib xalqimiz qalbidan

⁶ Qu'roni Karim (Zumar surasi, 3- oyat).

⁷ Iqbol Mirzo "Saylanma" "Sharq" nashriyoti 39-bet

chuqur joy olishiga, u yaratgan har bir satrlar qo'shiq bo'lib jaranglashiga ishonamiz.

Xulosa qilib aytganda, Iqbol Mirzo she'riyatida qo'llanilgan har bir obraz, o'xshatish va mubolag'alar o'zining ta'sirchanligi bilan kitobxonlarga estetik zavq bag'ishlaydi, ularning maqollar bilan keltirilishi o'quvchiga o'zgacha ta'sir etadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Iqbol Mirzo "Saylanma" "Sharq" nashriyoti.
2. Аникин В. Круглов.А, Русское народное поэтическое творчество.-Л.:1983, -С.129.
3. Пермяков Г.Л. От поговорки до сказки (Заметки по общей теории клише) –М.: 1970, -С.7.
4. Шомақсудов Ш., Шораҳмедов Ш. Ҳикматнома. -Тошкент, 1990 .
5. Iqbol Mirzo "Qo'shiqlarim"
6. Iqbol Mirzo "Ko'nglingda nima bor bilmayman " "Sharq" nashriyot-matbaa uyi 2020-yil .
7. Iqbol Mirzo. Sizni kuylayman. Toshkent, 2007.

INNOVATIVE
WORLD

Qurilishni boshqarish zamonaviy tizimi va organlari**Rasulova Sharifa Gaybullaevna**

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrasasi dotsenti

Jumanazarova Zilola Kamiljon qizi

JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

Anotatsiya: Qurilish sohasining tez rivojlanishi, yangi texnologiyalar va zamonaviy boshqaruv usullarining joriy etilishi qurilishni boshqarish tizimining yanada samarali ishlashini ta'minlamoqda. Ushbu maqolada qurilishni boshqarish tizimi va uning asosiy organlari tahlil qilinadi. Maqola qurilish jarayonlarining rejalashtirilishi, tashkil etilishi va amalga oshirilishini boshqaruvchi muhim organlarni o'rganadi.

Kalit so'zlar: Qurilish boshqaruvi, zamonaviy tizimlar, qurilishning samarali boshqaruvi, loyiha boshqaruvi, qurilish qonuniyati.

Qurilish sohasida boshqaruvning samaradorligi nafaqat qurilish jarayonining muvaffaqiyatli yakunlanishiga, balki iqtisodiyotning barqaror rivojlanishiga ham katta ta'sir ko'rsatadi. Bugungi kunda qurilish sohasidagi boshqaruv tizimi va uning organlari zamonaviy talablarga moslashgan holda yangi metodologiyalar va texnologiyalar bilan boyitilmoqda. Ushbu maqolada qurilishni boshqarish tizimi, uning organlari, shuningdek, zamonaviy boshqaruv usullari va texnologiyalarining roli ko'rib chiqamiz. Maqsad – qurilishni boshqarish tizimining samaradorligini oshirish va uning ta'sirini yanada chuqurroq tahlil qilishdir.

Qurilishni boshqarish tizimi – bu qurilish jarayonlarini rejalashtirish, tashkil etish, boshqarish va nazorat qilishni ta'minlovchi muhim mexanizmdir. Qurilishni boshqarishning asosiy maqsadi – qurilish jarayonini maksimal samaradorlikda amalga oshirish, xavfsizlikni ta'minlash va sifatli natijalarni erishishdir. Boshqaruv tizimi odatda quyidagi asosiy elementlardan tashkil topadi:

Rejalashtirish: Qurilishning boshlanishidan oldin barcha zarur tadbirlar, vaqtni ajratish, resurslarni taqsimlash va byudjetni belgilash.

Nazorat: Qurilish jarayonidagi barcha bosqichlarda sifat, xavfsizlik va qonunlarga rioya qilishni ta'minlash.

Tashkil etish: Qurilish ishlarining amalga oshirilishini, shuningdek, mutaxassislarni, texnologiyalarni va resurslarni boshqarishni tashkil etish.

Qurilishni boshqarish jarayonida bir nechta organlar ishtirok etadi. Ularning har biri muayyan vazifalarni bajaradi, va ular o'rtasida muvofiqlik ta'minlanishi zarur.

Davlat organlari: Qurilishning rejalashtirilishi, ruxsatnomalar va litsenziyalar berish, qurilish standartlarini belgilash va amaldagi qonunlarga rioya qilishni ta'minlash. Masalan, mahalliy hokimiyat organlari qurilish maydonlarining ajratilishi va kerakli ruxsatnomalar bilan ta'minlaydi.

Litsenziyalash va sertifikatlash organlari: Qurilish tashkilotlari va mutaxassislari uchun malaka va sertifikatlarni berish. Bu organlar qurilish jarayonida ishlovchi barcha mutaxassislarning malakasini tasdiqlaydi va ularning faoliyatini nazorat qiladi.

Qurilish kompaniyalari va muhandislik xizmatlari: Qurilish jarayonini tashkillashtiruvchi asosiy organlar sifatida kompaniyalar va muhandislik xizmatlari. Ular qurilishning har bir bosqichida o'z mutaxassisliklariga muvofiq ish olib boradilar. Bugungi kunda, zamonaviy qurilishni boshqarish tizimlarida yangi texnologiyalar va metodologiyalar keng qo'llanilmoqda. Bu texnologiyalar qurilish jarayonining samaradorligini oshirish, vaqtni tejash va xarajatlarni kamaytirishga yordam beradi. Eng keng tarqalgan texnologiyalar va usullarga quyidagilar kiradi.

BIM (Building Information Modeling): Bu texnologiya qurilish jarayonining har bir bosqichini modellashtirish imkonini beradi. BIM orqali barcha ma'lumotlar yagona platformada jamlanadi va qurilishning rejalashtirilgan samaradorligi oshadi. Bu metod orqali loyihalarning aniq va xatoliklardan holi amalga oshirilishi mumkin. Lean Construction: Bu usul qurilish jarayonlaridagi isrofnik kamaytirish va resurslarni optimal darajada ishlatish uchun ishlatiladi. Lean Construction metodologiyasi, ishlab chiqarish jarayonlarida bo'lgani kabi, qurilishda ham samaradorlikni oshirishga yordam beradi. Robotizatsiya va avtomatizatsiya: Zamonaviy qurilishlarda robotlar va avtomatlashtirilgan tizimlar orqali qurilish jarayonlari tezlashadi, ishchi kuchining kamayishi va xavfsizlikning oshishi ta'minlanadi. Qurilish boshqaruvi sohasidagi innovatsiyalar va yangi texnologiyalarni tatbiq etish jarayoni davom etmoqda. Kelajakda quyidagi natijalarni kutish mumkin:

Yashil qurilish va barqaror rivojlanish: Ekologik jihatdan barqaror va energiyani tejovchi qurilish texnologiyalarining qo'llanilishi yanada kengayadi. Bu jarayon qurilishning ekologik ta'sirini kamaytirishga va atrof-muhitni himoya qilishga yordam beradi.

Raqamlashtirish va IoT (Internet of Things): Qurilish jarayonlarini yanada raqamlashtirish, qurilish maydonlarida IoT qurilmalari orqali monitoring qilish va real vaqtda ma'lumotlarni yig'ish orqali boshqaruv tizimlari samaradorligi oshadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qurilishni boshqarish zamonaviy tizimi va organlari, shubhasiz, qurilish jarayonining muvaffaqiyatli yakunlanishiga, resurslardan samarali foydalanishga, va xavfsizlikni ta'minlashga katta ta'sir ko'rsatadi. Zamonaviy texnologiyalar va boshqaruv metodologiyalarining joriy etilishi qurilish sohasidagi samaradorlikni oshiradi, vaqt va xarajatlarni kamaytiradi. Qurilishni boshqarish tizimi va uning organlarining kelgusi rivojlanishi yanada ilg'or va barqaror yondashuvlarni kiritishga yordam beradi.

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 3(1), 28-31.
2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(12), 38-42.
3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1097-1100.
4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 77-83.
8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 51-54.
10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. *Scientific Impulse*, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 5(3), 94-97.

14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia* (см. в книгах), 3(7), 22-25.
  15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
  16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
  17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.
  18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.
- Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

INNOVATIVE
WORLD

Yer osti suvlaridan samarali foydalanish**Muhamadaliyev Muhammadziyo Muhammadibrohim o'g'li**

Geologiya fanlari universiteti, Hidrogeologiya va muhandislik geologiyasi
yo'nalishi 4-bosqich talabasi

e-mail: Muhammadziyomuhammadaliyev@gmail.com

Rahimxonov Ixtiyorxon Isroilxon o'g'li

Geologiya fanlari universiteti, Geologiya-qidiruv ishlari texnikasi va
texnologiyasi yo'nalishi 4-bosqich talabasi

e-mail: rahimxonovixtiyorxon0409@gmail.com

Orifjonov Abdumavlon Elyor o'g'li

Geologiya fanlari universiteti, Hidrogeologiya va muhandislik geologiyasi
yo'nalishi 4-bosqich talabasi

e-mail: abdumavlonorifjonov142@gmail.com

Annotatsiya: Maqolada qishloq xo'jaligida yer osti suvlaridan uzoq vaqt mobaynida foydalanish jarayonida yuz beradigan tabiiy o'zgarishlar, mazkur suv manbalarining tuproq va o'simliklarga ta'siri.

Kalit so'zlar: yer osti suvlari, tahlil qilish, irrigatsiya, meliorativ.

Аннотация: В статье естественные изменения, происходящие при многолетнем использовании подземных вод в сельском хозяйстве, влияние этих водных источников на почву и растения.

Ключевые слова: подземные воды, рекультивация, орошение, анализ.

Annotation: In the article, the natural changes that occur during the long-term use of groundwater in agriculture, the impact of these water sources on the soil and plants.

Key words: underground water, reclamation, irrigation, analysis.

Kirish: Hozirgi kunda qishloq xo'jaligida 20 mln gektardan ortiq, shu jumladan 3,2 mln gektar sug'oriladigan ekin yer maydonlaridan foydalanib, aholining ehtiyoji uchun oziq-ovqat mahsulotlari, iqtisodiyot tarmoqlari uchun zarur xomashyolar yetishtirilmoqda.

Sug'oriladigan maydonlarning unumdorligini oshirish, meliorativ holati va suv ta'minotini yaxshilash maqsadida davlat dasturlari doirasida keng ko'lamlı irrigatsiya va melioratsiya tadbirlari amalga oshirilmoqda.

Natijada 2008 — 2017-yillar mobaynida 1,7 mln gektardan ortiq sug'oriladigan maydonlarning suv ta'minoti hamda 2,5 mln gektar maydonlarning meliorativ holatining yaxshilanishiga erishildi.

Biroq, global iqlim o'zgarishi natijasida so'nggi yillarda davriy ravishda kuzatilayotgan suv tanqisligi va ichki irrigatsiya tarmoqlarining asosiy qismi yaroqsiz holatga kelganligi sug'oriladigan ekin yerlarining meliorativ holati yomonlashishiga va yillar davomida foydalanishdan chiqib ketishiga olib kelgan.

Respublikada yillar davomida irrigatsiya va melioratsiya holati yomonlashuvi natijasida foydalanishdan chiqib ketgan yerlarni bosqichma-bosqich qayta foydalanishga kiritish, yer osti suv zaxiralaridan samarali foydalanish, suv tejavchi texnologiyalarni joriy etish hamda ichki irrigatsiya tarmoqlarini rekonstruksiya qilish orqali suv yo'qotilishini kamaytirish, shuningdek, bu ishlarda salohiyatli investorlar ishtirokini ta'minlash maqsadida quyidagilar amalga oshirilishi kerak:

1. Qishloq xo'jaligida suv resurslaridan samarali foydalanish konsepsiyasini yaratish;

2. Qishloq xo'jaligida suv resurslaridan samarali foydalanish konsepsiyasini amalga oshirish bo'yicha loyihalar tuzish;

3. Qishloq xo'jaligi yerlarida suv tejavchi texnologiyalarni joriy qilish;

4. Qishloq xo'jaligida suv resurslaridan samarali foydalanish konsepsiyasini amalga oshirish doirasida xalqaro moliya institutlari bilan hamkorlik qilish va davlat-xususiy sheriklikni joriy etish.

1-rasm. Yer osti suvlarini chiqarib olish uchun ishlatiladigan zamonaviy motorlar

**2-rasm. Qishloq xo'jaligida yerlarni sug'orish usullari.
(Tomchilab sug'orish usuli)**

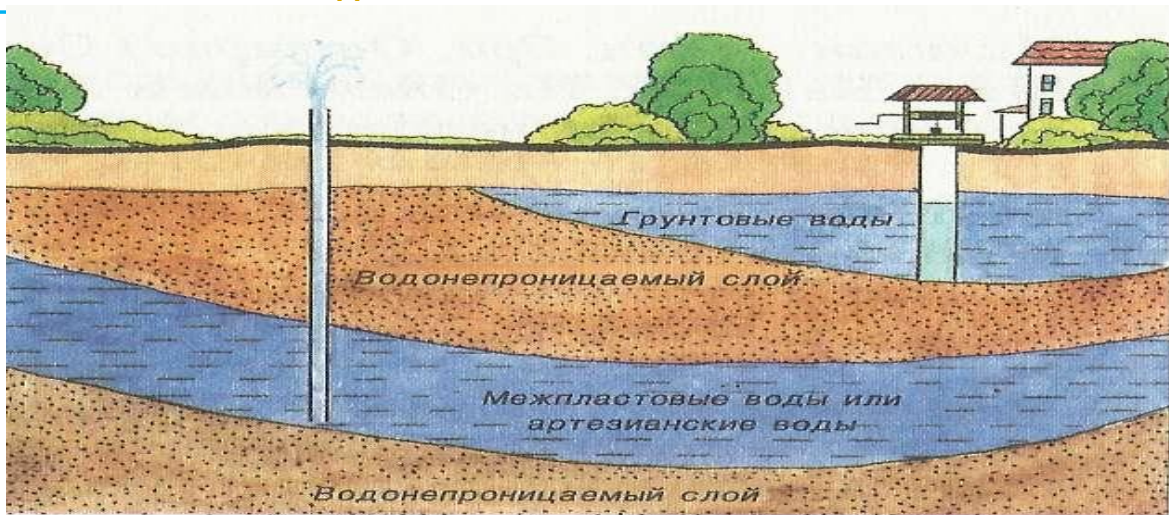
Yer osti suvlari - Yer po'stining yuqori qismidagi tog' jinslari qatlamlarining g'ovak bo'shlikdarida joylashgan suyuq, qattiq (muz), bug'simon holatdagi suvlar.

Yer osti suvlari umumiy suv resurslarining bir qismi bo'lib, suv ta'minoti va sug'orish manbai sifatida xalq xo'jaligi uchun katta ahamiyatga ega. Sug'oriladigan yerlarning meliorativ ahvoli grunt suvlarining holati bilan belgilanadi. Yer osti suvlarini gidrogeologiya fani o'rganadi.

Suv molekulyar kuchlar tutib turadigan bog'langan hamda og'irlik kuchi yoki bosim farqi ta'sirida harakatda bo'ladigan gravitatsion yoki erkin holatda bo'lishi mumkin. Bog'lanmagan suv bilan to'yingan tog' jinslari qatlamlari suvli gorizont deyiladi, ular suvli komplekslarni hosil qiladi.

Yer osti suvlari suv saqlovchi jinslarda tuplanish harakteriga ko'ra g'ovak (yumshoq jinslarda), dara (tomir) — qattiq jinslarda va karst (g'or) (darz-karst-yengil eriydigan karbonat va gipsli jinslarda) suvlariga bo'linadi.

Joylashish sharoitiga ko'ra Yer osti suvlari tuproq suvi (qarang Tuproq suv rezkimi), mavsumiy suvlar (yuza suvlar: aeratsiya zonasidagi suv saklovchi qatlamlar ustida yog'inlar yoki sug'orish suvlarining shimilishidan hosil bo'ladi); grunt suvlari (yer yuzasiga eng yaqin birinchi suv o'tkazmaydigan qatlam ustida to'planadi) va qatlamlararo (bosimsiz, bosimli, artezian, suv o'tkazmaydigan qatlamlar o'rtasida joylashgan suvli qatlamlar) suvlarga bo'linadi

3-rasm. Yer osti suvlarining ko‘rinishi.

Yer osti suvlari daryo, ariq suvlariga nisbatan ancha sekin harakatlanadi. Yer osti suvlari tog‘ jinslari orasidan ko‘pincha nishab tomonga qarab sizib o‘tadi. Relyefning bunday joylaridan yer osti suvlari buloq yoki sizot suv tarzida chiqib turadi. Bunday suvlar Sirdaryo viloyatidagi yangi o‘zlashtirilgan joylarda ko‘plab uchraydi. Sizot (grunt) suvlar tog‘ jinslari orasidan sekin, lekin doim o‘tib turadi. Ularning tezligi jinsning suv o‘tkazuvchanligiga va yer osti suvini saqlovchi qatlamning qiyaligiga bog‘liq.

Yer osti suvlarining harakat tezligi, ularning qanday jinslar orasidan o‘tishiga bog‘liqdir. Mayda qum orasidan bir sutkada 1-5 m, yirik qumda 15-20 m, shag‘al yoki serdarz jinslarda 100 m va undan ham tezroq siljishi mumkin.

Artezian suvlar. Bosimli suv odatda yer qatlamlarining tektonik jarayoni natijasida qatlamlar orasida to‘planadi. Bundan tashqari, artezian suvlar monoklinal va tektonik yoriqlarida ham paydo bo‘ladi. Sinklinalning ikki suv o‘tkazmaydigan qatlami orasidagi suv o‘tkazuvchi qatlamga ko‘p suv to‘planishidan artezian suvi hosil bo‘ladi.

Artezian suvining hosil bo‘lishi uchun suv o‘tkazuvchi qatlamning yer yuziga chiqqan qismi shu qatlamning yer ostidagi qismiga nisbatan balandda bo‘lishi shart. Sinklinal qatlamlarda hosil bo‘lgan yer osti suvini burg‘i qudug‘i bilan qaziganda ikkita suv o‘tkazmaydigan qatlam orasidagi suv otilib chiqadi. Toshkent mineral suvi xuddi shunday sinklinal qatlamda joylashgan Bo‘r davri dengiz qumi yotqiziqlari orasidan (1800-1850m chuqurlikdan) chiqmoqda.

Xulosa: Xulosa o‘rnida shuni ta’kidlab o‘tish joizki, bugungi kunda qishloq xo‘jaligida suvdan oqilona foydalanish yer sharining suv resuslarini yanada boyitishga olib keladi. Yer osti va yer usti suvlaridan unumli foydalanish orqali tuproq tarkibini yanada unumdor qilish munkerun, bu esa o‘z navbatida qishloq xo‘jaligi - dehqonchilik ishlarining rivojlanishiga olib keladi. Yer osti suvlaridan mukammal foydalaniladigan hududlarda o‘simlik o‘sishi va unga kerakli bo‘lgan mineral moddalarni suv bilan berishni muntazam yo‘lga qo‘yish kerak. Yer usti suvlaridan foydalaniladigan hududlarda suvning

tarkibini aniqlash, ularni yillar davomida tahlil qilib turishi kerak. Chunki suvning tarkibida dengiz va daryo suvlari o'zi bilan birga turli takribdagi tuz va boshqa mineral moddalarni oqizib kelinayotganiga bog'liq. Bu esa qishloq xo'jaligi ekinlari uchun juda muhim hisoblanadi.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbekiston Respublikasi Prezidentining 2017yil 4 maydagi "2017-2021-yillarda yer osti suvlari zaxiralaridan oqilona foydalanishni nazorat qilish va hisobga olishni tartibga solish chora-tadbirlari to'g'risidagi PQ-2954-son qarori.
2. Axmadaliyev YO'. I (2014). Yer resuslaridan foydalanish geologiyasi.

INNOVATIVE
WORLD

Содиқии Тошкандӣ ва муҳити адабии Самарқанд**Ҳасан СОДИҚОВ**

магистранти соли дуввуми факултети филолия ва забонҳои Шарқи хориҷӣ

Бино ба маълумоти маъхазҳои таърихӣ Тошканд дар асрҳои XVI–XVII яке аз марказҳои бузурги илму фан ба шумор мерафт, ки чанд тан аз шоирони маъруфи замона барои такмили дониш ба ин ҷо омаданд ва чанд нафар шоирони соҳибистеъдод ҳам дар қаламрави он дида ба дунё кушода, дар макотиби он донишҳои нахустинро аз бар кардаанд. Дар ин қатор Дайрии Тошкандӣ (асри XVI), Собии Тошкандӣ (ваф.1597), Шӯҳрати Оҳангаронӣ, Сомани Тошкандӣ (охирҳои асри XVI ва аввалҳои XVII), Садрии Тошкандӣ (охирҳои асри XVI ва аввалҳои асри XVII) ва боз чанд нафари дигарро ҳам метавон номбар кард, ки далели равшани ин фикрҳо мебошанд.

Содиқии Тошкандӣ низ яке аз чунин шоирон ба ҳисоб меравад, ки дар нимаи дуюми асри XVI дар Тошканд таваллуд шуда, таҳсили ибтидоиро бо эҳтимоли зиёд дар ҳамон ҷо гирифтааст. Бо таъя ба маълумоти профессор Садри Саъдиев, ки дар тазкира-тадқиқоти худ «Самарқанд адабий муҳити тарих кӯзгусида» («Муҳити адабии Самарқанд дар оинаи таърих») овардааст, Содиқӣ баъди таҳсили ибтидоӣ ба Самарқанд рафта, дар он ҷо дониши худро вусъат додааст. Муҳаққиқ дар ин бора чунин мегӯяд: "...дар Самарқанд гузаштани давоми ҳаёти шоир ва умуман дар ана ҳамин муҳити адабии Мовароуннаҳр таҳсил гирифта, ба камол расидани дигар шоирони тошкандиро ба инобат гирифта, тасдиқ карда метавонем, ки ӯ ҳам дар ҳамин маркази илмӣ-адабӣ таҳсил гирифта, тамоми фаъолияти эҷодии худро дар ҳамин ҷо гузаронидааст" («Муҳити адабии Самарқанд дар оинаи таърих», саҳифаи 232). Албатта, олим барои ба ин ҳулоса омадан асосҳои кофӣ дорад ва яке аз асосҳо дар он давра замона ҳамчун маркази илму фан дар Мовароуннаҳр ва вилоятҳои гирду атрофи он шӯҳрат доштани Самарқанд ва аз ҳар ғушаву канори даҳр барои донишандӯзӣ чамъ омадани шоирони ҷавон мебошад. Содиқӣ пас аз илмҳои замонаро ба ҳубӣ аз худ кардан, дар ҷодаи тасаввуф қадамҳои устувор гузошта, ба дараҷаи мавлавият расидааст. Муддате ба сафар баромада, баъзе кишварҳоро сайр карда, ба мулозимати якчанд шахсон бузурги ҳамон давр даст ёфтааст. Сипас, дубора ба Самарқанд баргашта, истиқомати доимӣ ихтиёр намудааст. Тибқи маълумоти «Тазкирату-ш-шуаро»-и Мутрибии Самарқандӣ соли 1604 дар Самарқанд, дар наздикии Ҳавзи Сангин сукунат доштааст. Ҳоло ягона манбае, ки дар бораи ҳаёт ва фаъолияти эҷодии Содиқии Тошкандӣ маълумот медиҳад, «Тазкирату-ш-шуаро»-и Мутрибии Самарқандӣ ба шумор меравад. Маълумоти муаллифи ин тазкира хеле

кам ва мухтасар аст. Ҳарчанд, дар тадқиқоти Садрӣ Саъдиев «Муҳити адабии Самарқанд дар оинаи таърих» низ дар бораи Содиқӣ суҳан меравад, вале аз сабаби он, ки муаллиф ҳам ба маълумоти тазкираи Мутрибӣ таъия кардааст, дар бораи шоир маълумоти тозае наёвардааст. Вале хулосаву фикрҳои Саъдиев дар бораи Содиқӣ қобили қабул буда, аҳамияти зиёд доранд. Дар тазкираи С.Саъдиев, ки дар бораи муҳити адабии Самарқанд аст ва танҳо шоирони самарқандиро муаррифӣ менамояд, оварда шудани маълумот дар бораи Содиқӣ ду масъаларо рӯшан мекунад: якум, ин маъноӣ онро дорад, ки Содиқӣ дар муҳити адабии Самарқанд ба камол расидааст ва дар ҳамин муҳит тарбият ёфтааст; дуюм, ӯ то андозае ба рушду такомули ин муҳити адабӣ саҳм ва ҳисса гузоштааст, ки олим ӯро шартан ҳамчун намояндаи баробарҳуқуқи муҳити адабии Самарқанд дар қатори шоирони самарқандӣ зикр намудааст. Яъне, Содиқӣ Тошкандӣ аз ҷумлаи шоиронест, ки ҳам ба муҳити адабии Самарқанд ва ҳам ба муҳити адабии Тошканд шомил гардида, аз ҳар ду муҳит манфиати маънавий бурдааст.

Мутрибӣ дар тазкираи худ дар бораи Содиқӣ чунин менависад: «Ба сурат некӯ ва ба сират дилҷӯ менамояд. Муддате сайри билоду амсор намуда, ба сӯхбати амочид (бузургон) расида, аз хирмани ифзоли эшон хӯша чида, ба мазмуни ҳадиси «Ман талаба шайъан ва ҳадда ваҷада» (Касе, ки чизеро талаб кунад ва кӯшиш намояд, ба он ноил мегардад) он чи мақсуди диниву дунявӣ буд, ёфта ва ҳоло, ки шуҳури санаи салоса ва ашара ва алфа (1013 ҳиҷрӣ/1604 милодӣ) аст, дар Самарқанд қариб ба кӯи Ҳавзи Сангин ташриф дорад. Табъаш аҷоиб санҷида ва гуфтораш писандида аст.» (Мутрибии Самарқандӣ. «Тазкирату-ш-шуаро». Хучанд-«Хуросон», 2021,— 465). Ба далели он, ки Мутрибӣ Содиқиро «Ба сурат некӯ ва ба сират дилҷӯ» мегӯяд, ба хулосае омадан мумкин аст, ки онҳо бо ҳам вохӯрдаанд ва то андозае мулоқот кардаанд, ки Мутрибӣ аз сирати ӯ огоҳ гардидааст. Ғайр аз ин, дар радифи шуарое, ки Мутрибӣ онҳоро бо чашм дидааст, қарор доштани Содиқӣ низ ин фикрро тақвият мебахшад.

Мутрибӣ дар тазкираи худ аз ашъори Содиқӣ танҳо як ғазалро намуна овардааст. Содиқӣ ғазалро, шояд айнан барои дар тазкира ҷой гирифтани бошад, шахсан худаш ба Мутрибӣ фиристода будааст:

Боз дар мулки дилам ҷо кард султони ҳавас,
 Сар ба сар маъмураи ғам гашт вайрони ҳавас.
 Шоҳиди хоҳиш, ки пинҳон буд дар домони сабр,
 Сар бурун овард охир аз гиребони ҳавас.
 Меравад, гӯй, дилам ҳар лаҳза аз ҳоле ба ҳол
 Зери чавғони сари зулфат ба майдони ҳавас.
 Чанд, эй дил, андар ин дайри фано чун гирдбод
 Ҳар тараф саргашта бошӣ дар биёбони ҳавас?

Содиқӣ, хори ғами чонон зи дил берун макун,
Чун гули шодӣ намерӯяд зи бўстони ҳавас.

Ҳарчанд, ғайр аз ин ғазал дигар намунае аз эҷоди Содиқӣ дастрас нест, вале аз худи ҳамин як ғазал ҳам метавон каме ҳам бошад қудрати шоирии Содиқиро баҳо дод ва роҷеъ ба услубу сабки осораш баъзе натиҷагириҳо кард. Баёни нафису бофасоҳат, тасвирҳои ҷаззобу рангин, истифодаи моҳиронаи санъатҳои бадеӣ ва хусусан радифи наву ноодатӣ аз ҳунари волои шоир шаҳодат медиҳанд, ки қобили таҳсин аст. Қариб дар ҳамаи мисраъҳо санъатҳои маънавӣ ба монанди ташбеҳ, ташхис, маҷоз, киноя, истиора, тазод ва ғайра истифода шуда, ҳолатҳои, ки дар ҳар як байт акс ёфтаанд, ба пардаи маҷоз кашида шудаанд. Ин, албатта, исботи таҳайюли зариф ва маҳорати баланди шоир мебошад. Вале бояд тазаккур дод, ки дар ғазал тасвирҳои кӯҳнаву забонзадшуда ҳам истифода шудаанд, ки нисбат ба ҳунару маҳорати поэтикӣ қавии шоир хонандаро ба шаку шубҳа меангезанд. Масалан, тасвири «майдони чавгонбозиву гӯй», ё «саргашта чун гирдбод будан» аз тасвирҳои кӯҳнаи осори бадеӣ аст.

Ғазал дар баҳри рамали мусаммани маҳзуф навишта шуда, вазнаш фоилотун/фоилотун/фоилотун/фоилун — v — - / — v — - / — v — - / — v — мебошад.

Маъноии мухтасари ғазал чунин аст: Боз мулки дили маро султони ҳавас забт ва онро, ки аз ғам маъмур буд, барбод доду вайронаи худ кард, яъне аввал дар дилам ғам доштам, ҳоло бошад ҳавасҳои пучу холи дорам. Пештар сабр мекардам ва хоҳишҳои диламро ошкор намекардам, вале дар дилам ҳавас пайдо шуду беихтиёр онҳоро ошкор кардам. Ҳоли дилам дар ҳаваси зулфи ту, ки мисли чавгон аст, ҳар лаҳза аз ҳоле ба ҳоле тағйир меёбад. Дар мисраи «Меравад, гӯй, дилам ҳар лаҳза аз ҳоле ба ҳол» шоир суханбозӣ кардааст ва вожаи «гӯй» ба ду маъно омадааст, ки яке «гӯй»—тӯби чавгонбозӣ аст, дигаре «гӯй»—яъне «гӯё ки». Муроди шоир дар мисраъ таъбири дуҷумлаи ин вожа мебошад. Мазмуни мисраъҳои баъдӣ ғазал: Эй дил, дар ин дунёи гузарандаву фаношаванда боз чӣ қадар аз қафои ҳавасҳои беасос чун гирдбод мегардӣ ва дар биёбони ҳавас, яъне дар меҳвари ҳавасҳои худ саргашта мешавӣ? Содиқӣ, дар ҳаваси лутфи чонон нашав, ки имконнопазир аст ва хори ғами ўро аз дил берун макун, яъне беҳтараш бо ғами ў қаноат кунӣ, вагарна аз ғамаш ҳам мосиво хоҳӣ шуд. Чун дар бўстони ҳавас ҳеч гоҳ гули шодиву хурсандӣ намерӯяд.

Ғазал ба маъноии ишқи заминӣ таровад ҳам, ишораҳои чун сабр кардан, ошкор накардани хоҳиш, дарк ва эътирофи дунёи фонӣ майлони шоирро ба мазмуни ишқи илоҳӣ мекашанд. Ғайр аз ин, шеърӣ шоире чун Содиқиро, ки ба дараҷаи мавлавият расидааст, дигар хел фаҳмидан ҳам нодуруст аст.

Мутрибӣ дар зер ин ғазал «Ва ин камина густохӣ намуда, ғазали мазкурро чунин татаббуъ намуда» гуфта, ғазали дар пайравии ин ғазали Содиқӣ навиштаи худро меоварад. Аз он ҷое, ки Мутрибӣ ин пайравии худро густохӣ меҳисобад, маълум мешавад, ки ба Содиқӣ эҳтироми баланд дошт ва ӯро аз худ тавонотар меҳисобид. Дар зер ғазали Мутрибӣ низ барои муқоиса ва муайян намудани ҳунари эҷодии ҳар ду шоир оварда мешавад:

Боз дил сар мекашад аз хатти фармони ҳавас,
 Дасти сабрам пора месозад гиребони ҳавас.
 Тар намегардад ба олам домани андешаам,
 Солҳо ояд агар аз чарх борони ҳавас.
 Гар шавад аз сӯзани алмос сад раҳ тезтар,
 Кай халад дар пойи ман хори биёбони ҳавас.
 Баъд аз ин, эй орзу, аз арсаи дил гӯша гир,
 Чун дар ин дашти бало танг аст майдони ҳавас.
 Мутрибӣ, тарки ҳавас ночор бинмуд, эй рафиқ,
 Чунки дасташ кард кӯтоҳӣ зи домони ҳавас.

Ҳарчанд ҳар ду ғазал ҳам бетафовут менамоянд, дар як вазн ва қофияву радиф қарор доранд, аммо мазмунан ба ду тараф ишора менамоянд. Дар ғазали Мутрибӣ матлаб ҳамон «ҳавас» боқӣ монда бошад ҳам, мақсадгурезӣ ба назар мерасад. Яъне, Содиқӣ ба «ҳавас» аз дигар ҷониб назар кардаасту Мутрибӣ аз ҷониби дигар. Мисол, Содиқӣ худро дар назди ҳавас очиз мепиндорад ва худро мутеъи ӯ медонад, ҳавас ӯро ба кадом сӯе кашад, аз қафои он роҳӣ мешавад. Вале, дар ғазали Мутрибӣ ошиқ ин гуна нест. Ӯ қодир аст ҳавасро ҷилав гирад, аз хатти он берун ояд ва сабрро бар сари ӯ ғолиб созад.

Ҷиҳати дигар ғазали Содиқӣ ба ишқ бахшида шуда, дар ҳамаи байтҳо ин мавзӯ эҳсос мешавад ва ӯ «ҳавас» гуфта, танҳо ҳаваси ишқиро дар назар дорад. Мутрибӣ бошад, вожаи ҳавасро ба маънии томаш гирифтааст ва ба ишқ умуман тавачҷӯҳи алоҳида нишон намодааст. Ғазали Мутрибӣ аз ҷиҳати тасвирҳои тоза аз ғазали Содиқӣ каме бартарӣ дорад. Ашӯҳои мавриди истифодаи Мутрибӣ нав ва камистеъмолтаранд. Мисол, мазмуни байти болоӣ: «Аз чарх боридани борони ҳавас»-у «тар нагардидани андешаи шоир аз ин борон» аз бозёфтҳои тозаи шоиронаи Содиқист, ки онҳоро ба қадр бояд шинохт. Хулоса, Содиқии Тошкандӣ аз зумраи шоирони маъруф ва тавоноии замони худ будааст, ки ба муҳити фарҳангии ҳам Тошканд ва ҳам Самарқанд ҳисса гузоштааст.

Феҳристи адабиёти истифодашуда

1. Мирзиёев Ш. "Янги Ўзбекистон тараққиёт стратегияси". Тошканд: "O'zbekiston", 2022.

2. Мирзиёев Ш. "Инсонпарварлик, эзгулик ва бунёдкорлик – миллий ғоямизнинг пойдеворидир". Тошканд: "Тасвир", 2021.
3. Айнӣ С. Намунаи адабиёти тоҷик. – Маскав: Чопхонаи марказӣ, 1926. -656 с.
4. Ашъори ҳамасрони Рӯдакӣ. Нашриёти Давлатии Тоҷикистон: Сталинобод, 1958. -134 с.
5. Зуфаров К. "Ўзбек совет энциклопедияси". Ҷилди 11. Тошканд: Сарредакцияи энциклопедияи советии ўзбек, 1978.
6. Мусулмониён Р. Назарияи адабиёт. Душанбе: Маориф, 1990. -334 с.
7. Муҳаммадҷонов А. Қанғ-қадимги Тошкент ва тошкентликлар. Тошканд: "Sharq", 2009.
8. Муҳаррирон Осимӣ М. Диноршоев М. "Энциклопедияи советии тоҷик". Ҷилди 7. Душанбе: Сарредакцияи илмии Энциклопедияи советии тоҷик, 1986.
9. Саъдиев С. Маркази адабии Самарқанд дар шохроҳи таърих. Тошканд: "Ўзбекистон миллий энциклопедияси" Давлат миллий нашриёти, 2012.-400 саҳ.
10. Саъдиев С. "Самарқанд адабий муҳити тарих кўзгусида". Самарқанд: "Фан", 2009. -358 с.
11. Зеҳнӣ Т. Санъати сухан. Душанбе: Ирфон, 1967, -302 с.
12. Фарҳанги забони тоҷикӣ. Ҷилди II. – Москва: Советская энциклопедия, 1969.

INNOVATIVE
WORLD

Using authentic materials to develop reading skills in primary school students.

Abdulazizova Ro'zixon Azizjon qizi

UZSWLU student of the group 2403

Annotation: Having reading competency is crucial for primary school teachers to continuously grow and enhance their reading abilities. It is crucial to employ interactive teaching techniques and non-traditional lesson formats in order to boost the efficacy of reading literacy instruction in elementary schools and foster students' capacity for original thought. Furthermore, it is currently required of primary school instructors to teach every topic in the session using contemporary pedagogical technology, or every new technique.

Keywords: primary school, class, reading, technique, reading literacy, word, expressive reading, growth, analysis, material, mathematics, foreign languages, learning, games, biology, these days,

Introduction. Reading can mean different things to different individuals. For some, it means being able to recognise written words, while for others, it entails practicing speaking and teaching pronunciation. But there's always a reason to read. We engage in it on a daily basis, and it is essential to our everyday activities, which are typically taken for granted and believed to be within the reach of everyone. The aim of reading greatly influences the reason for reading. It is highlighted how using authentic resources in the classroom benefits students by exposing them to real language in real-world situations. Additional benefits of employing authentic materials are their high motivation, sense of accomplishment when comprehended, and encourage further reading. Newspapers, periodicals, TV shows, films, songs, and literature are the most popular sources of real materials that can be used in the classroom, however there are many more. The Internet is among the most helpful. The Internet encourages a more active approach to reading than a passive one because it is constantly updated, more visually appealing, and interactive, in contrast to newspapers and other printed materials that date extremely rapidly. From a more pragmatic perspective, the Internet is a current reality; the majority of pupils utilise it, and teachers may more easily access a vast array of diverse content.

Literature review. Students can use a variety of resources, including course textbooks, glossaries, grammar exercises, flash cards, audio recordings, and language learning applications. Reading literacy is a crucial skill in

primary education, which includes not only letter recognition and word understanding but also the development of the ability to read text expressively and meaningfully. As the art of reading a text in an understandable and appealing way expands students' vocabulary, improves their language proficiency, and increases their interest in literary works. Students can benefit from them in terms of learning, but they also make classes dull. Thus, authentic resources are very crucial in the classroom.

Lessons become effective because of them. When actual materials are used, these drawbacks can be avoided. They are engaging, inspire pupils, and add interest to the lessons. In addition to their native tongue, people must study multiple other languages as a result of the present globalisation process. According to studies, it is beneficial to begin this procedure early on, namely with elementary school pupils, and it is now being used. Programs based on a novel way to teaching foreign languages are being developed in our nation in partnership with top institutions and organisations, and this subject is given careful consideration. From this perspective, teaching other languages to elementary school pupils in addition to their mother tongue is one of the fundamental responsibilities. to foster the student's interest in the English language, help him improve his communication in the language, and teach him how to have conversations.

Research methodology. The word "method" is derived from the Greek word "methodos" and meaning "the journey of knowledge and research" or "theory." Philosophical and didactic connotations are attached to the term "method". Primary school reading instruction lays the groundwork for later study of Uzbek literature, history, geography, biology, and other topics. As a result, primary school reading instruction has to receive careful consideration. The following should be the student's primary focus when conducting reading lessons as necessary. Children between the ages of 6 and 10 are not able to listen to an hour-long instruction with patience. They have an excited mental structure and are using their imagination. Speeches longer than 10 to 15 minutes are too long for them to listen to. As a result, the primary methods of instruction in these classes are games, songs, storytelling, expressive reading, and brief yet engaging discussions. Authentic resources are also crucial for enhancing reading abilities. Students become disinterested because textbooks in the classroom are repetitive. For students, authentic materials can inspire them. When students are travelling, studying overseas, or utilising the language in situations outside of the classroom, they need and

desire to read authentic resources. In recent years, studying a foreign language has become essential as well as a means of personal growth.

In addition to schools and colleges, many other preschool-level educational institutions now require students to take a foreign language. Early learning of a foreign language is particularly popular and relevant at this time due to the demand for foreign languages in society on the one hand, and parents' understanding that language is not only a factor in a modern person's upbringing but also the foundation of his social and material well-being in society on the other. It is now essential to learn at least one language, even if twenty years ago proficiency in only a few was needed for employment.

The age of the pupil is the primary issue while teaching a foreign language. Children are thought to be more open to learning. Parents are now attempting to begin learning a foreign language at an early age, when until recently, teaching methods were centred on school-age children. The primary objectives of foreign language instruction for preschoolers are:

- the development of children's first foreign language communication abilities;
- the capacity to utilise a foreign language to accomplish objectives and communicate ideas and emotions in everyday communication circumstances;
- the establishment of a favourable mindset towards acquiring additional foreign languages;
- stimulating curiosity about other nations' cultures and way of life. The best time to begin learning a foreign language is in preschool.

Youngsters at this age stand out for their sensitivity to linguistic phenomena and their curiosity about the "secrets" of language and their own speech experiences.

Analysis and results. Some approaches' primary tenets are equitable opportunity for success, teamwork, and an individual approach to instructors. Developing kids' reading abilities in a deliberate, accurate, fluent, quick, and expressive way is the aim of primary school reading instruction, particularly in the first grade. The process of teaching reading literacy, text comprehension, and the capacity to separate form from content in elementary school pupils takes a lot of mental work. Since primary school pupils are developing their mathematical thinking and logical reasoning abilities during this time, teaching them mathematics is very crucial. The proper techniques and strategies for teaching arithmetic in elementary school boost pupils' enthusiasm for the subject and aid in knowledge consolidation. A thorough explanation of efficient math teaching strategies for primary school pupils

may be found below. Students can actively participate in the learning of mathematical ideas through active teaching approaches. Students learn using this approach by working through a variety of mathematics exercises and challenges. When teaching mathematics to primary school pupils, it is crucial to employ a variety of techniques and strategies. Every approach helps students solve a variety of tasks and issues while also fostering their mathematical thinking. Activities, games, visualisations, real-world examples, and methodical teaching techniques all aid in helping pupils solidify their understanding and boost their confidence in mathematics.

When teaching mathematics, teachers must select effective teaching strategies that take into consideration the individual needs of each student. In addition to being the most significant subject, biology is something that people deal with on a daily basis. As a result, biology teachers enhance their classes and treat the subject seriously. For teachers, didactic games that foster cognitive engagement are crucial to creating engaging and enjoyable courses. The degree of biology knowledge is raised when didactic games are systematically used in biology classes. As a way to eliminate unpleasant or prohibited experiences from a student's personality, the game is one of the most significant tools for their mental and moral growth and education. Didactic games are designed for students and don't require technical knowledge or specialised materials. The paper concludes by discussing the notion that incorporating interactive techniques and didactic games into biology classes can boost students' cognitive activity. Because role-playing in biology classes helps students develop their skills, including the capacity to deal with biological and medical concepts, solve problems collaboratively, make judgements fast, anticipate the effects of actions, and take initiative.

Section for Discussion. Elementary school pupils can benefit from reading strategies that are successful, engaging, and suitable for their developmental stages. These methods help to develop the student's language learning, interest, and attention. Detailed information about reading strategies that work for primary school pupils can be found below.

The phonetic method involves reading letters and sounds. One of the primary reading strategies is the phonetic approach, which teaches pupils to read by letter sounds. By breaking words down into their constituent sounds, the learner learns to read words using this method, which teaches the sound of each letter. This approach has the benefit of teaching pupils the proper word structure and pronunciation. Additionally, this approach facilitates learning new words.

Understanding What You Read

Students that use the reading comprehension method concentrate on comprehending the text's substance. This approach requires pupils to comprehend the text's meaning in addition to correctly pronouncing words. They have to evaluate what they've read and identify the key point. Students gain a deeper understanding of the literature. The capacity to retain the text and respond to enquiries based on it improves.

Visualisation (Reading Pictures)

Students who use the picture reading approach supplement their reading with visual aids. With this approach, students use illustrations, diagrams, or pictures to help them visualise the content they are reading. This method works particularly well with younger pupils. Through visualisation, the text is better understood by the students. This approach enhances understanding and reading abilities.

Read and Repeat

Read and repeat is a method in which students are given the task of reading short texts and repeating them. This method helps students increase their reading speed and remember the text.

Conclusion.

To ensure that the next generation of adults is permanently literate, the task of our time is to drastically alter the way that education is provided. We cannot overlook the significance of the larger environment while tackling this dilemma. Language regulations in multilingual settings, communication patterns to promote reading, and the lack of readily available support structures (such as libraries, electricity, and publishing sectors) are issues in many communities. However, the school can and ought to fulfil its role as a catalyst for change by making sure that kids acquire sound reading habits in addition to reading. Many countries with long-established education systems are always working to improve and correct the mistakes of previous educational approaches. Today, we know a lot more about how children learn, the elements that influence their learning, and the most successful approaches for instructors to teach reading. Nations that are new to implementing reading programs gain by not having to change their teaching strategies; instead, they may design a reading program based on the most up-to-date and innovative knowledge from the past and present.

REFERENCES

- Alderson, J.C. & Urquhart, A.H. (1984) *Reading in a Foreign Language* London, Longman
- Alderson, J.C. (2000) *Assessing Reading* Cambridge, C.U.P.
- Allwright, R. (1977) *Language Learning through communication practice ELT Document 76*, 3:2-14 The British Council reprinted in Brumfit, C.J. & Johnson, K. (1979) *The Communicative Approach to Language Teaching* Oxford, O.U.P. pp 172-173
- Anderson, N.J. (1999) *Exploring Second Language Reading - Issues and Strategies* Canada, Heinle & Heinle
- Bartlett, F.C. (1932) *Remembering* Cambridge, C.U.P.
- Breen, M.P. (1985) *Authenticity in the language classroom Applied Linguistics 6/1* pp60-70
- Brumfit, C.J. & Johnson, K. (1979) *The Communicative Approach to Language Teaching* Oxford, O.U.P.
- Carrell, P.L., Devine, J. & Eskey, D.E. (Editors) (1988) *Interactive Approaches to Second Language Reading* Cambridge, C.U.P.
- Davies, A. (1984) *Simple, simplified and simplification: what is authentic?* in Alderson, J.C. & Urquhart, A.H. (1984) *Reading in a Foreign Language* London, Longman pp181-198
- Goodman, K (1988) *The Reading Process* in Carrell, P.L., Devine, J. & Eskey, D.E. (Editors) (1988) *Interactive Approaches to Second Language Reading* Cambridge, C.U.P. pp11-21

Investitsiya dasturini shakllantirish tartibi**Rasulova Sharifa Gaybullaevna**

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

Ermamatov Sardor Abdirasul o'g'li

JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada dastur shakllantirishning dastlabki maqsadlarini belgilashdan tortib, investitsiya imkoniyatlarini tahlil qilish, rejalashtirish, moliyaviy resurslar ajratish va dastur ijrosini amalga oshirishgacha bo'lgan jarayonlar batafsil ko'rib chiqiladi. Maqola investitsiya dasturining iqtisodiy o'sish, yangi ish o'rinlari yaratish va iqtisodiyotning turli sohalarini rivojlantirishdagi rolini yoritadi.

Annotation: This article examines in detail the processes from defining the initial objectives of program formation, to analyzing investment opportunities, planning, allocating financial resources, and implementing the program. The article highlights the role of the investment program in economic growth, creation of new jobs and development of various sectors of the economy.

Kalit so'zlar: Investitsiya dasturi, iqtisodiy rivojlanish, rejalashtirish, moliyaviy resurslar, iqtisodiy tahlil, innovatsiyalar, iqtisodiy o'sish.

Keywords: Investment program, economic development, planning, financial resources, economic analysis, innovation, economic growth.

Investitsiya dasturini shakllantirish, iqtisodiy o'sish va rivojlanishning asosiy omillaridan biri hisoblanadi. Bu jarayonning maqsadi — mamlakatning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanishini ta'minlash, ish o'rinlarini yaratish, ishlab chiqarishni diversifikatsiya qilish va davlatning xalqaro raqobatbardoshligini oshirishdir. Quyida investitsiya dasturini shakllantirishning asosiy bosqichlari va tartibi haqida batafsil bayon qilinadi.

1. Investitsiya dasturini shakllantirishning birinchi bosqichi uning maqsadlarini aniqlashdir. Dastur, asosan, quyidagi asosiy maqsadlarga xizmat qiladi:

- Iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish;
- Yangi texnologiyalarni va innovatsiyalarni joriy etish;
- Ish o'rinlarini yaratish va bandlikni oshirish;
- Iqtisodiyotning turli sohalarini rivojlantirish va diversifikatsiya qilish.

2. Bu bosqichda dasturdan kutilyotgan natijalar va uning amalga oshirish strategiyalari ishlab chiqiladi. Vazifalar aniqlanib, ular iqtisodiyotning turli sektorlariga, xususan, sanoat, qishloq xo'jaligi, infratuzilma va xizmatlar sohalariga alohida e'tibor qaratiladi.

Investitsiya dasturining muvaffaqiyatli bo'lishi uchun avvalo, mavjud investitsiya imkoniyatlarini aniqlash zarur. Bu bosqichda quyidagilar amalga oshiriladi:

- Iqtisodiy tahlil: iqtisodiyotning rivojlanish istiqbollari, resurslar, tabiiy va mehnat resurslari, mavjud infratuzilma va boshqa faktorlar tahlil qilinadi.
- Sanoat va tarmoqlar bo'yicha potensial investitsiya imkoniyatlari o'rganiladi.
- Yangi texnologiyalar va innovatsion sohalar, masalan, raqamli iqtisodiyot, yashil energetika kabi yangi imkoniyatlar tahlil qilinadi.

Bu tahlil natijasida investitsiya qilish uchun eng samarali sohalar va tarmoqlar tanlab olinadi.

3. Investitsiya dasturi rejalashtirilganda, uning samarali va muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun aniq chora-tadbirlar ishlab chiqiladi. Bu bosqichda:

- Investitsiyalarni jalb qilish uchun aniq mexanizmlar ishlab chiqiladi, masalan, soliq imtiyozlari, grantlar yoki subsidiya shaklidagi yordam.
- Investitsiyalarning samarali boshqarilishi va monitoringi uchun tizimlar yaratiladi.
- Dastur doirasida kutilgan natijalar va o'lchovlar aniqlanadi, shuningdek, risklarni boshqarish strategiyalari ishlab chiqiladi.
- Rejalashtirishda davlatning iqtisodiy siyosatlari va boshqa strategik hujjatlar bilan uyg'unlikka erishish muhimdir.

4. Investitsiya dasturini amalga oshirish uchun zarur moliyaviy resurslarni ajratish juda muhim. Bu bosqichda:

- Dastur uchun zarur bo'lgan mablag' manbalari aniqlanadi, jumladan, davlat byudjeti, xorijiy investitsiyalar, bank kreditlari va boshqa manbalar.
- Moliya taqsimoti va mablag'larning samarali taqsimlanishi ta'minlanadi.
- Investitsiya dasturining moliyaviy barqarorligini ta'minlash uchun risklarni boshqarish mexanizmlari ishlab chiqiladi.

5. Investitsiya dasturining amalga oshirilishi eng muhim bosqich hisoblanadi. Bu jarayon quyidagilarni o'z ichiga oladi:

- Dastur doirasidagi loyihalarni amalga oshirish uchun mas'ul tashkilotlar va mutaxassislar jalb qilinadi.
- Loyiha boshqaruvi tizimlari joriy etiladi, loyiha monitoringi va baholash tizimi orqali dasturning ijrosi nazorat qilinadi.
- Yangi infratuzilma ob'ektlari quriladi, sanoat ishlab chiqarishlari yo'lga qo'yiladi, va boshqa investitsiya loyihalari amalga oshiriladi.

6. Investitsiya dasturining yakuniy bosqichi dasturning samaradorligini baholash va tahlil qilishdan iborat. Bu bosqichda:

- Dasturda belgilangan maqsadlarga erishish darajasi tahlil qilinadi.
- Yangi ish o'rinlarining yaratilishi, iqtisodiy o'sish va rivojlanish ko'rsatkichlari o'lchanadi.
- Yangi texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy etishdagi muvaffaqiyatlar baholanadi.

- Bu baholash jarayoni natijalari kelgusi investitsiya dasturlarini ishlab chiqishda yordam beradi va davlatning iqtisodiy strategiyasini yanada samarali amalga oshirish imkonini yaratadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, investitsiya dasturini shakllantirish jarayoni keng qamrovli va kompleks bir faoliyatdir. Muvaffaqiyatli dastur yaratish uchun ehtiyotkorlik bilan tahlil qilish, strategik rejalashtirish va samarali boshqaruv tizimini o'rnatish zarur. To'g'ri tashkil etilgan investitsiya dasturi iqtisodiy o'sish va rivojlanishning muhim mexanizmi bo'lib, davlat va jamiyat uchun uzoq muddatli ijobiy natijalarni ta'minlashi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 3(1), 28-31.
2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(12), 38-42.
3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1097-1100.
4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 77-83.
8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 51-54.

10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. *Scientific Impulse*, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia* (см. в книгах), 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.
18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.
19. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

Investitsiyalar iqtisodiy samaradorligini baholash nazariyasi va amaliyoti tarixi

Rasulova Sharifa Gaybullaevna

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

Urakbayeva Lobar Ilxomjon qizi

JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqola investitsiyalarning samaradorligini baholash usullarining nazariy asoslarini, amaliyotdagi qo'llanilishini va tarixiy rivojlanishini ko'rib chiqadi.

Kalit so'zlar: Investitsiyalar, Iqtisodiy samaradorlik, investitsiya tahlili, nazariy baholash metodlari, iqtisodiy o'sish.

Investitsiyalar, umuman olganda, iqtisodiyotning barcha sohalarida o'sish va rivojlanishning motoridir. Samarali investitsiyalar iqtisodiy o'sish sur'atlarini tezlashtiradi va yangi ish o'rinlari yaratishga yordam beradi. Shuning uchun investitsiyalarning iqtisodiy samaradorligini baholash, ayniqsa, global iqtisodiyotda muhim ahamiyatga ega. Klassik iqtisodiy nazariyalar investitsiyalar samaradorligini baholashda asosan "rentabellik" va "qaytish" tushunchalariga asoslanadi. XIX asrning oxiridan XX asrning boshlariga qadar investitsiyalarni baholashda asosiy e'tibor daromadlarning tahliliga qaratilgan edi. 20-asrning o'rtalariga kelib, investitsiyalarni baholashda nafaqat daromad, balki risklarni ham hisobga olish talab qilindi. Modern portfel nazariyasi (Markowitz) va Capital Asset Pricing Model (CAPM) kabi yondashuvlar risk va daromadni birgalikda tahlil qilishga asoslangan. Bugungi kunda investitsiyalarni baholashda, nafaqat iqtisodiy o'sish va daromadlar, balki atrof-muhit (ESG) omillari ham hisobga olinadi. Bu yangi yondashuvlar, ayniqsa, barqaror rivojlanish va ijtimoiy mas'uliyatga katta e'tibor berishni talab qiladi.

Investitsiyalar samaradorligini baholashning asosiy usullari:

-Net Present Value (NPV): Investitsiyalarning bugungi qiymatini hisoblash uchun ishlatiladi. NPV usuli, loyihalarning kelajakdagi pul oqimlarini bugungi kunga keltirish orqali investitsiyaning samaradorligini aniqlashga yordam beradi.

-Internal Rate of Return (IRR): Loyihaning ichki daromad darajasini hisoblash orqali, investitsiyaning foydali yoki zararli ekanligini aniqlashga yordam beradi. IRR yuqori bo'lsa, investitsiya samarali hisoblanadi.

-Payback Period: Investitsiya mablag'larini qaytarish uchun zarur bo'lgan vaqtni aniqlash. Bu usulda vaqt omili muhim rol o'ynaydi, ammo kelajakdagi pul oqimlarining qiymatini hisobga olmaydi, bu esa uning cheklovlari bo'lishi mumkin.

-Profitability Index (PI): Bu ko'rsatkich NPV ga asoslanadi, lekin investitsiya yutug'ini boshlang'ich sarmoyaga nisbatan o'lchaydi. $PI > 1$ bo'lsa, investitsiya samarali deb hisoblanadi.

Investitsiyalar samaradorligini baholash metodologiyasining rivojlanish tarixi:

1930-1950-yillar: Investitsiyalarning samaradorligini baholashda birinchi asosiy metodologiyalar shakllandi. Bu davrda iqtisodchilar faqat iqtisodiy samaradorlikni hisobga olishgan, ya'ni daromadlarni ko'rib chiqqanlar.

1960-1970-yillar: Yangi nazariyalar, masalan, Markowitzning portfel nazariyasi va CAPM, investitsiya samaradorligini baholashda risklarni hisobga olishni kiritdi. Bu davrda hisob-kitoblarda statistik va ehtimollik usullari keng qo'llanila boshladi.

1980-1990-yillar: Kompyuter texnologiyalarining rivojlanishi bilan, investitsiya tahlili va baholash usullari yanada murakkablashdi. Yangi metodologiyalar ishlab chiqildi, shuningdek, investorlarning portfellarini diversifikatsiya qilishning samaradorligi haqida ko'plab ilmiy ishlanmalar mavjud edi.

2000-yillar va keyingi davr: Globalizatsiya va raqamli iqtisodiyot rivojlanishi bilan yangi investitsiya tahlili metodlari ishlab chiqildi. ESG (Ekologiya, Ijtimoiy va Boshqaruv) omillari keng ko'lamda hisobga olinadigan bo'ldi.

Investitsiyalarning samaradorligini baholashda amaliyotdagi muammolar:

Risklarni baholashdagi murakkabliklar: Investitsiyalarning samaradorligini baholashda risklarni to'liq va aniq baholash har doim qiyin bo'lishi mumkin. Xususan, global iqtisodiy notinchlik, siyosiy xavflar, tabiiy ofatlar va boshqa omillar risklarni aniqlashni qiyinlashtiradi.

Davlat va xususiy sektor o'rtasidagi farqlar: Davlat sektori investitsiyalarini baholashda bozor risklari kamroq, ammo bu sohaga taalluqli bo'lgan ijtimoiy va siyosiy omillarni hisobga olish kerak. Xususiy sektor esa asosan foyda olishga yo'naltirilgan.

Ijtimoiy va ekologik omillarni hisobga olish: Barqaror rivojlanish va ESG mezonlari investitsiya samaradorligini baholashda muhim rol o'ynaydi. Ijtimoiy mas'uliyat, ekologik ta'sir va boshqaruv tizimi sifatini baholashni talab qiladi.

Investitsiyalar samaradorligini baholashning tarixiy misollari qilib quyidagilarni keltirsak bo'ladi:

Xitoyning iqtisodiy rivojlanishi: Xitoyda sarmoyalarni samarali baholash va ularni xalqaro miqyosda amalga oshirish usullari, shu jumladan, strategik investitsiya loyihalari, iqtisodiy o'sishning tezlashishiga xizmat qildi. Xitoyning o'z ichki bozoridagi va xorijdagi investitsiyalarning samaradorligini baholash metodologiyasi jahonda eng ilg'or tizimlardan biri bo'ldi.

Yaponiya va Koreya tajribasi: Uzoq muddatli iqtisodiy o'sishga erishishda bu mamlakatlar investitsiyalar samaradorligini baholashda jahon iqtisodiyotining ko'plab usullarini o'zlashtirdilar. Ayniqsa, texnologiyaga sarmoya kiritish va innovatsiyalarni qo'llab-quvvatlashda samaradorlikni o'lchash juda muhim ahamiyatga ega.

AQSh va Evropaning tajribasi: AQShda va Evropa davlatlarida, ayniqsa, korporativ sektor va moliya bozorlarida investitsiyalarning samaradorligini

baholashda yuqori darajadagi aniq metodologiyalar ishlab chiqilgan. Yangi texnologiyalar, ma'lumotlar tahlili va portfelni boshqarish kabi yondashuvlar keng qo'llanilmoqda.

Xulosa qilib aytganda, investitsiyalar iqtisodiy samaradorligini baholash nazariyasi va amaliyoti bo'yicha chuqur tahlil va tarixiy ko'rib chiqish, bizga investitsiya strategiyalarining qanday o'zgarib borayotganini va kelajakda qanday yangi yondashuvlar kutilishini ko'rsatadi. Yangi texnologiyalar, raqamli vositalar va ESG omillari bilan bog'liq yondashuvlar investitsiyalar samaradorligini baholashda yanada kengroq imkoniyatlar yaratishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 3(1), 28-31.
2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(12), 38-42.
3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1097-1100.
4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 77-83.
8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 51-54.

10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. *Scientific Impulse*, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia* (см. в книгах), 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.
18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.
19. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

Qurilish ilmiy texnik-taraqqiyotni bashoratlash va rejalashtirish**Rasulova Sharifa Gaybullaevna**

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

Sunnatullayeva Mahliyo Erkin qizi

JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqola qurilish ilmiy texnik-taraqqiyotni bashoratlash va rejalashtirish jarayonlarining ahamiyati va amaliy usullarini tahlil qilishga bag'ishlanadi. Qurilish sanoati bugungi kunda tez o'zgaruvchan ilmiy-texnik yutuqlar va yangi texnologiyalar ta'sirida rivojlanmoqda. Maqolada, qurilish jarayonida ilmiy yondashuvlarning qo'llanilishi, yangi materiallar, energiya samarador texnologiyalar va barqaror qurilishning kelajakdagi rivojlanish istiqbollari ko'rib chiqiladi.

Kalit so'zlar: Qurilish ilmiy-texnik taraqqiyot, texnologik innovatsiyalar, bashoratlash usullari, qurilishni rejalashtirish, energiya samaradorligi, yashil qurilish texnologiyalari, iqtisodiy samadorlik, robotexnika va avtomatlashtirish.

Qurilish sanoati mamlakat iqtisodiyotining muhim tarmoqlaridan biri bo'lib, u mamlakat rivojlanishiga bevosita ta'sir ko'rsatadi. Qurilish jarayonining samaradorligi va sifatini oshirish uchun ilmiy va texnik taraqqiyotning roli beqiyosdir. Qurilish ilmiy texnik-taraqqiyotni bashoratlash va rejalashtirish bugungi kunda innovatsion texnologiyalarni, ilg'or qurilish usullarini va ekologik jihatlarni hisobga olishni taqozo etadi. Ushbu maqolada qurilish sohasidagi ilmiy texnik-taraqqiyotning ahamiyati, bashoratlash va rejalashtirish jarayonlari, shuningdek, kelajakdagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi.

Ilmiy texnik taraqqiyot, jumladan qurilish sohasi, bir necha asosiy maqsadlarni ko'zlaydi:

- Samarali resurslardan foydalanish: Qurilish jarayonida materiallar, texnika va ishchi kuchidan samarali foydalanish, xarajatlarni kamaytirish va loyihalarni tezroq yakunlash.
- Sifatni oshirish: Yangi ilmiy-texnik yutuqlarni qo'llash orqali qurilish materiallari va texnologiyalarining sifatini yaxshilash.
- Ekologik barqarorlik: Texnologik yondashuvlar yordamida ekologik zararni kamaytirish va atrof-muhitni muhofaza qilish.
- Innovatsion qurilish texnologiyalarini joriy etish: Ilm-fan va texnologiyalarni joriy qilish, ayniqsa, ilg'or qurilish usullari, yangi materiallar va energiya tejoychi texnologiyalar.

Qurilish ilmiy texnik taraqqiyoti, kelajakda yuzaga keladigan o'zgarishlarni va yangi texnologiyalarning ishlab chiqilishi jarayonlarini bashoratlashga asoslangan. Bashoratlash jarayonida quyidagi omillar inobatga olinadi:

1. Texnologik inqilob va innovatsiyalar

Texnologiyalarning tez rivojlanishi qurilish sohasiga katta ta'sir ko'rsatadi. Yangi materiallar, robototexnika, avtomatlashtirilgan qurilish tizimlari va 3D bosib chiqarish texnologiyalari qurilish jarayonlarini tubdan o'zgartirishi mumkin.

2. Qurilish materiallari va inshootlarining barqarorligi

Ilmiy tadqiqotlar va innovatsiyalar orqali qurilish materiallarining ekologik tozaligi, energiya samaradorligi va uzoq muddatli barqarorligi taxmin qilinadi. Shu bilan birga, yangi materiallar va texnologiyalar asosida barqaror infratuzilma (tashkilot yoki korxonalar) qurilishining kelajakdagi yo'nalishlari aniqlanadi.

3. Dizayn va arxitektura yondashuvlari

Ilmiy va texnik taraqqiyot dizayn va arxitektura sohasida ham yangi yondashuvlar yaratadi. Yangi loyiha va dizayn texnologiyalarini ishlab chiqish, shuningdek, optimal joylashuv va joylashtirishni bashoratlashda ilmiy metodlar qo'llaniladi.

Qurilish ilmiy texnik taraqqiyoti rejalashtirish jarayonida quyidagi asosiy yondashuvlar qo'llaniladi:

-Ilmiy va texnik tadqiqotlar.

Ilmiy-texnik tadqiqotlar, yangi materiallar, qurilish texnologiyalari va energiya tejoychi tizimlarni ishlab chiqishda asosiy manba hisoblanadi. Bu tadqiqotlar ishlab chiqarish jarayonlarini yaxshilashga, yangi materiallar va texnikalarni sinovdan o'tkazishga yo'naltiriladi.

-Loyihalash va dizayn.

Qurilish ilmiy texnik-taraqqiyoti rejalashtirish jarayonida loyiha ishlab chiqish va dizayn jarayonlari ham muhim o'rin tutadi. Qurilish texnologiyalari rivojlanishi bilan arxitektura va dizayn uslublari ham yangilanadi. Masalan, vertikal qishloq xo'jaligi, yashil binolar va energiya samarali inshootlar dizayni yuqori talabga ega bo'lmoqda.

-Infrastruktura rivojlanishi va barqarorlik.

Ilmiy yondashuvlarni qo'llash, shuningdek, innovatsion texnologiyalarni ishlab chiqish, qurilishning barqaror rivojlanishiga, iqtisodiy va ekologik muvozanatni ta'minlashga yordam beradi. Barqaror infratuzilma va «yashil» qurilish texnologiyalari rejalashtirish jarayonida muhim omil hisoblanadi.

-Boshqaruv va monitoring tizimlari.

Qurilish ilmiy texnik taraqqiyoti rejalashtirish jarayonida boshqaruv tizimlarining modernizatsiyasi va monitoring tizimlarini yaratish muhimdir. Bu tizimlar qurilish jarayonlarida xarajatlarni va vaqtni nazorat qilishni ta'minlaydi.

Quyida, qurilish ilmiy texnik-taraqqiyotini bashoratlash va rejalashtirishda ishlatiladigan usullar.

-Matematik va statistik modellashtirish.

Qurilish jarayonlarini bashoratlashda matematik modellardan foydalanish samarali hisoblanadi. Qurilish jarayonlarining vaqt va xarajatlar

bo'yicha taxminlarini yaratish uchun statistik va matematik modellar qo'llaniladi.

-Kompyuter texnologiyasi va 3D modellashtirish

Qurilish loyiha va jarayonlarini 3D ko'rinishi va modellashtirish, qurilishning yakuniy natijasini oldindan ko'rishga yordam beradi. Bu, ayniqsa, murakkab va katta hajmdagi loyihalar uchun juda foydalidir.

-Boshqaruvning tizimli yondashuvi

Qurilish ilmiy texnik-taraqqiyotini boshqarishda tizimli yondashuv metodlari qo'llaniladi. Bu, loyihani rejalashtirish, texnik tahlil va resurslarni samarali taqsimlash orqali amalga oshiriladi.

Xulosa qilib shuni aytamanki, qurilish ilmiy texnik-taraqqiyoti bashoratlash va rejalashtirish — bu qurilish jarayonlarini optimallashtirish, yangi texnologiyalarni qo'llash va barqaror rivojlanishni ta'minlashdagi muhim vosita hisoblanadi. Ilm-fan va texnologiyalarning rivojlanishi bilan qurilish sohasida yangi imkoniyatlar ochiladi, innovatsion yondashuvlar orqali sifatli, tejamkor va ekologik jihatdan toza qurilishlar amalga oshiriladi. Qurilishning kelajakdagi rivojlanishi uchun ilmiy-texnik bashoratlar va samarali rejalashtirish muhim ahamiyatga ega.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 3(1), 28-31.
2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(12), 38-42.
3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1097-1100.
4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 77-83.

8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 51-54.
10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. European Journal of Higher Education and Academic Advancement, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. Scientific Impulse, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах), 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. Экономика и социум, (2 (69)), 316-319.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. Theoretical & Applied Science, (9), 426-429.
17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. Актуальные научные исследования в современном мире, (3-8), 95-100.
18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. International Finance and Accounting, 2019(3), 18.
19. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. Актуальные научные исследования в современном мире, (3-8), 90-95.

Ishlab chiqarish salohiyati va resurslari, ularning mazmuni, o'ziga hos xususiyatlari va qurilishdagi xo'jalik sub'ektlarining faoliyatidagi ahamiyati

Rasulova Sharifa Gaybullaevna

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

Sharifova Sadoqat Sobir qizi

JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi

Annotatsiya: Maqolaning asosiy maqsadi ishlab chiqarish salohiyatining va resurslarining qurilish sohasidagi roli, ularning o'ziga xos xususiyatlari va xo'jalik sub'ektlarining faoliyatiga ta'sirini tahlil qilishdan iborat.

Kalit so'zlar: Ishlab chiqarish salohiyati, resurslar, qurilish resurslari, qurilish salohiyati, xo'jalik sub'ektlari.

Bugungi kunda qurilish sohasida ishlab chiqarish salohiyati va resurslarning samarali boshqarilishi har bir qurilish loyihasining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida hal qiluvchi omilga aylanmoqda. Qurilish sohasining o'ziga xosligi, uning katta miqdorda resurslar talab etishi va ishlab chiqarish jarayonlari murakkabligi ushbu mavzuni juda dolzarb qiladi.

Ishlab chiqarish salohiyati - bu iqtisodiy sub'ektning mavjud resurslar va imkoniyatlar asosida ishlab chiqarish faoliyatini amalga oshirish qobiliyatidir. Bu salohiyat tarkibiga moddiy resurslar, texnologik vositalar, ishchi kuchi, menejment va boshqaruv tizimlari, ilmiy va texnik bilimlar kiradi. Qurilishda ishlab chiqarish salohiyati loyiha davomida talab etiladigan resurslarni to'g'ri taqsimlash, rejalashtirish va boshqarish orqali amalga oshiriladi.

Resurslar ishlab chiqarish jarayonlarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan barcha omillardir. Ularni turli xildagi resurslar bo'yicha tasniflash mumkin:

Tabiiy resurslar: Xom ashyo, qurilish materiallari (masalan, tsement, qum, g'isht, metall).

Mehnat resurslari: Ishchi kuchi, malakali ishchilar va menejerlar, qurilishdagi texnik mutaxassislar.

Texnologik resurslar: Qurilish texnikasi, mashinalar, uskunalar, kompyuter texnologiyalari, yangi texnologiyalar.

Moliyaviy resurslar: Investitsiyalar, kreditlar, qurilish loyihalarini moliyalashtirish uchun ajratilgan mablag'lar.

Resurslarning o'ziga xos xususiyatlari:

Cheklanganlik: Qurilish resurslari cheklangan bo'lishi mumkin. Xususan, xom ashyo yoki malakali ishchilar soni muayyan joyda cheklangan bo'lishi mumkin.

Muvofiqlik: Resurslar orasidagi muvofiqlik, ya'ni zarur bo'lgan resurslar bir vaqtning o'zida mavjud bo'lishi kerak. Aks holda, ishlab chiqarish salohiyati kamayadi.

Samaradorlik: Resurslarni samarali ishlatish, ularni optimal taqsimlash va boshqarish qurilishning muvaffaqiyatini ta'minlaydi.

Qurilish sohasida resurslarni boshqarish murakkab jarayon bo'lib, unda vaqt, moliya, mehnat va texnologik resurslar o'rtasidagi uyg'unlik muhim rol o'ynaydi. Resurslar orasidagi to'g'ri muvozanatni ta'minlash qurilish jarayonining barqarorligini oshiradi va loyiha muddatini qisqartiradi.

Resurslarni boshqarishning asosiy jihatlari:

Rejalashtirish- qurilish jarayonida kerakli resurslarni oldindan aniqlash va ulardan qanday foydalanishni rejalashtirish zarur.

Nazorat qilish-qurilishda har bir resursning sarfini va holatini doimiy ravishda nazorat qilish kerak, bu orqali ortiqcha sarf-xarajatlar oldini olish mumkin.

Taqsimlash-resurslarni har bir qurilish jarayoni va faoliyatiga samarali taqsimlash muhim.

Qurilishda ishlab chiqarish salohiyatining o'ziga xos ahamiyati.

Keng ko'lamlı loyiha: Katta qurilish loyihalari (ko'p qavatli uylar, ko'priklar, infratuzilma ob'ektlari) ko'p resurslarni talab qiladi va salohiyati yuqori bo'lishi kerak.

Texnologiya va innovatsiyalar: Texnologiyaning rivojlanishi va yangi qurilish materiallari ishlab chiqarish salohiyatini oshiradi, shu bilan birga qurilish jarayonlarini tezlashtiradi va arzonlashtiradi.

Qurilishda ishlab chiqarish salohiyati va resurslarni integratsiyalashgan holda boshqarish lozim. Masalan, qurilishdagi kompaniya o'z resurslarini maksimal darajada foydalanishi uchun to'g'ri texnologiyalarni joriy etish, malakali ishchilarni jalb qilish va samarali moliyaviy rejalashtirishni amalga oshirishi kerak.

Qurilish sohasida turli xo'jalik sub'ektlari faoliyat yuritadi. Har bir sub'ektning o'ziga xos roli mavjud, va ularning o'zaro hamkorligi qurilish jarayonining muvaffaqiyatli amalga oshirilishida muhim ahamiyatga ega:

Buyurtmachi (investor) – qurilishning boshqaruvchisi va moliyaviy ta'minlovchi. Buyurtmachi loyiha moliyalashtirishni ta'minlaydi va natijada resurslar taqsimlanadi.

Pudradchi tashkilotlar – qurilish jarayonini amalga oshiruvchi va materiallar bilan ta'minlovchi kompaniyalar. Podryadchi tashkilotlar qurilishning texnik va mehnat resurslarini boshqaradi.

Kengashchilar va mutaxassislar – loyiha rejaları va dizaynlarining sifatini ta'minlash, shuningdek, jarayonlarni nazorat qilish.

Xo'jalik sub'ektlarining bir-biriga qarama-qarshi manfaatlarini uyg'unlashtirish, shu bilan birga resurslarni samarali boshqarish qurilish sohasida muvaffaqiyatni ta'minlaydi. Masalan, buyurtmachi va pudradchi o'rtasidagi samarali hamkorlik, resurslarni optimal taqsimlash va ishlab chiqarish jarayonini nazorat qilish orqali qurilish loyihalari muvaffaqiyatli amalga oshirilishi mumkin.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qurilish sohasida ishlab chiqarish salohiyati va resurslarining o'ziga xos xususiyatlari va ahamiyati, ayniqsa, xo'jalik sub'ektlarining faoliyati bilan chambarchas bog'liqdir. Samarali resurs boshqaruvi, yuqori ishlab chiqarish salohiyati, texnologik innovatsiyalar va kuchli boshqaruv tizimi qurilish loyihalarining muvaffaqiyatini ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Shu bois, qurilishda resurslarni samarali boshqarish, ishlab chiqarish salohiyatini rivojlantirish va barcha xo'jalik sub'ektlarining faoliyatini uyg'unlashtirish zarur.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 3(1), 28-31.
2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(12), 38-42.
3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1097-1100.
4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 77-83.
8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 51-54.
10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. European Journal of Higher Education and Academic Advancement, 1(1), 95-98.

11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. Scientific Impulse, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах), 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. Экономика и социум, (2 (69)), 316-319.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. Theoretical & Applied Science, (9), 426-429.
17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. Актуальные научные исследования в современном мире, (3-8), 95-100.
18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. International Finance and Accounting, 2019(3), 18.
19. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

Qurilishning smeta bo'yicha qiymati (narxi)ni belgilashning tartibi, tuzilishi va uslublari.

Rasulova Sharifa Gaybullaevna

JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti

Ortiqov Hayotjon Hatamboy o'g'li

JizPI., Kimyo muhandisligi fakulteti talabasi

Anotatsiya: Ushbu maqola qurilishning smeta bo'yicha qiymatini belgilash tartibi, tuzilishi va uslublari yoritishga bag'ishlanadi. Qurilish smetasi — bu qurilish loyihasining iqtisodiy asosi bo'lib, loyiha jarayonida zarur bo'lgan barcha xarajatlarni aniq belgilash, resurslarni samarali boshqarish va loyiha byudjetini tuzishda muhim rol o'ynaydi. Maqolada smeta tuzishning bosqichlari, smetani shakllantirishda foydalaniladigan uslublar va tuzilish tartibi to'liq yoritilgan.

Kalit so'zlar: Qurilish smetasi, smeta qiymatini belgilash, qurilish narxi, smeta tuzilishi, smeta hisoboti, normative hujjatlar, smeta nazorati.

Qurilish jarayoni har doim aniq rejalashtirishni va resurslarni samarali boshqarishni talab qiladi. Ushbu boshqaruv jarayonida eng muhim vositalardan biri smeta hisoblanadi. Qurilish smetasi - bu loyihani amalga oshirish uchun zarur bo'lgan mablag'ni, ishchi kuchini, materiallarni va boshqa xarajatlarni hisobga olgan holda tuziladigan byudjetning muhim bir qismidir. Smeta bo'yicha qiymat (narx)ni belgilash qurilish ishlarining moliyaviy jihatlarini aniqlash va rejalashtirishda muhim ahamiyatga ega.

Qurilish smetasi quyidagi funksiyalarni bajaradi:

Moliyaviy rejalashtirish: Smeta qurilish jarayonini moliyaviy jihatdan boshqarishda asosiy vosita bo'lib, loyiha byudjeti va xarajatlarini aniq belgilash imkonini beradi.

Xarajatlarni nazorat qilish: Qurilish smetasi yordamida har bir bosqichdagi xarajatlarni oldindan belgilash va loyiha davomida ularni nazorat qilish mumkin.

Muvaffaqiyatli yakunlash uchun rejalar: Smeta qurilish ishlarining muvaffaqiyatli yakunlanishi uchun zarur bo'lgan barcha elementlarni hisobga oladi va byudjetni rejalashtiradi.

Qurilish smetasi tuzishning bir nechta bosqichlari mavjud:

1. Dastlabki ma'lumotlarni yig'ish.

Qurilish smetasi tuzishda birinchi qadam — loyiha hujjatlari va texnik shartlar asosida zarur ma'lumotlarni to'plashdir. Bu jarayonda quyidagi ma'lumotlar kerak bo'ladi:

-Qurilish ob'ekti turi va joylashuvi.

-Qurilish ishlari va materiallar ro'yxati.

-Qurilish jarayonidagi texnik xususiyatlar va texnologiyalar.

2. Ishlab chiqarish va materiallar bo'yicha hisob-kitoblar.

Keyingi bosqichda smeta tuzuvchilar barcha zarur materiallar va ishchi kuchining miqdorini hisoblaydilar. Bu jarayon quyidagilarni o'z ichiga oladi:

-Qurilish materiallarining turi, miqdori va narxlari.

-Ishchilar soni, malakasi va ish haqi.

-Qurilish jihozlari va texnikalarni hisobga olish.

3. Xarajatlarni tasniflash.

Smeta tuzish jarayonida barcha xarajatlar quyidagi bo'limlarga bo'linadi:

Asosiy xarajatlar: materiallar, texnikalar, ishchilar mehnati.

Yordamchi xarajatlar: transport, transportlash, ishlarni boshqarish uchun zarur bo'lgan boshqa xarajatlar.

Noxarajatlar: ruxsatnomalar, litsenziyalar olish, loyiha va arxitektura xizmatlari uchun sarflanadigan mablag'lar.

4. Smeta loyihasini shakllantirish

Bu bosqichda smeta loyihasi shakllantiriladi va barcha xarajatlar tizimlashtiriladi. Buning asosida smetaning yakuniy qiymati va byudjeti aniqlanadi.

Qurilish smetasi tuzilishi aniq va tartibli bo'lishi kerak. Oddiy smeta quyidagi bo'limlardan iborat bo'ladi:

Kirish qism.

-Loyihaning nomi va ob'ekti: Qurilish loyihasining nomi va joylashuvi.

-Qurilishning umumiy xarakteristikasi: Qurilish turiga oid ma'lumotlar, umumiy maydon, qurilish turi va boshqalar.

-Asosiy xarajatlar ro'yxati.

Bu bo'limda barcha asosiy xarajatlar, jumladan, materiallar, ishchi kuchi va texnikalar keltiriladi. Har bir pozitsiya bo'yicha qiymatlar va miqdorlar aniqlanadi.

Yordamchi va noxarajatlar ro'yxati.

Transport va xizmatlar: Qurilish materiallarini yetkazib berish, maxsus texnikalar va boshqa yordamchi xizmatlar.

Boshqa xarajatlar: Litsenziyalar, ruxsatnomalar va boshqa huquqiy xarajatlar.

Smeta bo'yicha umumiy yakunlar.

Smeta yakuniy xarajatlarini va zarur bo'lgan barcha resurslarni o'z ichiga oladi. Bu bo'limda smetaning umumiy qiymati, me'yoriy va amalga oshirilgan xarajatlar, smetaning tenglik va mosligini ta'minlash jarayonlari keltiriladi.

Qurilish smetasini belgilashda bir nechta uslublar mavjud:

Analitik uslub: Bu uslubda smeta qurilishning aniq bosqichlari va materiallar asosida tuziladi. Qurilishning har bir qismini alohida hisoblashga asoslanadi. Avvalgi loyihalar va tajriba hisobga olinadi.

Arifmetik uslub: Arifmetik uslubda hisob-kitoblar va tafsiflar yordamida smetaning qiymati aniqlanadi. Bu usulda barcha hisob-kitoblar, hisob-kitob va analizlar orqali amalga oshiriladi.

Me'yoriy uslub: Bu uslubda qurilish turiga, loyiha hajmiga yoki boshqa me'yorlarga asoslangan narxlar belgilangan bo'ladi. Odatda normativ hujjatlar va davlat standartlari asosida amalga oshiriladi.

To'liq smeta uslubi: Bu usulda smeta barcha xarajatlar va zaruriy resurslarni to'liq hisobga olgan holda tuziladi. Smeta tuzish jarayonida barcha imkoniyatlar, vaqt va xarajatlar inobatga olinadi.

Qurilish smetasi nafaqat tuzilish jarayonida, balki amaliyotda ham nazorat qilinishi lozim. Smeta bo'yicha qiymatlarni belgilash va uning bajarilishini nazorat qilish muhim:

Reja va smeta mosligini tekshirish: Qurilish jarayonida smeta va reja bo'yicha yakuniy xarajatlar va ishlar nazorat qilinadi.

Xarajatlarning o'sishini kuzatish: Smeta bajarilishida yuzaga kelgan o'zgarishlar va ortiqcha xarajatlar aniqlanadi.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, qurilish smetasi loyihani moliyaviy rejalashtirishning muhim vositasi bo'lib, har bir qurilish ob'ekti uchun zarur bo'lgan resurslarni to'g'ri aniqlashga yordam beradi. Smeta bo'yicha qiymatni belgilash, qurilish jarayonining har bir bosqichida xarajatlarni nazorat qilish va boshqarish imkonini beradi. Qurilish smetasini tuzish jarayoni aniq va tartibli bo'lishi kerak, bunda smeta uslublari va tuzilishi har bir loyiha uchun muhim ahamiyatga ega. Smeta bo'yicha belgilangan qiymatlar amalga oshirish jarayonida samarali boshqaruvni ta'minlaydi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 3(1), 28-31.
2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(12), 38-42.
3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1097-1100.
4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. Новости образования: исследование в XXI веке, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 77-83.

8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE, 2(5), 51-54.
10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. European Journal of Higher Education and Academic Advancement, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. Scientific Impulse, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах), 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. Экономика и социум, (2 (69)), 316-319.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. Theoretical & Applied Science, (9), 426-429.
17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. Актуальные научные исследования в современном мире, (3-8), 95-100.
18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. International Finance and Accounting, 2019(3), 18.
19. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. Актуальные научные исследования в современном мире, (3-8), 90-95.

AVTOBUS YO'NALISHI VA YO'NALISH PASPORTI

Usmonov Azizbek

Andijon Mashinasozlik Insituti

"Avtomobilsozlik va transport" fakulteti

"Transport logistikasi" yo'nalishi

3-bosqich talabasi

e-mail : sr4usmanov9717@gmail.com

ANNOTATSIYA

Ushbu maqolada avtobus yo'nalishi, yo'nalish pasporti , avtobus yo'nalishini tashkil etish to'g'risida bir qancha m'lumotlar keltirilgan. Avtobus yo'nalishi turlari, yo'nalish tashkil etish uchun qo'yiladigan talablar, tenderda ishtirok etish bosqichlari haqida ma'lumotlar berilgan. Jamoat transport tizimi yanada takomillashtirish borasida bir qancha chora-tadbirlar olib borilmoqda.

Kalit so'zlar; Diametral yo'nalish; Radial yo'nalish; Yarim halqasimon; Tangensial yo'nalishlar; Aralash yo'nalishlar; brutto-shartnoma.

Avtobus yo'nalishi — bu avtobusning belgilangan manzillar bo'ylab qatnovini amalga oshiradigan, aniq va doimiy yo'l harakati mashruti. Har bir yo'nalishning o'ziga xos raqami, boshlanish va tugash nuqtalari, shuningdek, avtobuslar boradigan stansiyalar va to'xtash joylari mavjud. Avtobus yo'nalishlari shahar ichidagi va shahardan tashqaridagi transport tizimlarini tashkil etadi.

Shahar aholisining soniga qarab shaharlar quyidagi turlarga ajratiladi:

- juda yirik ,aholi soni 2—2,5 mlndan ko'p;
- yirik , aholisi 200—500 ming nafar;
- o'rtacha , aholisi 100—200 ming nafar;
- kichik , aholisi 100 ming nafardan kam.

Diametral yo'nalish Shaharning bir chetini ikkinchi cheti bilan shahar markaziy hududlarini kesib o'tib, shahar markazini chetlari bilan hamda shahar chetki hududlarini o'zaro bog'laydi.

Radial yo'nalish shahar chetidagi so'nggi nuqtadan markaz tomon yo'nalgan bo'ladi bunday yo'nalishlar shahar chetlarini markaz bilan, chekka joylarni tuman markazlari yoki metro yo'nalishlari bilan bog'laydi.

Yarim halqasimon yo'nalish shahardagi ikki tuman markazlarini o'zaro bog'laydi.

Halqasimon yo'nalishlar aylana yoki berk siniq, chiziqdan iborat bo'lib, shaharning o'zaro aloqaga muhtoj tarqoq nuqtalarini birlashtiruvchi yo'nalishdir.

Tangensial yo'nalishlar Shaharning ayrim tumanlarini markazga kirmay o'zaro bog'laydi.

Aralash yo'nalishlar yuqorida keltirilgan yo'nalishlarning bir necha elementlarini o'z ichiga oladi

Avtobus yo'nalishi pasporti asosiy hujjat bo'lib, quyidagilarni tavsiflaydi: marshrut, chiziqli tuzilmalar mavjudligi, to'xtash joylari, ular orasidagi masofa, sayohat narxi, yo'lning holati, shuningdek, avtobuslarning yo'nalish bo'yicha ishlashi. uning ochilish vaqti.

Avtobus yo'nalish pasporti — bu yo'nalish bo'yicha avtobuslar harakatlanishini rasmiylashtirish va nazorat qilish uchun zarur bo'lgan hujjatdir. Avtobus yo'nalish pasportiga qo'yiladigan talablar turlicha bo'lishi mumkin, ammo umuman olganda quyidagi asosiy talablar kiritiladi:

1. Yo'nalish ma'lumotlari: Yo'nalishning nomi, yo'nalishning boshlanish va tugash nuqtalari, asosiy yo'l va ulangan shaharlar yoki qishloqlar.

2. Yo'nalishning uzunligi: Avtobus yo'nalishining umumiy uzunligi va uning harakatlanadigan masofasi.

3. Yo'nalish bo'yicha avtobuslar harakati rejasi: Harakat qilish vaqti, qaysi kunlarda avtobuslar qatnovi bo'lishi, qatnovning tezligi va yo'nalishda bajarilishi kerak bo'lgan tartib.

4. Yo'nalishning mavjudligi va litsenziyalar: Yo'nalishning davlat yoki mahalliy hokimiyat tomonidan tasdiqlanganligini ko'rsatuvchi hujjatlar va ruxsatnomalar.

5. Avtobuslarning xususiyatlari: Yo'nalishda qatnaydigan avtobuslar haqida ma'lumot (avtobuslarning o'lchami, sig'imi, texnik holati).

6. Yo'nalishning iqtisodiy samaradorligi: Yo'nalish bo'yicha avtobuslar harakati iqtisodiy jihatdan asoslanganligini tasdiqlovchi hujjatlar (boshqa tashuvchi xizmatlarga nisbatan raqobatbardoshlik).

7. Yo'nalishdagi xavfsizlik va sifat: Yo'nalish bo'yicha xavfsizlik choralari, yo'nalishning o'ziga xos muhofaza tizimlari va avtotransport xavfsizligi talablariga javob berishi.

8. Boshqa tashish xizmatlari bilan hamkorlik: Agar yo'nalish boshqa transport turlari (misol uchun, temir yo'l yoki havo yo'nalishlari) bilan integratsiya qilinadigan bo'lsa, bunday hamkorlik shartlari ham ko'rsatiladi.

Avtobus yo'nalishini yo'lga qo'yish uchun birinchi navbatda korxonalar vakolatli organ tenderlarida ishtirok etishi lozim. Vakolatli organning tenderlarni tashkillashtirish va o'tkazish doirasidagi asosiy vakolatlari quyidagilar hisoblanadi:

➤ tegishliligi bo'yicha yo'nalishlarni ochish, yopish hamda o'zgartirish bo'yicha qarorlar qabul qilish;

➤ yo'nalishlarning pasporti va talablarini ishlab chiqish va axborot tizimiga kiritish;

➤ o'tkaziladigan tenderlar to'g'risidagi e'lonlarni (lotlarni) axborot tizimiga hamda ommaviy axborot vositalariga joylashtirish;

➤ tender g'olibining lot bo'yicha takliflar ko'rsatilgan ma'lumotlarning haqiqiylikini o'rganish;

- tender g'olibining har bir avtotransport vositasiga yo'lovchilarni muntazam yo'nalishlarda tashish huquqini tasdiqlovchi QR-kod (matrik shtrixli kod) qo'yilgan elektron guvohnomalar berish;
- tender g'olibi bilan shartnoma (brutto-shartnoma) tuzish;
- shartnoma (brutto-shartnoma) talab va shartlari uch marotaba buzilganligi holatlari yuzasidan nazorat qiluvchi organ tomonidan rasmiylashtirilgan dalolatnomalar asosida belgilangan tartibda shartnomani (brutto-shartnoma) bekor qilish choralarini ko'rish.

Vakolatli organ brutto-shartnoma tizimi doirasida shahar ichi avtobus yo'nalishlari bo'yicha:brutto-shartnoma asosida tenderga chiqariladigan yo'nalishlarni belgilaydi, ularning pasporti va talablarini ishlab chiqadi;

yo'nalishlarning boshlang'ich narxini shakllantiradi hamda iqtisodiyot va moliya organlari bilan kelishadi;

Tenderda ishtirok etish uchun tender bo'yicha takliflar quyidagi ko'rsatkichlar va axborotlarni (mezonlarni) o'zida aks ettirishi lozim:

a) shahar avtobus yo'nalishlari bo'yicha:

lotga qo'yilgan yo'nalishlarda avtobus bosib o'tadigan har bir kilometr masofaning taklif etilayotgan narxlari darajasi;

avtobuslarning ishlab chiqarilgan yili; avtobuslarda yo'lovchilarga qo'shimcha qulayliklarning mavjudligi;

avtobuslarning tashish uchun taklif qilinayotgan umumiy sig'imi (shu jumladan, yo'lovchi o'rindiqlari soni); avtomobil transportida yo'lovchilarni muntazam tashish sohasidagi ish tajribasi; avtobuslarning ekologik tozaligi;

b) shahar, shahar atrofi va viloyat ichidagi shaharlararo yo'nalishlar bo'yicha:

lotga qo'yilgan yo'nalishlarda, xarajatlarni to'liq qoplashni hisobga olgan holda, yo'lkira uchun qatnashchi tomonidan taklif etilayotgan tariflar darajasi;

avtotransport vositasining toifasi (kategoriyasi) (avtobus, mikroavtobus, yengil avtomobil) va klassi hamda ishlab chiqarilgan yili;

avtotransport vositasining yo'lovchilar tashish uchun taklif qilinayotgan umumiy sig'imi (shu jumladan, yo'lovchi o'rindiqlari soni);

yo'nalishdagi qatnovlarning taklif etilayotgan soni;

yo'nalishlarda ishlayotganda harakatlanish xavfsizligini ta'minlash bo'yicha tadbirlar rejasi (agar mavjud bo'lsa);

avtobus va mikroavtobusning bazaviy komplektatsiyasida yo'lovchilarga qo'shimcha qulayliklar mavjudligi (iqlim-nazorat tizimi, internet jahon axborot tarmog'i va telefon quvvatlagichlari bundan mustasno);

taklif etilgan barcha avtotransport vositalarini sun'iy yo'ldoshli harakatni kuzatish navigatsiya qurilmalari bilan jihozlash va avtomatlashtirilgan dispetcherlik xizmatiga integratsiya qilish majburiyatini olishi.

v) shaharlararo — viloyatlararo va xalqaro yo'nalishlar bo'yicha a kichkina banda qayd etilgan mezonlar qo'llanadi (beshinchi xatboshidagi ko'rsatkichdan tashqari).

g) brutto-shartnoma asosida moliyalashtiriladigan yo'nalishlar bo'yicha — b kichkina banda qayd etilgan mezonlarga qo'shimcha ravishda yo'nalishning yakuniy narxi.

d) tender talablarida yo'nalishda saroydan foydalanish koeffitsiyentini 0,8 ga teng deb hisobga olgan holda, yo'nalishdagi avtotransport vositalarining hisoblangan soni.

Qatnashchi tender bo'yicha takliflarning barcha bandlariga doir haqqoniy, to'liq va batafsil axborot yuborishga majbur.

Tender takliflarini yuborishda yo'nalish talabida belgilanganidan ko'p yoki kam sonli avtotransport vositalarini axborot tizimiga kiritilishiga yo'l qo'yilmaydi.

Aynan bitta avtotransport vositasi bir vaqtning o'zida bir nechta tugallanmagan lotlarga hamda amaldagi shartnomaga muvofiq yo'nalishga birlashtirilgan avtotransport vositalarining tender taklifi sifatida axborot tizimiga kiritilishiga yo'l qo'yilmaydi (shartnomaning amal qilish muddati tugashiga oltmish va undan kam kun qolganida mazkur shartnomada ko'rsatilgan avtotransportlarning axborot tizimiga kiritilishiga yo'l qo'yiladi)

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Sohibjon o'gli, S. J. (2024). O 'ZBEKISTONDA INTELLEKTUAL TRANSPORT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 15(4), 9-14.
2. Rafiqjon o'gli, R. R., & Zakirovich, N. I. (2024). ELEKTROBUSLARNI JORIY ETISHDAGI ENERGIYANING TEJALISHI. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 4(39), 170-175.
3. Rafiqjon o'gli, R. R. (2024). ANDIJON VILOYATI YO 'LOVCHI TASHUVCHI AVTOTRANSPORT KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO 'LLARI. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 20-24.
4. Shavkatjon o'g, T. U. S., & Rafiqjon o'g'li, R. R. (2024). SERQATNOV KOCHALARDA TRANSPORT VOSITALARINI HARAKATINI TARTIBGA SOLISH. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 10-19.
5. Raximov, R. R., & Dexqonov, I. S. (2024). YO 'LOVCHILAR OQIMI VA YO 'LOVCHILAR OQIMINI O 'RGANISH USULLARI. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 4-9.
6. Rafiqjon o'g'li, R. R., & Sohibjon o'gli, S. J. (2023). ANDIJON SHAHRIDA JAMOAT TRANSPORTI MUAMMOLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(6), 153-157.
7. Sohibjon o'gli, S. J., & Rafiqjon o'g'li, R. R. (2023). TRANSPORT LOGISTIKASI TIZIMINI TASHKIL ETISHNING IQTISODIY AHAMIYATI. *TADQIQOTLAR. UZ*, 25(1), 79-83.
8. o'g'Li, R. R. R., & o'g'Li, S. J. S. (2023). *Logistika Tizimining Transport Toshqil Etuvchisi. Ta'limdagi Zamonaviy Muammolar Va Ularning Ilmiy Yechlari*, 7 (7), 27-33.
9. Raximov, R. (2023). AVTOMOBILLARGA TEXNIK XIZMAT KO 'RSATUVCHI USTAXONASINI JORIY ERISH AFZALIKLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(1), 280-290.
10. Raximov, R., & Daminov, D. (2023). Transport Vositalari Detallari Resurslarini Kompyuterda Hisoblash. *Modern Educational System And Innovative Teaching Solutions*, 2(2), 75-82.

DEVELOPMENT OF PUBLIC TRANSPORT BASED ON THE EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES

USMONOV AZIZBEK XXX

Andijan Machine-building Institute,
Faculty of Transport and Logistics,
3rd-year student
+9988999937328

Introduction: During the last two decades many cities throughout the world have seen a shift from publicly owned and managed surface public transport services to privately owned and operated systems. As a consequence, the issue of an appropriate form of regulation to manage, apparently, chaotic public transport provision needs to be revisited. This paper presents selected findings from a project undertaken in Colombo (Sri Lanka), Faisalabad (Pakistan) and Dar es Salaam (Tanzania) between 2001 and 2003 on behalf of the UK Department for International Development [DFID].

See Sohail, Mitlin and Maunder (2003) for the full report of the project. These case study cities were chosen on the basis that they represent urban areas with a significant number of poor people.

Additionally, they offered an array of different levels of private operation of public transport service provision, different levels of use of motorised transport and different cultural contexts thus enabling the authors to collect a rich data base for the research project. The differences include the availability of different modes of urban transport and differences in the proportion of people that have access to public transport services.

The primary objective of the project was to identify key stakeholders in each of the cities studied and to explore and map the key perspectives of customers of public transport who are typically excluded from the normal planning and implementation of transport policy. Consequently, to understand roles and responsibilities and analyse the working linkages and mechanisms used to deliver public transport services.

General lessons or guidelines have been drawn from these case studies for use by policymakers and urban public transport operators (Sohail, Mitlin and Maunder, 2003) in order to secure the potential benefits public transport offers the urban poor throughout their livelihood activities.

Public transport regulation in developing countries. Internationally in the 1980s deregulation and privatisation policies were applied to industries and utilities. In the context of developing countries these were often part of Economic Structural Adjustment Packages as a condition of aid from developed countries and international agencies. In this context, state or municipal ownership and operation of transport was viewed as inefficient,

heavily subsidised, poorly managed, bureaucratic and unresponsive to the market (Armstrong-Wright, and Thiriez, 1987; World Bank, 1986; Estache & de Rus, 2000). Accordingly, regulated transport industries in developing countries were deregulated or the regulatory regime was liberalised through a mixture of privatisation and commercialisation. The intention of deregulation was to introduce competition into the services, reduce public subsidies to public transport industries, shift transport operation from public to the private sector and improve resource allocation (World Bank, 1994). However, the results have been variable, for the reasons given above.

More recently, those concerned with the provision of public transport services in developing countries have shifted their concerns from transport infrastructure to the implications of transport provision to overcome poverty and inequality including the effects on improving health and well being, the environment, and people's access to employment and livelihoods (Sohail, 2000; Palmer, Astrop, & Maunder, 1997). With respect to the urban poor, deregulation was intended to improve access by providing low cost methods of transport that are better able to respond to consumer needs and provide a variety of services with different qualities and fares (Vasconcellos, 2001; Barter, 1999; Bose and Nesamani, 2001; Cervero, 2000; Pedersen, 2000; Orn, 2002).

Conclusions: The role of transport regulators is crucial. Regulators must ensure that the supply of public transport services is of sufficient quantity and quality [in terms of safety] to meet the perceived demand, and that the service is provided at an affordable price. This paper set out to demonstrate the need and importance of an appropriate regulatory framework and effective mechanisms of enforcement for sustainable urban transport systems in developing countries using the findings from case study research undertaken in Colombo (Sri Lanka), Faisalabad (Pakistan) and Dar es Salaam (Tanzania). Nevertheless, the overriding concern in all three cities was the lack of effective regulation of privately owned and operated public sector services.

Where public transport services are provided by large numbers of small private operators, the sector is inevitably characterized by competition and fragmented ownership. However, the case studies show that transport owners' and employees' associations and cooperative can play an important role in developing sustainable public transport in developing countries through self-regulation.

This paper also sought to highlight the critical importance of communication and coordination between stakeholders (defined here as transport users, providers and regulators) if regulation is to be effective. The forums developed through the research project proved successful in the case studies as a mechanism to improve communication between different groups of stakeholders (users, operators, and regulators). These forums were used to

address policy and strategic issues as well as highlighting more immediate concerns.

For instance, in ensuring the interests of pedestrians are taken into account in respect of the provision and maintenance of pavements or that services are provided as near to a residential area as is operationally possible. Another example is where streets are narrow and poorly maintained, it was suggested that some kind of 'feeder' service might need to be developed to provide connections with public transport routes, as has been the case with auto-rickshaws or chinchas (motorcycle taxis) in the case study locations. In the future forums of transport stakeholders could consider lowcost traffic management measures, including bus priority, segregation of motorized and non-motorized vehicles, parking, traffic signals and pedestrian-only areas

References:

1. Sohibjon o'gli, S. J. (2024). O 'ZBEKISTONDA INTELLEKTUAL TRANSPORT TIZIMINI RIVOJLANTIRISH. *Лучшие интеллектуальные исследования*, 15(4), 9-14.
2. Rafiqjon o'g'li, R. R., & Zakirovich, N. I. (2024). ELEKTROBUSLARNI JORIY ETISHDAGI ENERGIYANING TEJALISHI. *MODELS AND METHODS FOR INCREASING THE EFFICIENCY OF INNOVATIVE RESEARCH*, 4(39), 170-175.
3. Rafiqjon o'g'li, R. R. (2024). ANDIJON VILOYATI YO 'LOVCHI TASHUVCHI AVTOTRANSPORT KORXONALARI FAOLIYATI SAMARADORLIGINI OSHIRISH YO 'LLARI. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 20-24.
4. Shavkatjon o'g, T. U. S., & Rafiqjon o'g'li, R. R. (2024). SERQATNOV KOCHALARDA TRANSPORT VOSITALARINI HARAkatINI TARTIBGA SOLISH. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 10-19.
5. Raximov, R. R., & Dexqonov, I. S. (2024). YO 'LOVCHILAR OQIMI VA YO 'LOVCHILAR OQIMINI O 'RGANISH USULLARI. *Oriental Journal of Academic and Multidisciplinary Research*, 2(4), 4-9.
6. Rafiqjon o'g'li, R. R., & Sohibjon o'gli, S. J. (2023). ANDIJON SHAHRIDA JAMOAT TRANSPORTI MUAMMOLARI. *Ta'lim innovatsiyasi va integratsiyasi*, 10(6), 153-157.
7. Sohibjon o'gli, S. J., & Rafuiqjon o'g'li, R. R. (2023). TRANSPORT LOGISTIKASI TIZIMINI TASHKIL ETISHNING IQTISODIY AHAMIYATI. *TADQIQOTLAR. UZ*, 25(1), 79-83.
8. o'g'Li, R. R. R., & o'g'Li, S. J. S. (2023). *Logistika Tiziming Transport Toshqil Etuvchisi. Ta'limdagi Zamonaviy Muammolar Va Ularning Ilmiy Yechlari*, 7 (7), 27-33.
9. Raximov, R. (2023). AVTOMOBILLARGA TEXNIK XIZMAT KO 'RSATUVCHI USTAXONASINI JORIY ERISH AFZALIKLARI. *MODERN PROBLEMS IN EDUCATION AND THEIR SCIENTIFIC SOLUTIONS*, 1(1), 280-290.
10. Raximov, R., & Daminov, D. (2023). Transport Vositalari Detallari Resurslarini Kompyuterda Hisoblash. *Modern Educational System And Innovative Teaching Solutions*, 2(2), 75-82.

**BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITLARIDA INVESTITSIYA SIYOSATINING
MOHIYATI VA XUSUSIYATLARI****Rasulova Sharifa Gaybullaevna****JizPI., Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti****Tojiqulova Muhayyo****JizPI., Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi**

Annotatsiya: Ushbu maqolada qurilish sanoatida pudrat tashkilotlari va firmalarining o'rne, vazifalari hamda qurilishni samarali boshqarishdagi ahamiyati tahlil qilinadi. Pudrat tashkilotlari loyiha jarayonini muvaffaqiyatli boshqarish uchun asosiy resurslarni taqdim etadi, firmalar esa ularni birlashtirib umumiy loyiha yutuqlariga erishishga yordam beradi.

Kalit so'zlar: pudrat tashkilotlari, qurilish firmalari, boshqaruv, loyiha nazorati, resurslar taqsimoti.

Annotation: This article analyzes the role, responsibilities, and importance of contractors and firms in effective construction management within the construction industry. Contractors provide the essential resources needed for the successful management of the project, while firms integrate these resources to help achieve overall project goals.

Keywords: contractors, construction firms, management, project control, resource allocation.

Аннотация: В данной статье анализируются роль, задачи и значение подрядных организаций и компаний в эффективном управлении строительством. Подрядные организации предоставляют основные ресурсы, необходимые для успешного управления проектом, а компании объединяют эти ресурсы, способствуя достижению общих целей проекта.

Ключевые слова: подрядные организации, строительные компании, управление, контроль проекта, распределение ресурсов.

Qurilish sanoati jadal rivojlanib borar ekan, pudrat tashkilotlari va firmalari qurilish jarayonining muhim qismi sifatida ahamiyat kasb etmoqda. Bu tashkilotlar va firmalar qurilish loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirishda boshqaruv, sifat nazorati va mablag'larni samarali taqsimlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Maqolada pudrat tashkilotlarining vazifalari, ularning qurilish jarayonidagi o'rne va tashkilotning muvaffaqiyatga erishishiga hissa qo'shuvchi asosiy omillar haqida batafsil ma'lumot beriladi.

Pudrat tashkilotlari, odatda, loyiha boshidan to oxirigacha bo'lgan barcha bosqichlarni o'z ichiga olgan xizmatlarni taqdim etadi. Ular loyiha rejasini tuzish, texnologiyalar va materiallarni tanlash, ishchi kuchini jalb qilish, shartnomalarni boshqarish kabi jarayonlarda faol qatnashadi. Pudrat tashkilotlari loyihani belgilangan vaqt va byudjet doirasida yakunlash uchun mas'uliyatni o'z zimmlariga oladi.

Qurilish firmalari qurilish jarayonida boshqaruv tizimini shakllantirishda va loyihalarni muvaffaqiyatli amalga oshirishda katta ahamiyatga ega. Ularning quyidagi asosiy vazifalari va rolini ta'kidlash mumkin:

1. Resurslarni samarali taqsimlash: Firmalar loyiha uchun zarur bo'lgan moddiy, moliyaviy va inson resurslarini boshqaradi. Ular resurslarni taqsimlash orqali byudjetga rioya qilish, vaqtni tejash va ish jarayonini tizimli tashkil etishga imkon yaratadi.

2. Sifat nazorati: Firmalar qurilish sifatini ta'minlash uchun maxsus standartlarga rioya qilishni nazorat qiladi. Ular materiallar va texnologiyalarni sinovdan o'tkazib, sifatni doimiy monitoring qiladi, bu esa yakuniy mahsulotning barqarorligi va mustahkamligini oshiradi.

3. Risklarni boshqarish: Qurilish jarayonida turli xavf-xatarlar, jumladan, moliyaviy, texnologik va tabiiy xavflar mavjud. Firmalar bu xavflarni baholash va ularning oldini olish uchun strategiyalar ishlab chiqadi. Risklarni boshqarish natijasida loyiha xavfsiz va barqaror amalga oshiriladi.

4. Muloqotni ta'minlash: Firmalar pudrat tashkilotlari, mijozlar, loyiha menejerlari va boshqa qiziqish bildiruvchilar bilan muloqotni yo'lga qo'yadi. Bu jarayonda firmalar barcha tomonlar o'rtasida kelishuvga erishishni ta'minlaydi va qurilish loyihasining izchil amalga oshirilishini kafolatlaydi.

5. Loyiha monitoringi va tahlil qilish: Firmalar loyiha davomida rejalashtirilgan ish hajmini, moliyaviy xarajatlarni va vaqt jadvalini doimiy tahlil qiladi. Monitoring yordamida ularning faoliyati optimallashtiriladi va zarur bo'lganda o'zgarishlar kiritiladi, bu esa loyihaning muvaffaqiyatli yakunlanishini ta'minlaydi.

6. Innovatsiyalarni joriy qilish: Firmalar zamonaviy texnologiyalar va innovatsion usullarni joriy qilib, qurilish samaradorligini oshiradi. Bu usullar yordamida jarayonni avtomatlashtirish, energiya samaradorligini oshirish va ekologik xavfsizlikka erishiladi.

Yuqoridagilarni hisobga olganda, qurilish firmalari qurilishni boshqarishda muhim strategik ahamiyatga ega ekanligi ko'rinadi. Ular qurilish jarayonining barcha bosqichlarida ishtirok etib, loyihani muvaffaqiyatli amalga oshirishga yo'naltirilgan tizimli va puxta boshqaruvni ta'minlaydi.

Qurilish firmalari esa, o'z navbatida, ko'plab pudrat tashkilotlarini birlashtiruvchi va ularni boshqaruvchi muhim bo'g'in sifatida ishlaydi. Ular pudrat tashkilotlari bilan hamkorlikda ishlash orqali loyiha samaradorligini oshiradi va resurslarni to'g'ri taqsimlaydi. Firmalar, shuningdek, loyiha sifatini nazorat qilish va xavfsizlik choralari ko'rishda ham faol ishtirok etadi.

Xulosa

Pudrat tashkilotlari va qurilish firmalari birgalikda samarali boshqaruv tizimi yaratib, loyihalarni yuqori sifatda va o'z vaqtida amalga oshirishda asosiy rol o'ynaydi. Qurilishning barcha bosqichlarida puxta rejalashtirilgan boshqaruv,

nazorat va resurslarni to'g'ri taqsimlash orqali ular sanoatning yuksalishiga hissa qo'shadi.

7. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах)*, 3(7), 22-25.
8. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
9. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
10. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.
11. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.
12. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

INNOVATIVE
WORLD

BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITLARIDA INVESTITSIYA SIYOSATINING MOHIYATI VA XUSUSIYATLARI**Rasulova Sharifa Gaybullaevna****JizPI, Iqtisodiyot va menejment kafedrası dotsenti****Ibrohimova Zamira****JizPI, "Qurilish muhandisligi" fakulteti,****4-kurs 211.21-guruh talabasi****ibrahimovazamira028@gmail.com**

Annotatsiya: Mazkur maqolada bozor iqtisodiyoti sharoitlarida investitsiya siyosatining roli, mohiyati va asosiy xususiyatlari batafsil tahlil qilingan. Investitsiya siyosati mamlakatning iqtisodiy o'sishi, raqobatbardoshligi va barqaror rivojlanishiga xizmat qiladigan muhim vosita sifatida talqin etiladi. Maqolada davlat va xususiy sektor o'rtasidagi hamkorlik, investitsiyalarni jalb qilishda yuzaga keladigan imkoniyat va qiyinchiliklar, shuningdek, iqtisodiy siyosatning asosiy yo'nalishlari muhokama qilingan. Bozor iqtisodiyotida investitsiya siyosatining o'ziga xos xususiyatlari va uning iqtisodiyotdagi umumiy barqarorlikka ta'siri turli misollar yordamida yoritilgan.

Kalit so'zlar: bozor iqtisodiyoti, investitsiya siyosati, davlat-xususiy sherikchilik, iqtisodiy o'sish, innovatsiyalar, raqobatbardoshlik, xavf-xatarlar.

Annotatsion: This article provides a detailed analysis of the role, essence, and main characteristics of investment policy in a market economy. Investment policy is interpreted as an essential tool serving a country's economic growth, competitiveness, and sustainable development. The article discusses the cooperation between the public and private sectors, opportunities and challenges in attracting investments, as well as the main directions of economic policy. The specific characteristics of investment policy in a market economy and its impact on overall economic stability are illustrated through various examples.

Keywords: market economy, investment policy, public-private partnership, economic growth, innovation, competitiveness, risks.

Аннотация: В данной статье подробно анализируются роль, сущность и основные характеристики инвестиционной политики в условиях рыночной экономики. Инвестиционная политика рассматривается как важный инструмент, служащий экономическому росту, конкурентоспособности и устойчивому развитию страны. В статье обсуждается сотрудничество между государственным и частным секторами, возможности и трудности при привлечении инвестиций, а также основные направления экономической политики. Особенности инвестиционной политики в рыночной экономике и ее влияние на

общую стабильность экономики иллюстрируются различными примерами.

Ключевые слова: рыночная экономика, инвестиционная политика, государственно-частное партнерство, экономический рост, инновации, конкурентоспособность, риски.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida iqtisodiy faollikni rag'batlantirishda investitsiyalar muhim o'rin tutadi. Investitsiya siyosati davlat va xususiy sektorni iqtisodiy o'sishga undash, kapitalni jalb qilish va resurslarni samarali taqsimlashni nazorat qilishda muhim rol o'ynaydi. Bu siyosat iqtisodiyotni modernizatsiya qilish, yangi texnologiyalarni joriy etish va innovatsiyalarni rivojlantirish orqali raqobatbardoshligini oshirishga yo'naltirilgan.

Investitsiya siyosatining asosiy maqsadlari quyidagilardan iborat:

- Iqtisodiy o'sishni ta'minlash: Innovatsion texnologiyalarni qo'llab-quvvatlash va yangi ishlab chiqarish imkoniyatlarini yaratish orqali iqtisodiy rivojlanishni ta'minlash.
- Raqobatbardoshlikni oshirish: Milliy iqtisodiyotni dunyo bozorida muvaffaqiyatli raqobatlashishi uchun tayyorlash.
- Infrastruktura rivoji: Transport, energetika va axborot-kommunikatsiya infratuzilmasini rivojlantirish.
- Yangi ish o'rinlarini yaratish: Ishsizlikni kamaytirish va aholini barqaror daromad bilan ta'minlash.

Bozor iqtisodiyoti sharoitida investitsiya siyosati bir qator xususiyatlarga ega:

- Raqobat muhiti va liberallashtirish: Bozor iqtisodiyoti davlat tartibga solinuvchi raqobat muhitini yaratadi, bunda davlat aralashuvi minimal darajada saqlanadi. Bu esa investorlar uchun qulay sharoit yaratadi.
- Davlat-xususiy sherikchilik (DXX): Katta hajmdagi infratuzilmaviy loyihalarni amalga oshirishda davlat-xususiy sherikchilik modeli orqali ko'plab yirik investitsiyalarni jalb qilish imkoniyati mavjud.
- Innovatsion rivojlanishga yo'naltirilganlik: Zamonaviy texnologiyalar va innovatsiyalarni joriy qilishga qaratilgan investitsiya loyihalari bozor iqtisodiyotida asosiy o'rin tutadi.
- Kafolat va qonunchilik: Investorlar uchun himoyalangan va barqaror sharoitlar yaratish uchun qonunchilik bazasini rivojlantirish kerak. Investorlarga qulay sharoit yaratish uchun soliq imtiyozlari va kafolatlar taqdim etiladi.

Investitsiya siyosatining qiyinchiliklari va imkoniyatlari bozor iqtisodiyotining o'ziga xosligidan kelib chiqadi:

- Xavf-xatarlarni boshqarish: Investitsiyalarning yuqori xavfli bo'lishi muhim muammo hisoblanadi, bunda davlat sug'urta tizimlari va kafolatlar orqali risklarni kamaytirishi mumkin.

- Tartibga solish va raqobat muhitini rivojlantirish: Davlat raqobatni rag'batlantirish uchun qonunchilikni rivojlantirishi va monopoliyalashuvni oldini olish choralarini ko'rish kerak.

- Kapital jalb qilish va chet el investitsiyalariga yo'naltirish: Bozor iqtisodiyoti xorijiy investorlarni jalb qilishda qulay sharoit yaratib, iqtisodiy o'sishni tezlashtirishga yordam beradi.

O'zbekistonda bozor iqtisodiyotiga o'tish jarayonida ko'plab iqtisodiy islohotlar amalga oshirilmoqda.

Mamlakatda davlat-xususiy sherikchilik modeli orqali investitsiyalarni rag'batlantirish va investorlar uchun qulay sharoitlar yaratishga alohida e'tibor qaratilmoqda. Masalan, transport va energetika infratuzilmasiga investitsiyalar jalb etish orqali davlat yirik loyihalarni amalga oshirmoqda.

Rivojlangan mamlakatlar tajribasi ularning iqtisodiy yuksalishida faol investitsiya siyosati markaziy o'rinni egallashini tasdiqlaydi. Shu bois O'zbekistonning ijtimoiy-iqtisodiy rivojlanish maqsadlari uning investitsiya siyosatida to'liq aks ettirilishini taqozo etadi. O'zbekistonni ijtimoiy-iqtisodiy rivojlantirishning eng muhim vazifalaridan biri iqtisodiy o'sishni jonlantirish va aholining turmush darajasini oshirish uchun qulay sharoitlarni yaratish hisoblanadi. Mazkur vazifani amalga oshirish va ta'minlashning zarur sharti respublika hududlarining investitsion salohiyatini oshirish va ushbu jarayonni muvaffaqiyatli olib borishga hududlarning geografik joylashuvi, tabiiy resurslarning mavjudligi, uning zahirasi, mehnat resurslarining soni, yoshi va malakasi, shuningdek, hududlarda bir necha yillardan beri saqlanib kelinayotgan ixtisoslashuv darajasi, infratuzilmalarning holati kabi bir qancha omillarni inobatga olish asosiy shartlardan hisoblanadi. O'zbekistonda xorijiy investitsiyalarni jalb qilish va tartibga solishda O'zbekiston Respublikasining "Investitsiyalar va investitsiya faoliyati to'grisida"gi Qonun (09.12.2019) va boshqa qonun hujjatlari uning huquqiy asosi bo'lib xizmat qiladi. O'zbekiston Respublikasi Prezidenti Sh.M. Mirziyoyevning Oliy Majlisga murojaatnomasida: "Jahon tajribasi shuni ko'rsatadiki, qaysi davlat faol investitsiya siyosatini yuritgan bo'lsa, o'z iqtisodiyotining barqaror o'sishiga erishgan. Iqtisodiyotdagi ijobiy natijalar esa ijtimoiy sohada to'planib qolgan muammolarni tizimli hal etish imkonini yaratadi. Buni hammamiz chuqur tushunib olishimiz va ishimizni shu asosda tashkil etishimiz shart. Xorijiy investitsiyalarni keng jalb qilish uchun mamlakatimizning investitsiya salohiyatini to'la namoyon etish choralarini ko'rishimiz kundalik hayotimizdan joy olgan eng dolzarb masalalardan biri bo'lmog'i lozim, deb ta'kidlab, xorijiy investitsiyalarning iqtisodiyotni rivojlantirishdagi g'oyat muhim ahamiyatini va uni jalb qilishning dolzarbligini e'tirof etadi.1 Mamlakatning iqtisodiy rivojlanish darajasi, investitsiya faolligining o'sish suratlari investitsiya muhitiga ko'p jihatdan bog'liqdir. Xorijiy investitsiyalarni respublika iqtisodiyotiga jalb etish uchun zaruriy shart-sharoitlar yaratilishi muhimdir, u, qachonki, qaysi mamlakatda iqtisodiy, siyosiy, ijtimoiy va

huquqiy shart-sharoitlar mavjud (ijobiy) bo'lsagina o'sha davlat iqtisodiyotiga qo'yilishi mumkin.

XULOSA:

Bozor iqtisodiyoti sharoitida samarali investitsiya siyosatini yuritish mamlakatning iqtisodiy rivojlanishiga, ijtimoiy barqarorlikka va raqobatbardoshligini oshirishga xizmat qiladi. Shu sababli, davlat investitsiya siyosatini takomillashtirish va investorlar uchun qulay sharoit yaratishga alohida e'tibor berishi kerak. Xorijiy investitsiyalarni jalb etishning samarali tizimini yaratish uchun birinchidan, rivojlanish strategiyani ishlab chiqish, ikkinchidan, "yo'l xaritalari" yaratish, uchinchidan, uzoq yillarga mo'ljallangan konsepsiya ishlab chiqish zarurligi asoslandi. Investitsiyalarni kiritish qarorini qabul qilishga ta'sir ko'rsatuvchi omillar to'plami investorning qaysi tarmoqqa mansubligiga qarab farqlanadi, lekin barcha turdagi va guruhdagi investorlarni jalb qilishda hududning investitsion muhitini tavsiflovchi va unga xizmat qiluvchi indikatorlar mavjud bo'lishi maqsadga muvofiqligi ilmiy jihatdan asoslandi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zayniddinov Ruhiddin Xusniddin o'g'li "O'zbekistonda investitsion muhit jozibadorligini oshirish borasida ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish yo'llari" "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 5, sentabr-oktabr, 2020-yil 91-b.
2. G'ozibekov D.G., Nosirov E.I. O'zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish: risola. – T.: Iqtisod-moliya, 2007. – 92 b.
3. Vahabov A.V., Tadjibayeva D.A., Xajibakiyev Sh.X. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar: darslik. - T.: Baktria press, 2015. - 584 b.
4. Vaxabov A.V., Xajibakiyev Sh.X., Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar: o'quv qo'llanma. – T.: Moliya, 2010. – 103-b.
5. Azizov A.S. To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb qilishda moliyaviy-iqtisodiy va mamlakat xatarlarini kamaytirish / Iqt. fan. bo'y. fals. dokt. (PhD) diss. Avtoref. – T.,2021. – 11b.
6. Bekmurodov A.Sh. Xorijiy investitsiyalar: o'quv qo'llanma. – T.: Iqtisodiyot, 2017.
7. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia* (см. в книгах), 3(7), 22-25.
8. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
9. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
10. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ

АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.

11. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.

12. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

INNOVATIVE
WORLD

INVESTITSIYA LOYIHALARI VA INVESTITSIYA DASTURLARI HAMDA ULARNING IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASHDAGI O'RNI

Rasulova Sharifa Gaybullaevna

Jizzax shahri, JizPI,

Iqtisodiyot va menejment kafedrasi dotsenti

Do'stov Iskandar Xusan o'g'li

Jizzax shahri, JizPI,

"Qurilish muhandisligi" fakulteti,

"Bino va inshootlar qurilishi" yo'nalishi,

4-kurs 202.21-guruh talabasi

Annotatsiya: Investitsiya loyihalari va dasturlari mamlakatlar iqtisodiyotining samarali rivojlanishida muhim ahamiyatga ega. Ular ishlab chiqarishning yangi texnologiyalar bilan yangilanishini, infratuzilmaning modernizatsiyasini va ish o'rinlarining yaratilishini ta'minlaydi. Maqolada investitsiya loyihalarining iqtisodiyotni modernizatsiyalashdagi o'rni, ularning samaradorligini oshirish uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar va investitsiyalarni amalga oshirishdagi asosiy strategiyalar muhokama qilinadi. Shuningdek, investitsiya dasturlari orqali iqtisodiy o'sishni rag'batlantirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash yo'llari ko'rsatiladi.

Kalit so'zlar: Investitsiya loyihalari, Investitsiya dasturlari, Iqtisodiyotni modernizatsiyalash, Rivojlanish strategiyalari, Texnologik modernizatsiya, Infratuzilma, Ish o'rinlari, Moliyaviy resurslar, Barqaror rivojlanish, Global investitsiyalar.

Annotation: Investment projects and programs play a crucial role in the effective development of national economies. They ensure the renewal of production with new technologies, modernization of infrastructure, and creation of jobs. This article discusses the role of investment projects in economic modernization, the conditions necessary to enhance their efficiency, and the main strategies for implementing investments. Additionally, it highlights ways to stimulate economic growth and ensure sustainable development through investment programs.

Keyword (English): Investment projects, Investment programs, Economic modernization, Development strategies, Technological modernization, Infrastructure, Employment, Financial resources, Sustainable development, Global investments.

Аннотация: Инвестиционные проекты и программы играют важную роль в эффективном развитии экономики стран. Они обеспечивают обновление производства с использованием новых технологий, модернизацию инфраструктуры и создание рабочих мест. В статье обсуждается роль инвестиционных проектов в модернизации

экономики, условия, необходимые для повышения их эффективности, и основные стратегии реализации инвестиций. Также показаны способы стимулирования экономического роста и обеспечения устойчивого развития через инвестиционные программы.

Ключевые слова: Инвестиционные проекты, Инвестиционные программы, Модернизация экономики, Стратегии развития, Технологическая модернизация, Инфраструктура, Занятость, Финансовые ресурсы, Устойчивое развитие, Глобальные инвестиции.

Investitsiya loyihalari — bu belgilangan iqtisodiy maqsadlarga erishish uchun sarflanadigan mablag' va resurslar bilan amalga oshiriladigan faoliyatlarni ifodalaydi. Bular sanoat, transport, energetika va boshqa sohalarida yangi texnologiyalarni joriy etishni yoki mavjud inshootlarni yangilashni o'z ichiga oladi. Investitsiya dasturlari esa ko'plab loyihalarni o'z ichiga olgan keng qamrovli strategik rejalaridir. Ular mamlakat iqtisodiyotining turli sohalarida o'sish va modernizatsiyani ta'minlashga qaratilgan bo'ladi. Investitsiya dasturlari — bu ko'plab investitsiya loyihalarini o'z ichiga olgan yirik miqyosdagi strategik rejalaridir. Dastur doirasida amalga oshiriladigan loyihalar bir-biri bilan bog'liq va umumiy maqsadga yo'naltirilgan bo'ladi. Investitsiya dasturlari davlatlar va kompaniyalar tomonidan iqtisodiy o'sishni ta'minlash, barqaror rivojlanish va raqobatbardoshlikni oshirish uchun amalga oshiriladi.

Investitsiya loyihalari va dasturlari iqtisodiy rivojlanishni ta'minlashda bir qator muhim ahamiyatga ega. Ularning amalga oshirilishi:

- Ishlab chiqarish quvvatlarini oshiradi: Yangi ishlab chiqarish quvvatlari va infratuzilma loyihalari orqali ishlab chiqarish samaradorligi ortadi.
- Texnologik yangilanish: Yangi texnologiyalarni joriy etish orqali sanoat va xizmatlar sohasida innovatsion yondashuvlar yaratiladi.
- Ijtimoiy farovonlik: Investitsiyalar orqali yangi ish o'rinlari yaratiladi, aholining turmush darajasi oshadi va iqtisodiy barqarorlik ta'minlanadi.
- Barqaror rivojlanish: Investitsiya dasturlari ekologik toza texnologiyalarni rivojlantirish va qayta tiklanuvchi energiya manbalarini yaratish orqali barqaror rivojlanishni ta'minlaydi.
- Raqobatbardoshlikni oshiradi: Yangi investitsiyalar va texnologiyalar mamlakatlar va kompaniyalar o'rtasida raqobatni kuchaytiradi.

Investitsiya loyihalarini va dasturlarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun quyidagi shart-sharoitlar zarur:

- Siyosiy va iqtisodiy barqarorlik: Investitsiyalarni jalb qilish uchun barqaror siyosiy va iqtisodiy muhit yaratilishi kerak.
- Huquqiy va normativ baza: Investitsiya faoliyatini qo'llab-quvvatlovchi huquqiy asoslar, qonunlar va regulyatsiyalar mavjud bo'lishi zarur.
- Moliyaviy resurslar: Investitsiya loyihalarini amalga oshirish uchun zarur bo'lgan moliyaviy resurslar, xususan, davlat tomonidan ta'minlangan moliyaviy imkoniyatlar va xususiy sektor sarmoyalari muhimdir.

- Texnologik imkoniyatlar: Yangi texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish uchun texnologik bilimlar va tajriba zarur.
- Kadrlar tayyorlash: Innovatsion loyihalarni amalga oshirish uchun malakali kadrlar tayyorlash va ta'lim tizimini mustahkamlash talab etiladi.

Dunyo bo'yicha bir qator muvaffaqiyatli investitsiya dasturlari va loyihalari mavjud. Misol uchun, Osiyoning ba'zi mamlakatlari (Xitoy, Janubiy Koreya) sanoatni modernizatsiya qilish, infratuzilmani rivojlantirish va texnologik yangilanish orqali iqtisodiy o'sishga erishgan. Yevropada esa ekologik toza texnologiyalarni joriy etish, yashil energiya manbalarini rivojlantirish va barqaror rivojlanishni ta'minlash uchun amalga oshirilgan investitsiya dasturlari yaxshi natijalarga olib kelgan.

Investitsiyalar iqtisodiyotni zamonaviylashtirishda muhim vosita hisoblanadi. Yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarish jarayonlarini yangilash va innovatsion yechimlarni amalga oshirish iqtisodiy o'sishni tezlashtiradi. Buning natijasida mamlakatlar va kompaniyalar raqobatbardoshligini oshirib, global bozorga chiqish imkoniyatlariga ega bo'ladi. Investitsiyalar nafaqat ishlab chiqarishning modernizatsiyasi, balki ijtimoiy infratuzilma, ta'lim, sog'liqni saqlash va ekologik sohalarda ham o'z ta'sirini ko'rsatadi.

Investitsiyalar iqtisodiyotning rivojlanishi va modernizatsiyasida asosiy omil hisoblanadi. Iqtisodiyotni modernizatsiyalash — bu ishlab chiqarish, infratuzilma, texnologiyalar va ijtimoiy sohalarda yangilanishni ta'minlash jarayoni bo'lib, investitsiyalar bu jarayonning asosi bo'lib xizmat qiladi. Yangi texnologiyalarni joriy etish, ishlab chiqarishni samarali tashkil etish, mehnat unumdorligini oshirish va global bozor bilan integratsiyani ta'minlashda investitsiyalar muhim vosita hisoblanadi. Investitsiyalar iqtisodiyotdagi texnologik yangilanishni ta'minlashda hal qiluvchi rol o'ynaydi. Yangi texnologiyalarni joriy etish orqali ishlab chiqarish jarayonlarini samarali tashkil etish va mehnat unumdorligini oshirish mumkin. Texnologik modernizatsiya nafaqat ishlab chiqarishni, balki xizmatlar sohasini ham yangilashni ta'minlaydi. Masalan:

- Avtomatlashtirilgan tizimlar va robot texnologiyalari ishlab chiqarishning samaradorligini oshiradi va ishchi kuchi ehtiyojini kamaytiradi.
- Yashil energiya va qayta tiklanadigan energiya manbalari texnologiyalarini joriy etish orqali ekologik xavfsizlik ta'minlanadi.

Investitsiyalar orqali ish o'rinlarini yaratish va mehnat bozorini rivojlantirish. Investitsiyalar yangi ishlab chiqarish quvvatlarini yaratish va mavjudlarini kengaytirish orqali yangi ish o'rinlarini yaratishga imkon beradi. Bu, o'z navbatida, mehnat bozorining rivojlanishini ta'minlaydi. Yangi texnologiyalarni joriy etish va ishlab chiqarishni modernizatsiya qilish mehnat unumdorligini oshiradi, bu esa iqtisodiy o'sishga olib keladi.

Investitsiyalar mamlakatlarning global iqtisodiyot bilan integratsiyasini ta'minlaydi. Zamonaviy texnologiyalarni va ilg'or ishlab chiqarish metodlarini joriy etish, iqtisodiyotning raqobatbardoshligini oshiradi. Mamlakatlar,

xususan, rivojlanayotgan davlatlar uchun global bozorga kirish va raqobatbardoshlikni oshirish imkoniyatlari paydo bo'ladi.

Investitsiyalar ekologik jihatdan toza texnologiyalarni rivojlantirish va qayta tiklanadigan energiya manbalariga sarmoya kiritish orqali barqaror rivojlanishni ta'minlaydi. Yashil texnologiyalar va energiya samaradorligini oshirishga yo'naltirilgan investitsiyalar ekologik xavfsizlikni ta'minlaydi, atmosferaga zararli gazlar chiqarilishini kamaytiradi va tabiiy resurslarni tejashga yordam beradi.

Xulosa: Investitsiya loyihalari va dasturlari iqtisodiyotni modernizatsiyalashda asosiy rol o'ynaydi. Samarali investitsiyalar yordamida iqtisodiyotning barcha sohalarini yangilash va raqobatbardoshligini oshirish mumkin. Investitsiya dasturlarining muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan shart-sharoitlar, huquqiy va moliyaviy ta'minot, shuningdek, samarali boshqaruv muhim omillar sifatida namoyon bo'ladi. Shu tarzda, investitsiyalar iqtisodiy o'sishni ta'minlash, ish o'rinlari yaratish va barqaror rivojlanishni ta'minlashda asosiy vosita hisoblanadi. Investitsiya loyihalari va dasturlari iqtisodiyotni modernizatsiyalashda, yangi texnologiyalarni joriy etishda, ishlab chiqarish samaradorligini oshirishda va iqtisodiy barqarorlikni ta'minlashda muhim rol o'ynaydi. Ularning muvaffaqiyatli amalga oshirilishi uchun zarur bo'lgan siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va texnologik shart-sharoitlarni yaratish hamda samarali boshqaruv tizimini joriy etish kerak. Ular texnologik yangilanishni, ishlab chiqarish quvvatlarini oshirishni, ijtimoiy infratuzilmani rivojlantirishni va global bozor bilan integratsiyani ta'minlashga xizmat qiladi. Investitsiya loyihalarini muvaffaqiyatli amalga oshirish uchun zarur bo'lgan siyosiy, iqtisodiy, huquqiy va texnologik shart-sharoitlarni yaratish mamlakatlarning iqtisodiy o'sishida hal qiluvchi omil bo'ladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Zayniddinov Ruhiddin Xusniddin o'g'li "O'zbekistonda investitsion muhit jozibadorligini oshirish borasida ilg'or xorijiy tajribalardan foydalanish yo'llari" "Iqtisodiyot va innovatsion texnologiyalar" ilmiy elektron jurnali. № 5, sentabr-oktabr, 2020-yil 91-b.
2. G'ozibekov D.G., Nosirov E.I. O'zbekiston iqtisodiyotiga xorijiy investitsiyalarni jalb qilish: risola. – T.: Iqtisod-moliya, 2007. – 92 b.
3. Vahabov A.V., Tadjibayeva D.A., Xajibakiyev Sh.X. Jahon iqtisodiyoti va xalqaro iqtisodiy munosabatlar: darslik. - T.: Baktria press, 2015. - 584 b.
4. Vaxabov A.V., Xajibakiyev Sh.X., Muminov N.G. Xorijiy investitsiyalar: o'quv qo'llanma. – T.: Moliya, 2010. – 103-b.
5. Azizov A.S. To'g'ridan to'g'ri xorijiy investitsiyalar jalb qilishda moliyaviy-iqtisodiy va mamlakat xatarlarini kamaytirish / Iqt. fan. bo'y. fals. dokt. (PhD) diss. Avtoref. – T., 2021. – 11b.
6. Bekmurodov A.Sh. Xorijiy investitsiyalar: o'quv qo'llanma. – T.: Iqtisodiyot, 2017.

7. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах)*, 3(7), 22-25.
8. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
9. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
10. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.
11. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.
12. Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

INNOVATIVE
WORLD

QURILISHDA BAHO BELGILASH MEXANIZMI VA UNING XUSUSIYATLARI.**Rasulova Sharifa Gaybullaevna****JizPI, Iqtisodiyot va menejment kafedrasi dotsenti****Normamatov Sardor Islom o'gli****JizPI, Qurilish muhandisligi fakulteti talabasi**

Annotatsiya: Maqolada, qurilishda baho belgilash mexanizmi, uning xususiyatlari, iqtisodiy samaradorlik, mehnat unumdorligi haqida fikrlar bayon etilgan.

Kalitso'zlar: Bahoni belgilash, foyda, umum-iqtisodiy samaradorlik, rentabellik.

Аннотация: В статье описан механизм оценки в строительстве, его особенности, экономическая эффективность, производительность труда.

Ключевые слова: Ценообразование, прибыль, общеэкономическая эффективность, рентабельность..

Annotation: The article presents ideas about the pricing mechanism in construction, its features, economic efficiency, and labor productivity.

Keywords: Pricing, profit, general economic efficiency, profitability.

Qurilishda baho belgilash siyosati umumdavlat baholash siyosatining tarkibiy qismi hisoblanadi. Narh yordamida davlat va xo'jalik sub'yektlari, shu jumladan korxonalar va qurilish sanoati tashkilotlari jamiyatning zaruriy sarf-harajatlarini rejalashtirish va boshqarishni amalga oshiradi, kerakli ishlab chiqarish mutanosibliklarigarioya qiladi, mahsulot harajatlari va olingan natijalarni baholaydi. Boshqacha qilib aytganda, narh yordamida iqtisodiy kategoriya sifatida talab va taklif o'rtasidagi muvofiqlik taminlanadi, ishlab chiqarishni rivojlantirishning oddiy va istiqbolli dasturlari belgilanadi.

Narxning asosiy vazifasi - mahsulot qiymatini miqdoriy ifodalanishidir. U yalpi va tovar qurilish mahsuloti, mehnat unumdorligi, rentabellik, kapital mablag'lar hajmi, ish haqi fondi va boshqalarni belgilash uchun foydalaniladi. Qurilish mahsulotlari ishlab chiqarishdagi narx ahamiyati qurilishning smeta qiymati bo'yicha belgilangan qiymatini belgilaydi. Bozor munosabatlari sharoitida narx hech kim tomonidan boshqarilmaydi, ba'zi odamlarga boshqariluvchi - rejalashtirilgan iqtisod haroitida harakat qiluvchi «boholash» organi, Davnarx qo'mitasini tashqil qilish zaruriyati haqida tez-tez qumsashni tug'diradi degan tassurot paydo bo'ladi. Lekin aslini olganda vaziyat sal boshqacharoq. Davlat mustaqilligining dastlabki kunlaridanoq O'zbekiston hukumati narx-navoni erkinlashtirish siyosatini tayinladi va quyidagi choralarni birinchi galdagi deb nazarga oldi: Baho belgilash usulining keyinchalik yaxshilanishi va narx-navo ahamiyatini bozor regulyatori sifatida mustaxkamlash. Ulgurji va chakana narxlarni bosqichma-bosqich erkinlashtirish kursining izchil o'tkazilishi, erkin (kelishilgan) narx bo'yicha

sotiluvchi mahsulotlar (tovarlar) doirasining kengayishi. Hayotiy muhim oziq-ovqatlar, birinchi navbatda un va non narxini tor doirada davlat tomonidan tartibga solishning vaqtinchalik saqlanishi. Sotib olish narxlarining dunyo narxlari darajasigacha yetkazish bilan ularni izchil oshishi.

Qurilishda bahoni belgilash sistemasini yaxshilash uchun birinchi navbatda quydagilar zarur:

➤ ilmiy-texnik muvafaqqiyatlariga va resurslarni tejash usullariga asoslangan, albatta qurilish sifatiga zarar yetkazmaydigan zamonaviy loyihalar ishlab chiqish;

➤ qurilishni smeta bo'yicha to'g'ri belgilash;

➤ Unisi ham, bunisi ham, bo'lardan tashqari, ko'p jihatdan ishchilarga, ularning malakasi, bilim darajasi, loyihalashtirish sohasida ham, qurilish ishlab chiqarish sohasida ham tajriba mahoratga bog'liq.

Qurilish mahsulotlarida erkin narxlarni shakllantirish sharoitida rejadagi jamg'armalar normativi qurilish mashina va mexanizmlari xizmatini egallovchi ishchiquruvchilar hamda ishchilar mehnati to'lovchi uchun mablag'ning aniq qiymatiga 50% yoki qurilish-montaj ishlarining smeta bo'yicha tannarxiga 12% o'lchamda belgilanishi mumkin.

Korxonalar va korxonalar egasi faoliyati xaqidagi qonunlar bilan qurilish tashkilotlarining asosiy maqsadiga muvofiq qurilish ishlari xalq xo'jaligi va aholini ta'minlash hamda foyda olish hisoblanadi.

Foyda – bu qurilish korxonasi ishchilarining qo'shimcha mehnati bilan topilgan toza daromad yoki daromad va mahsulot (ish,xizmat)ning to'la tannarxi o'rtasidagi farqdir. U korxonalar moliyaviy va ishlab chiqarish birkarorligini muhim ko'rsatkichi hisoblanadi. Foyda hisobiga korxonalar rivojlanadi, ishchilarni moddiy mukofotlar jamg'armalari tashkil etiladi,umuman xo'jalik sub'yektlari va davlat ehtiyojlari qondiriladi. Undan tashqari foyda olish korxonalar raqobatbardoshligini muhim sharti ham hisoblanadi. Investitsion jaraynning turli bosqichlarida foydaning quydagi turlari aniqlanadi:

Smeta foydasi – bino, inshoot va boshqa ob'ektlar loyihasida belgilangan foyda;

Rejadagi foyda – muayyan shartlar uchun qurilish tashkilotlari hisobiga olingan foyda;

Haqiqiy foyda – ishlab chiqarish faoliyati natijasida olingan foyda; Smetata foydasini boshqacha qilib, qurilish tashkilotining rejadagi jamg'armalari, ya'ni qurilish loyihasida birlashtirilgan, uni davlat tomonidan kafolatlangan daromad deb nomlanadi. U qurilish mashinalari va mexanizmlariga xizmat ko'rsatuvchi quruvchi va ishchilar ish haqi qiymatining 50%i yoki loyiha-smeta hujjatlarida belgilangan qurilish-montaj ishlari tannarxining 12%i hisobida belgilangan.

Rejadagi foyda ostida qurilish tashkiloti biznes rejasini (ishlab chiqarish – iqtisodiy rejasini) ishlab chiqish jarayonida belgilangan foyda tushuniladi. Qurilish tashkiloti imzolagan pudrat shartnomalari asosida o'z foydasini mustaqil rejalashtiradi. U alohida ob'yektlar va bajar yerdan, qay bo'yicha ham, umuman qurilish tashkiloti bo'yicha ham rejalashtirilishi mumkin.

Balans foydasi qurilish tashkiloti faoliyatining hamma turlari natijasida olingan foydani o'z ichiga oladi.

Yalpi foyda – bu balanslashtirilgan va hisob-kitob qilingan foyda yig'indisidir.

Soliqqa tortiladigan foyda ham xuddi yalpi foyda kabi hisoblanadi, lekin farqi shundaki, bu yerda byudjetga soliqlar va boshqa to'lovlar nazarda tutiladi.

Sof foyda soliqlarni (S) to'langandan keyin korxonada qoladigan foyda hisoblanadi.

Rentabellik qurilish tashkiloti ishlari samaradorligining baholash ko'rsatkichi hisoblanadi. Agar qurilish tashkiloti, qolaversa har qanday boshqa korxonada ham o'z ishlab chiqarish faoliyatidan foyda olsa, uni daromadli hisoblash mumkin. Lekin foyda bilan qiyoslanganda rentabellik – bu foizlarda hisoblanuvchi nisbiy ko'rsatkichdir. Qanchalik mahsulot va ishlab chiqarishga sarf-harajat kam bo'lsa, shuncha ko'p foyda, mahsulot rentabellik darajasi yuqori bo'ladi.

Qurilish mahsulotini rejalashtirish va hisoblash amaliyotida quyidagi rentabellikning ko'rsatkichlari hisoblanadi:

- smeta bo'yicha rentabellik darajasi;
- rejadagi rentabellik darajasi;
- haqiqiy rentabellik darajasi;

Hozirgi vaqtda mahsulot rentabelligi darajasini oshirish va foydaliligini ta'minlash har bir pudratchi tashkilot uchun muhim masala hisoblanadi, ustiga ustak uning ko'p masalalari o'tmishdagi xo'jalikni boshqarishning socialistik amaliyotidek davlat mablag'i hisobidan emas, xususiylab ishlab topilgan mablag' hisobidan hal qilinadi.

Foydalanilgan adabiyotlar ro'yxati

1. Gaybullayevna, R. S. , & Musurmangulov. (2024). THE IMPORTANCE OF TIME MANAGEMENT IN ENSURING EFFICIENCY IN CONSTRUCTION. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 3(1), 28–31.

2. Gaybullayevna, R. S. (2023). THE STATE OF THE DIGITAL ECONOMY TODAY: PROBLEMS AND SOLUTIONS. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(12), 38-42.

3. Sharifa, R., & Ilyos, T. (2023). PRINCIPLES OF SCIENTIFIC MANAGEMENT IN MANAGEMENT. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1097-1100.

4. Sharifa, R., & Sayyora, M. (2023). HISTORY OF EMERGENCE OF MANAGEMENT AND ITS PLACE TODAY. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1093-1096.
5. Sharifa, R. (2023). DIRECTIONS FOR INCREASING INVESTMENT ATTRACTIVENESS IN REGIONS. *Новости образования: исследование в XXI веке*, 2(16), 1088-1092.
6. Sharifa, R., & Nozima, T. (2023). QUALITY MANAGEMENT IN COMPETITIVE CONDITIONS IS THE MAIN FACTOR OF ENTERPRISE SUCCESS. *SCIENTIFIC APPROACH TO THE MODERN EDUCATION SYSTEM*, 2(20), 200-203.
7. Sharifa, R., & Mahliyo, K. (2023). ORGANIZATIONAL STRUCTURE OF ENTERPRISES AND THEIR APPEARANCES. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 77-83.
8. Gaybullayevna, R. S. (2023). WOMEN'S ENTREPRENEURSHIP IS A FACTOR OF INCREASE IN OUR COUNTRY'S ECONOMIC WELFARE AND SOCIAL DEVELOPMENT. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 73-76.
9. Gaybullayevna, R. S. (2023). MODERN FUNDAMENTALS OF FINANCIAL MANAGEMENT OF INVESTMENT ACTIVITY. *JOURNAL OF ECONOMY, TOURISM AND SERVICE*, 2(5), 51-54.
10. Gaybullaevna, R. S. (2023). Methods for Assessing the Economic Efficiency of Investments in Construction. *European Journal of Higher Education and Academic Advancement*, 1(1), 95-98.
11. Gaybullaevna, R. S. (2023). Construction Industry in Uzbekistan Is an Important Priority Network of the National Economy. *Pioneer: Journal of Advanced Research and Scientific Progress*, 2(3), 69-71.
12. Qamarov Asadbek Zafar o'g'li, & Rasulova Sharifa G'aybullayevna. (2023). BIZNESINGIZ UCHUN SAMARALI MARKETING STRATEGIYALARINI QANDAY YARATISH MUMKIN. *Scientific Impulse*, 2(14), 305-312.
13. Gaybullaevna, R. S. (2023). Economic Efficiency of Investing in Construction. *International Journal on Economics, Finance and Sustainable Development*, 5(3), 94-97.
14. Расулова, Ш. Ф. (2021). ЎЗБЕКИСТОНДА БАНДЛИК МУАММОСИ. ИШСИЗЛАРНИ ИЖТИМОЙ ҲИМОЯ ҚИЛИШ. *Global Science and Innovations: Central Asia (см. в книгах)*, 3(7), 22-25.
15. Расулова, Ш. Г. (2020). ПРИВЛЕЧЕНИЕ ИНВЕСТИЦИЙ. *Экономика и социум*, (2 (69)), 316-319.
16. Rasulova, S. G., & Obidova, F. Y. (2019). ISSUES OF SMALL BUSINESS DEVELOPMENT. *Theoretical & Applied Science*, (9), 426-429.
17. Расулова, Ш. Г. (2019). ВАЖНОСТЬ ОРГАНИЗАЦИОННО-ЭКОНОМИЧЕСКИХ МЕР ПО ПОВЫШЕНИЮ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 95-100.

18. Rasulova, S., & Jabborova, Z. (2019). PRINCIPAL DIRECTIONS ON THE DEVELOPMENT OF ENTREPRENEURSHIP. *International Finance and Accounting*, 2019(3), 18.

Расулова, Ш. Ф. (2019). ЭКОНОМИЧЕСКАЯ ПОЛИТИКА ГОСУДАРСТВА И ПОВЫШЕНИЕ ЕЕ ЭФФЕКТИВНОСТИ, НАПРАВЛЕННЫЕ НА ПОВЫШЕНИЕ ЭКОНОМИЧЕСКОЙ АКТИВНОСТИ НАСЕЛЕНИЯ В УЗБЕКИСТАНЕ. *Актуальные научные исследования в современном мире*, (3-8), 90-95.

INNOVATIVE
WORLD

O'ZBEK XALQ AMALIY SAN'ATINING O'ZIGA XOSLIGI**Homidova Shaxnoza Ravshan qizi****Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti
San'atshunoslik va Muzeyshunoslik fakulteti;
San'at jurnalistikasi yo'nalishi 2-bosqich talabasi****ANNOTATSIYA**

O'zbek xalqining amaliy san'ati o'ziga xos boy an'analarga ega. Bizning davrimizga qadar yetib kelgan ushbu turdagi san'at asarlari rang-barang va xilma-xildir. Amaliy san'at asarlari ko'z bilan ko'rish, his etish va anglashga mo'ljallangan. Insoniyat o'z qo'l mehnati bilan yaratilgan barcha narsalar noyob hamda o'ziga xosdir.

АННОТАЦИЯ

Прикладное искусство узбекского народа имеет свои богатые традиции. Дошедшие до нашего времени произведения искусства такого типа красочны и красочны. Произведения прикладного искусства создаются для того, чтобы их можно было увидеть, почувствовать и понять. Все созданное руками человека уникально и неповторимо.

ABSTRACT

The applied art of the Uzbek people has its own rich traditions. The works of art of this type that have reached our time are colorful and colorful. Works of applied art are created to be seen, felt and understood. Everything created by human hands is unique.

KALIT SO'ZLAR: O'zbek xalq amaliy san'ati haqida umumiy tushuncha; kulolchilik; zargarlik; kashtachilik; yog'och va ganch o'ymakorligi; naqqoshlik; zardo'zlik; kandakorlik; naqsh turlari.

Dunyoning har bir burchagidan amaliy san'at asarlari topilgan. Jumladan, O'zbekiston ham bundan mustasno emas. Qadimiy shahar va qishloqlardan kulolchilik, zargarlik, kashtachilik va hokazolar topilganligi to'g'risida ko'plab ma'lumotlarga egamiz. Amaliy san'at asarlari deganda, birinchi navbatda inson qo'l mehnati bilan yaratgan turmush hayotida asqotadigan ya'ni kulolchilik buyumlari ko'za, choynak, piyola, laganlar va boshqa ro'zg'orda ishlatiladigan buyumlar kiradi. Kulolchilik bu amaliy san'atning eng qadimiy turlaridan biridir. Insonlar bu san'at turi bilan neolit davridan beri shug'ullanib keladi. Kulolchilikda ishlatiladigan tuproq jahonning hamma yerlarida mavjudligi deyarli hamma xalqlarda kulolchilikning keng tarqalishini ta'minladi. Kulolchilik bilan dastlab ayollar shug'ullangan, kulollik charxining paydo bo'lishi bilan erkaklar ham bu ishga jalb qilingan. Idishlar maxsus o'choq va xumdonlarda pishirilgan. Kulolchilikning sodda usullari Osiyoning tog'liq hududlarida yashovchi xalqlarda hozir ham mavjud.

O'zbekiston kulolchilik san'atining eng boy me'rosini saqlab qolgan maskan hisoblanadi. Qadimdan har vohaning hunarmandchilik markazlari

vujudga kelib shakllangan. Ishlab chiqarish uslubi bo'yicha kulolchilik ikkita asosiy turlarga bo'linadi. Bular; sirlangan va sirlanmagan kulolchilikdir.

Sirlanmagan kulolchilik

VIII asr oxiri-IX asr boshida Movoraunnahr shaharlarida sirlangan kulollik keng tarqalgan. IX-XVIII asrlarda ushbu uslub badiiy kamolikka va yuqori texnologik sifatga ega bo'ldi.

“Sirlangan kulolchilik uning ustidan sir yurgizilgani hisobiga u suvga bardoshli, go'yo ustidan shisha qavati yuritilganga o'xshab yaltirab turadi”.

Badiiy kulolchilik san'ati har tomonlama qo'llab-quvvatlanmoqda va targ'ib etilmoqda, uning yanada rivoj olishi uchun qulay sharoitlar yaratilmoqda.

Kashtachilik ham o'zbek milliy amaliy san'atining eng qadimiy turlaridan bo'lib, u xalqning o'z turmushini go'zal qilish istagi natijasida yuzaga kelgan. Kashtachilik san'ati nafaqat mamlakatimizda, balki chet ellarda ham shuhrat qozongan. O'zbek milliy ustalari qo'llari bilan tikilgan kirpech, suzana, zardevor, gulko'rpa, choyshab kabilar Farg'ona vodiysida faqat xonalarda emas, balki muzeylarda doimiy ekspozitsiyaga aylanib qolgan. Ushbu san'at turi haqida bilmaydigan inson bo'lmasa kerak. Negaki, azal-azaldan buyon bizgacha yetib kelayotgan bu amaliy san'at turi bilan ko'plab tarixiy filmlar, ko'rgazmalar va shuningdek, uy interyerini bezash kabilarda uchratamiz. Barcha san'at turlari kabi kashtachilik ham o'ziga xos va betakror jihatlari bilan boshqa san'at turlaridan ajralib turadi.

Kashtachilik

“Kashta bu turli rangdagi ipak mo’lina, zar ip bilan igna, ilmoqli bigizda har xil matoga mashinada gul tikishdir. Kashtachilikda mato, kigiz, charm, karton, zig’ir, jun, ipak sun’iy iplar, zar iplar, mayin sim, xom charmdan tayyorlangan tasmalar, munchoq, marjon, metall bo’lakcha, qimmatbaho tabiiy va sun’iy toshlar, shishadan tayyorlangan munchoqlar va boshqa materiallar ishlatiladi. Har bir kasb-hunarning o’z asbob-uskunalari bo’lgani kabi kashtachilikda ham ignalar, ilmoqli va ilmoqsiz bigizlar, to’g’nag’ich, angishvona, qaychi hamda chambaraklar ishlatiladi”.

KASHTA

Hozirgacha buyumlar o’ziga xos go’zallik nafis bezaklarining rangbarangligi bilan kishilarni hayratga solib kelmoqda. Biroq, shuni ham aytib o’tish joizki, qadimda o’zbek kashtachiligi iqlim, tabiiy sharoit, muhit bilan bog’liq holda barcha kasb-hunarlari bilan birgalikda rivoj topgan. XIX asrning ikkinchi yarmida kashta tikish mashinasining ixtiro qilinishi kashtachilik korxonalarining vujudga kelishiga asos soldi. Mashinada kashtalarning ko’p ishlab chiqarilishi ularning badiiyligiga putur yetkazdi

hamda qo'l kashtalari unutila boshlandi. Lekin, ayrim xillarigina saqlanib qoldi. Inson o'z qo'l mehnati bilan yaratilgan har qanday buyum qadr-qimmatlidir. Xoh u kashta bo'lsin, xoh u kulollik buyumlari bo'lsin. Agarda bular qadimdan rivojlanmagan bo'lganida edi, biz insonlar ushbu san'at turlari haqida hech qanday ma'lumotlarga ega bo'lmagan bo'lar edik. Nafaqat ma'lumotlarga, balki, hozirgi kunda foydalanayotgan uy-ro'zg'or buyumlarimiz ham mavjud bo'lmas edi.

O'zbek xalq amaliy san'atining yana bir ko'zga tashlangan hamda ayollar uchun eng kerakli bo'lgan san'at turi bu zargarlikdir. Zargarlik buyumlari bilan har qadamda duch kelamiz. Boshqa amaliy san'at turlari kabi zargarlik ham qadimdan rivojlangan san'at turi hisoblanadi.

ZARGARLIK

Amaliy san'atning ushbu turi juda ham bir nafis, mayda detallar asosida ishlanadi. Zargarlik buyumlari turli tuman bo'lib, ular o'ziga xos nomlanadi. Boshga taxyaduzi, tumor, peshonaga tangaduzi, quloqqa zirak, sochpopuk, gajak, bo'yinga bo'yin tumor, belga kamar, peshxalta, qo'lga bilakuzuk, barmoq bezaklari va boshqalar. Bu san'at haqida bilmaydigan kishini o'zi bo'lmas kerak. Chunki zargarlik san'ati o'zbek milliy- badiiy madaniyat tarixining ajralmas qismi bo'lib, u xalqning olis o'tmishidagi oily maqsadlarini o'rganishda yordam beradi. Zargar ustalar tomonidan yasalgan buyumlar, ular yashagan davr san'atining uslubiy xususiyatlarini o'zlarida namoyon etadilar.

Kandakorlik ham amaliy san'atning bir bo'lagi bo'lib, o'ymakorlikning metall buyumlarini o'yib, naqsh chizib, tasvir ishlash kabilardan iborat. Bu san'at turining ham o'ziga yarasha qiyinchiliklari va mashaqqatlari bor. Kandakorlikda asosan, buyumlarni bezashda kandakori o'yib, kesib, qolipaki ya'ni qolip yordamida, simkori ya'ni simdan foydalanib, shuningdek, buyumlarning qismlari qopqoq, dasta va hokazolar. Bundan tashqari ikki qavatli buyumlarni bezashda shabaqa ya'ni panjarali qilib ishlash usullari qo'llaniladi. Ushbu amaliy san'at turida an'anaviy o'simliksimon va handasiy naqshlardan mujassamotlar yaratiladi.

"Kandakorlik"

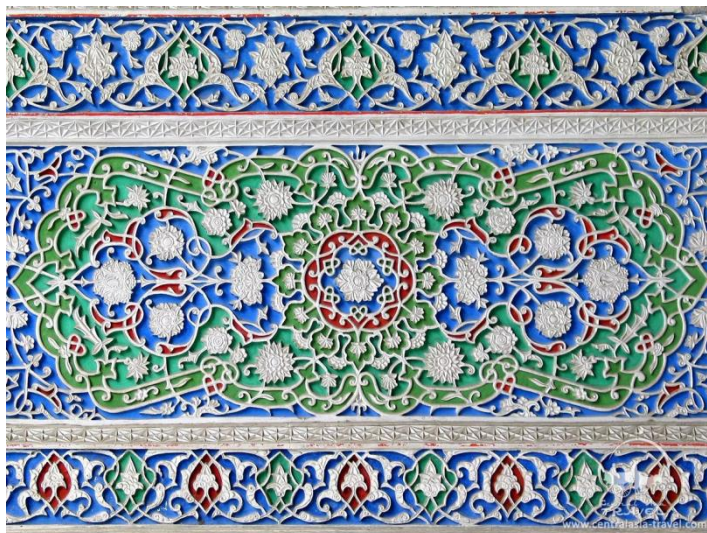
O'zbekistonda XIX asr oxiriga kelib, usulining o'ziga xosligi, zarbning chuqur yoki sayozligi, naqshlar yuzasi va zaminini bezashda qo'llanadigan usullariga ko'ra, bir-biridan farqlanadigan kandakorlikning bir necha Farg'ona, Toshkent, Buxoro, Qarshi, Shahrisabz, Samarqand, Xorazm kabi maktablari shakllandi.

Amaliy san'atning o'ziga xosligi hamda noyobligi bilan yaqqol ajralib turadigan turlaridan biri "Ganch o'ymakorligi"dir. U o'ymakorlik turi bo'lib, amaliy san'atning keng tarqalgan sohasi. "Ganchga o'yma naqsh va tasvir ishlashning qulayligi Ganch o'ymakorligining rivojlanishiga olib keldi. Ganch qorishmasi yangiligida oson kesiladi, bu undan shakllar o'yish, yasash imkonini beradi, lekin qotgandan so'ng u toshga o'xshab qoladi. Ganch o'ymakorligida naqshlar maxsus metall keskichlar vositasida tekis (2-3mm) va chuqur (2-3sm) o'yib solinadi, o'yilgan naqsh yuzi rangli va rangsiz gulganch bilan pardoatlanadi. Pardoiz turlaridan chok pardoiz, pax pardoiz, lo'la pardoiz, shabaqa pardoizlar keng qo'llaniladi".

"Ganch o'ymakorligi"

Ganch o'ymakorligi jamoat binolari, turar joylarni bezatishda keng qo'llaniladi.

Ganch o'ymakorligi asosan, islmiy hamda girih naqshlaridan tashkil topgan.

Xulosa qilib aytganda, har bir san'at turi xoh u tasviriy san'at bo'lsin, xoh u amaliy san'at bo'lsin, o'z ishlash texnikasi, o'z uslubi bordir. Musiqa, teatr, tasviriy san'at, kino, raqs va boshqa san'at turlarining ham o'z mutaxassislari hamda ustasi tushunadi. Undagi mashaqqatlar faqatgina mutaxassisni o'zigagina ayon. Haqiqiy san'at egasigina bularni his qila oladi. Amaliy san'at boshqa san'at turlaridan farqli o'laroq, ushlab ko'rish, undan zavq olish va shuningdek inson o'z qo'l mehnati asosida naqadar xilma-xil buyumlarni yaratish qobiliyati kabi his tuyg'ularini uyg'otadi. Yuqorida keltirib o'tilgan amaliy san'at turlarining o'ziga xosligi, noodatiy uslublari va har birining sir-asrorlari o'z mutaxassislari tomonidan yangicha talqinda yaratilganligi insonni hayratga soladi. Qadimdan inson o'z qo'l mehnati bilan uy-ro'zg'or buyumlarini yaratgan. Buni qarangki, hozirgi kunga kelib ham bu o'z qiymatini yo'qotmagan holda bizgacha yetib kelgan. Shuni ham aytib o'tish joizki, ko'plab kulolchilik, zargarlik, kandakorlik va hokazo amaliy san'at turlarini zamonaviy talqinda uchratamiz. Ular qo'l mehnatidan farqli o'laroq zavodlarda, fabrikalarda ishlab chiqariladi. Shu jumladan, avvallari amaliy san'atning "Gilamdo'zlik" turi qo'lda tikib inson o'z qo'l mehnati asosida yaratilgan. Bugungi kunga kelib esa, turli xil texnikalarda ya'ni tikuv mashinalarida bularning barchasi amalga oshiriladi. Ko'plab mehnat, sabr va ehtiyotkorlikni talab qiladigan amaliy san'atning barcha turlari azal-azaldan inson hayotini deyarli bir bo'lagiga aylanib bo'lgan desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek xalq amaliy san'ati. O'quv qo'llanma A.Hakimov, Z.Nosirova, B.Nodir.- Toshkent: LESSON PRESS. 2019.-132b
2. San'at. O'zbekiston Badiiy Akademiyasi jurnali. Larisa Levtayeva, Rahima Muxtorova "Metalldan to'qilgan naqshlar" (O'zbekiston tarixi davlat muzeyi to'plamidagi mis kandakorlik buyumlari) 24-27 betlar. 2017-yil 4-nashriyot

3. San'at. O'zbekiston Badiiy Akademiyasi jurnali. Naim Karimov "O'zlikka yo'l" 33-35 betlar. 2018-yil 3-nashriyot
4. Култашева, Н. Д. (2023). КУЛОЛЧИЛИК РИВОЖИДА НАРЗУЛЛАЕВ СУЛОЛАСИНИНГ ЎРНИ. Educational Research in Universal Sciences, 2(3), 458-464.
5. Khayitboboieva K. P. A Study Of The Problems Of Tradition And Innovation In Modern Uzbek Folk Art //The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2021. – Т. 3. – №. 11. – С. 14-20.

From screen to scholar: The role of media in student education.**Fayzullayeva Madinabonu**

UZSWLU 1st course, the student of 2406 group

Annotation: The article examines the dual impact of media on students in the digital age. It discusses the negative aspects, such as distractions from social media and the potential decline in critical thinking skills due to passive information consumption. It illustrates these points with examples like Instagram, where students can easily lose track of time. Conversely, the article highlights the positive benefits of media, including enhanced learning opportunities through educational content on platforms like Instagram and the use of AI tools like ChatGPT, Kahoot, which can support students' studies when used appropriately.

Key words: Students, media, people, technology, videos, information, Instagram, negative, learn, studying, questions, answers, languages, encourage.

Introduction:

In today's society, we are all bombarded with the latest technology. Every single data and information can tell us what is happening in our world; what can we do to tackle some problems, how can we make our small business, what kind of websites people should use to get tickets to foreign countries. I can say that, the digitalized century, that we are living, is helping us at the same time. In the field of education, medicine, business, science and even universe, people are accustomed to rely on technology. So, let's explore together the importance of media, which is part of technology, for students both negatively and positively.

Literature review: In today's digital age, the importance of social media in education has received more emphasis. Social media platforms such as Facebook, Instagram, and Twitter have altered students' social interaction patterns, modified views of themselves and others, and had major psychological effects. This study looks at how social media influences students' perspectives and social relationships, as well as the implications for learning and education. This study is a literature review that employs a qualitative method approach, which implies that it will analyse and interpret data based on information and text from a variety of sources. The study's findings suggest that social media has altered the way pupils communicate.

Main body:

As we know, media is not always helpful. The videos and contents, which students come across in daily life, lead to waste most of their time. Especially social media and entertainment platforms, can be highly distracting. Students may find it difficult to concentrate on their studies when

they have constant access to notifications and engaging content. For instance, let's take an Instagram as an example of this argument. You take your phone for at least 15 minutes in order to have a little rest. You watch one video that interests you and the more you scroll, the more interesting videos will appear. As a consequence, you will not notice how you lost your 3 hours. Moreover, relying heavily on media for information can hinder the development of critical thinking skills. Students may become tend to consuming information passively rather than analyzing it. Additionally, over reliance on media can result the weakness of group working, engaging in traditional activities, reading books and participating games. But there is the other side of the coin also, using media has many advantages for students. To begin with, with the help of media students can significantly increase their level of knowledge and study. As a support of this idea, again we can talk about an Instagram. There are a lot of bloggers, who are developing their business by teaching people different well-known languages, explaining to students how to make presentations, hand outs and study materials. For example, a Russian girl Lingua Marina. She has an account on Instagram, which she uses for teaching English to people all around the world. With the assistance of her videos, contents, reels and the life about in America students will be motivated to study better. Another useful media tool for students is ChatGPT. It is the most popular AI app among students all over the world. It makes the life of all students easier. They can find answers to all the difficult questions that bother them. Many people think that, the negative sides of this artificial intelligence are greater; it stops students to do their tasks on their own, they may become overly dependent on ChatGPT for answers, which can hinder their critical thinking and problem-solving skills. But It is important for them to use ChatGPT as a supplementary tool rather than a primary source of learning. Because, they engage in their studies actively and critically, learn to think outside of the box and broaden their horizons. Apart from that, there are a boat load of telegram channels, websites and programs to encourage students studying. These tools provide students with materials, tests and exercises, that appeared in real exams. By reviewing these information, they can pass their exams easily. Also, there is a website called "Kahoot", an online competition, which teachers make questions for students, so that they will be able to find answers to every question. The funniest part of this website is that, students can choose the photos of animated animals with amazing accessories (caps, glassed, jewelry, etc.) After solving all tests, the website determines winners, this competitive aspect, encourages students to participate actively. Because, "Kahoot" makes learning enjoyable through gamification.

Research methodology:

1) The impact of social media on education is an increasingly relevant topic as more and more students are using social media in schools and their everyday lives. While there is no denying the potential benefits of social media

usage in education, such as enhancing communication and collaboration among students, there is also the potential for negative effects, such as distractions from classwork and cyberbullying. Keep on reading to learn more about social media and student improvement. (Schoolcues block)

2) Learning media are tools and materials used by teachers to facilitate and support the process of learning activities in the classroom. The purpose of learning media is to increase student involvement in the learning process. Interesting and varied learning media can increase student participation in the learning process. Using learning media can also increase understanding of the lessons being taught. (Berpusi publishing journal)

3) According to " Carleton College Journal" media can be used in almost any discipline to enhance learning, both in class and also for out-of-class assignments. Short film and television clips, written articles, and blog posting can be viewed to reinforce concepts and spark discussion. Songs and music videos, especially when the lyrics are available, can be used to same content.

4) Other research suggests that people learn abstract, new and novel concepts more easily when they are presented in both verbal and visual form. (Salomon,1979)

5) Other empirical research shows that visual media make concepts more accessible to students than text media and help with later recall. (Cowen,1984)

6) In Willingham's research (2009) he asks a simple question to make his point " Why do students remember everything that is on television and forget what in lecture? ". Because visual media helps students retain concepts and ideas. (Bransford, Browning, and Cocking)

Conclusion:

In conclusion, I can say that, media can enhance students' learning and boost their grades, but it can also negatively influence their minds and lead to time-wasting simultaneously. Therefore, it is better to use it wisely in the right way. It's important for students, teachers, and parents to find a good balance when it comes to using media. This means setting limits on the screen time, encouraging active participation with educational content, and teaching students how to identify trustworthy sources of information. By using media wisely, students can enjoy its benefits while reducing its negative effects. The aim should be to create a learning environment where media helps education instead of distracting from it.

References:

Ausat, A. M. A. (2023). The Role of Social Media in Shaping Public Opinion and Its Influence on Economic Decisions. *Technology and Society Perspectives (TACIT)*, 1(1), 35–44. <https://journal.literasisainsnusan-tara.com/index.php/tacit/article/view/37>

Azzaakiyyah, H. K. (2023). The Impact of Social Media Use on Social Interaction in Contemporary Society. *Technology and Society Perspectives (TACIT)*, 1(1), 1-9. <https://journal.literasisainsnusantara.com/index.php/tacit/article/view/33>

Azzaakiyyah, H. K., Wanof, M. I., Suherlan, S., & Fitri, W. S. (2023). Business Philosophy Education and Improving Critical Thinking Skills of Business Students. *Journal of Contemporary Administration and Management (ADMAN)*, 1(1), 1-4. <https://doi.org/10.61100/adman.v1i1.1>

Bradshaw, C., Atkinson, S., & Doody, O. (2017). Employing a Qualitative Description Approach in Health Care Research. *Global Qualitative Nursing Research*, 4, 1-8. <https://doi.org/10.1177/2333393617742282>

Capuno, R., Suson, R., Suladay, D., Arnaiz, V., Villarin, I., & Jungoy, E. (2022). Digital citizenship in education and its implication. *World Journal on Educational Technology: Current Issues*, 14(2), 426-437. <https://doi.org/10.18844/wjet.v14i2.6952>

Chen, S. (2023). The Influence of Social Media Platforms on Self-Identity In the New Media Environment:

The Case of TikTok and Instagram. *SHS Web of Conferences*, 165, 01020.

<https://doi.org/10.1051/shsconf/202316501020>

INNOVATIVE
WORLD

TALABALIQ JAS DAWIRINIŃ ÖZGESHELİKLERI HÁM ÓZIN-ÓZI BAHALAWĜA BAYLANISLI PSIXOLOGİYALIQ SHINIĜIWLAR

Xojametova Gulayım Tolıbay qızı

*Ájiniyaz atındaĝı Nókis mámleketlik pedagogikalıq instituti
2-basqısh magistrantı*

ANNOTACIYA: Ushbu maqolada hozirgi kundagi dolzarb muammo hisoblanadigan mavzu, ya'ni talabalik davrining xususiyatlari tadqiq qilinmoqta. Shu bois talabalar shaxsidagi o'z-o'zini adekvat baholashni shakllantirish bo'yicha bir qator psixologik mashqlar tavsiya etilmoqta.

KALIT SO'ZLAR: talabalik davri, xususiyatlar, ilk yoshlik davri psixologiyasi, yosh davrlar psixologiyasi, shaxs, shakllantirish, o'zini-o'zi anglash, o'z-o'ziga baho berish, psixologik mashqlar.

АННОТАЦИЯ: В статье рассматривается актуальная проблема на современном этапе, как особенности студенческого возраста. И в этой связи предлагаются психологические упражнения, направленные на формирование адекватной самооценки личности студентов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА: студенческий возраст, особенности, психология ранней юности, возрастная психология, личность, формирование, самосознание, самооценка, психологические упражнения.

Bizge jaqsı málim, «**talaba**» (student) ataması latin tilinen alınğan bolıp, «bilimlerde iyelewshi, óz ústinde tinbay islewshi» degen mánisti bildiredi. **Talabalar** – bul ámeliyat hám óndiris xızmetine tayarlanıp atırılğan jaslar bolıp sanaladı.

Talabalar erese adamlardan pariqlı ráwishte turmıs mektebinen ótpegen boladı. Olarda miynet, qarım-qatnas, úlkenlerdi húrmetlew, olardıń eń jaqsı dástúrleri hám mánawıy qádriyatların qádirlew tájriybesi jetispeydi. Sebebi rus alımı **I.S. Konniń** pikirinshe, «jaslıq – bassılıqqa mútáj boladı».

Jas dáwirler psixologiyası páni talabalıq jastı erte jaslıq dáwiriniń 2-shi basqışı menen baylanıstıradı, yaǵnıy bul adamnıń 18-22 (25) jasına tuwrı keledi. Bul rawajlanıw dáwiriniń anıq mazmunı birinshi gezekte sociallıq sharayatlar menen belgilenedi.

Jaslardıń jámiyette tutqan ornı, olardıń áhmiyeti, olar iyeleytuǵın bilimlerdeń kólemi hám bir qatar basqada faktorlar sociallıq sharayatlarǵa baylanıslı boladı. Erte jaslıq dáwirindegi shaxs sociallıq turmısta, oqıw ornı jámáátinde, teńlesleri menen múnásibetlerde iyelegen pútkilley jańasha bolğan ózgerisler tásirinde rawajlana baslaydı.

Erte jaslıq dáwiriniń talabalıq basqışı, tiykarınan onda ğárezsiz, erkin turmıstıń baslanıwı menen (orta mektepti tamamlap, joqarı oqıw ornına kiriwi) sıpatlanadı. Ómirindegi bul ózgerisler jaslar shaxsına, onı **ózin ańlawına**,

túsiniwine tásir kórsetpey qalmaydı. Óspirimlerden parqı bolsa – talabalıq dáwirindegi jaslar úlken ómirdi kóz aldına keltirmeydi, bálki onda qatnasadı.

Bul dáwirdiń jáne bir ózgesheligi – miynet penen oqıw xızmetiniń bir túrdegi áhmiyetke iye bolǵanınan ibarat. Bar shárt-sharayatlar tási astında jaslardıń aqlıy hám ádep-ikramlılıq jaqtan ósiwinde ózine tán ózgerisler, jańa sıpat hám pazıyletler júzege keledi. Olar jámiyetlik turmıstaǵı áhmiyetli wazıypalardı sheshiwge belsene qatnasa baslaydı.

Jámiyetlik turmısta jedel qatnasıw, oqıw xarakteriniń ózgeriwi jigit hám qızlardı ilimiy dúńyaqaras, turaqlı isenimniń qalıplesiwine, joqarı insanıy sezimlerdiń payda bolıwına, bilimlerdi ózlestiriwge dóretiwshilik qatnastı kúsheytiwge alıp keledi.

Ómirde óz ornın tabıwǵa umtılıw, qánigelikti tańlaw, kásipti iyelew, uzaq keleshek rejesin dúziw hám juwappershilikli múnásibette bolıwdı keltirip shıǵaradı. Sonday-aq, bul dáwir kúsh-ǵayrat, káhármanlıq, mártlik kórsetiwge urınıw, jámáát, jámiyet hám tábiyat hádiyselerine romantikalıq múnásibette bolıw menen basqa jas dáwirlerden keskin parq qıladı.

Málim bolǵanıday, shaxstıń ózin-ózi ańlawı ondaǵı «Men – koncepciyası»nıń júzege keliwi menen baylanıslı boladı. «Men – koncepciyası»nıń eń áhmiyetli komponentleriniń biri – bul shaxstıń **ózin-ózi bahalawı**.

Ózin-ózi bahalaw – shaxstıń óz-ózine, óz imkániyatlarına, basqa adamlardıń pazıyletlerine baha beriwi bolıp tabıladı. Bul shaxstıń ózin ańlap jetisiwi psixologiyadaǵı eń kóp úyrenilgen taraw bolıp esaplanadı. Ózin-ózi bahalaw arqalı shaxstıń minez-qulqı durıslanıp, tártipke salınıp turıladı.

Shaxstıń ózin-ózi bahalawı qay tárizde ámelge asırıladı? Joqarıda aytıp ótkenimizdey, adam xızmet hám qarım-qatnas nátiyjesinde shaxs bolıp jetilisedi. Shaxsta rawajlanıp hám turaqlı bolıp qalǵan bárshe sıpatlar basqa adamlar menen birgelikte xızmet etiw hám olar menen qarım-qatnas jasaw processinde payda bolǵan hámde tap sol maqsetlerge baǵdarlanǵan boladı.

Psixologiyadan málim bolǵanıday, qarım-qatnasqa kirisiw shaxstıń payda bolıwında hám qalıplesiwinde úlken rol' oynaydı. Qarım-qatnasqa kiriskende shaxstıń statusı juzege keledi hámde shaxslarara múnásibetlerdiń jaǵdayı anıq kórinedi. Óz gezeginde status shaxstıń ózin-ózi bahalawdıń qalıplestiriwshi deregi bolıp esaplanadı. Bunday jaǵdayda talabanıń dosları, joldasları tárepinen onıń oqıw xızmetine, minez-qulqına, qarım-qatnas formaları hám is-háreketlerine berilgen baha sol jas jigit hám qızdıń sanasına sińdiriledi hámde ol ózin-ózi bahalaw processine aynaladı.

Erte jaslıq dáwirinde aldı menen **ózin-ózi ańlawdaǵı** ózgeris birden kózge taslanadı - jaslardaǵı óziniń ruwxıy dun'yasın, shaxsıy pazıyletlerin, uqıplılıǵın hámde múmkinshiliklerin anıqlawǵa umtılıw kúsheydi. Geyde olar óz qásiyetlerine artıqsha baha berip, menmenlik, tákabbirlik illetine duwshar boladı. Ayırım jaslar bolsa kerisinshe, múmkinshiliklerine tómen baha beriwge, ózin pás, kemtarın tutıwǵa háreket qıladı.

Biz tórende joqarı mekteptegi tárbiya saati processinde tárbiyashı-t'yutorlar hám oqıtıwshı-pedagoglar ushın erte jaslıq dáwirindegi talaba

shaxsınıń minez-kulqın dúzetiwi boyınsha bir neshe psixologiyalıq shınıǵıwları usınıs etpektemiz.

1.«Meniń «Men»imniń quramı» shınıǵıwı.

Kerekli materiallar: qaǵaz, reńli qálemler (6 reń).

Trener talabalarǵa olar sharayatlardan kelip shıqqan halda túrli wazıyatlarda ózin qalay tutıwın, óz-ózi menen dialogtı qay tárizde alıp barıwın eslewdi hám óziniń «Men»iniń quramın sızıp beriwdi usınıs etedi. Tapsırma orınlanǵannan keyin trener hám qatnasıwshılar gezek penen súwretlerdi kórsetedi hám olar haqqında sóylep beredi.

Talabalar bir-biri menen tapsırmanı orınlaw hám aytıp beriwdiń ańsat-qıyınlıǵı boyınsha tásirleri menen almasadı. Talabalardıń razılıǵı menen hámde súwretler hesh kimge kórsetilmew shárti menen trener olardı jıynap aladı (qálegenler súwretti ózinde qaldırıwı múmkin) hám qatnasıwshılar óz súwretlerin shınıǵıwdan aldın yaki keyin kóriwi múmkinligin aytadı.

2. «Men ózimniń hám basqalardıń kózi menen» shınıǵıwı.

«Sıyqırılı qutı»ǵa ismi jazılmaǵan úy wazıypası (juwmaqlanbaǵan gápler) salnadı. Hár bir úy wazıypası awızsha oqıladı hám talabalar onı kimge tiyisli ekenligin anıqlawǵa háreket qıladı. Qatnasıwshınıń qálewi menen (onıń úy wazıypasın hesh kim taba almaǵan bolsa) ol óziniń avtorlıǵın aytadı.

3.«Meniń mashqalalarım» shınıǵıwı.

Kerekli materiallar: kaǵaz, ruchka.

Trener: «Bizler turmısta qıyınshılıqlarǵa dus kelemiz, ózimizde bolsa ómirimizdi awırlastıratuǵın qásiyetlerdi anıqlaymız. Sonıń menen birge, biz olardı jeńe alamız. Sebebi hámmesi ózimizdiń qolımızda».

Talabalarǵa sonday waqıyalardı yadqa túsiriw hám jazıw, soń bolsa olardı gúrriń etip aytıp beriw usınıs etiledi. Dodalawdan keyin trener qatnasıwshılardıń óz turmısındaǵı uksaǵan waqıyalardı eslewdi usınıs etedi:

- ózi haqqındaǵı bolǵan sın aldında qorqıw hám ashıwlanıw;
- óz qıyınshılıqlarında basqanı ayıplı qılıwǵa urınıw.

Bul shınıǵıw topardıń hár bir qatnasıwshısında ózara jaqınlıq hámde qıyınshılıqlar, olardı jeńiw aldında awızbirshilik sezimlerin payda etedi.

Trener talabalarǵa tómendegi mashqalalardıń júzege keliwi hám olardı sheshiw mısalların aytıp beriwdi usınıs etedi:

- adamlardıń mehr-muxabbatına erisiw maqsetinde olardı manipulyaciya qılıw;
- basqa adam yaki ózi tuwrısında ǵamxorlıq ete almaslıq;
- qıyaldan ózin basqa adam ornına qoyıp, onıń qızıǵıwshılıqların túsiniw, huqıqların qabil etiwde qıynalıw.

Bul shınıǵıwdıń toparlıq diskussiyasınan soń óz mashqalaların túsiniw hám sheshiw qay dárejede ózgergenin dodalaw maqsetke muwapıq boladı.

4. «Ne ushın unatamız?» shınıǵıwı

Trener: «Biz dógerék-átiraptaǵılar menen qarım-qatnasta bolar ekenbiz, olar bizge unawı yaki unamaslıǵı múmkin. Ádette, biz bunı insanlardıń ishki pazıyletleri menen baylanıstıramız. Keliń, biz adamlardaǵı qaysı ózgesheliklerdi qádirlewimiz kerek ekenin anıqlayık.

Tapsırma jazba túrde orınlanadı. Qaǵaz alıń, topar aǵzalarınan kim sizge óziniń kóp tárepleri menen unawın anıqlań. Bul adamdaǵı sizge unawshı 5 tiykarǵı pazıyletti jazıń. Yaǵnıy, adamnıń kim ekenligin jazbastan oǵan tán bolgan hám sizge unaytuǵın onıń 5 pazıyletin jazıń. Basladıq!

Endi gezek penen xarakteristikalaradı oqıp berıń, biz bolsa ol kim ekenligin anıqlawǵa háreket qılamız. Soń juwmaq jasaymız».

5.«Ayna» shınıǵıwı

Trener: «Bir neshe tapsırmanı sózsiz, ım-ishara menen orınlawdı usınıs etemen. Bunda eki qatnasıwshı ortaǵa shıǵadı, olardıń biri tapsırmanı orınlasa, ekinshisi ayna rolin atqaradı, yaǵnıy sheriginiń háreketlerin qaytaradı. Soń qatnasıwshılar ózara rolleri menen almasadı:

- Sádep tigip atırmız;
- Jolǵa shıǵıwǵa tayarlanıp atırmız;
- Samsa pisirip atırmız;
- Koncertte qatnasıp atırmız».

Solay etip, juwmaqlastırıp aytqanda, ózin-ózi ańlaw hám ózin-ózi bahalaw, shaxstıń pazıyletine aylanıwı ushın anıq dáwirdi, waqıttı, múddetti talap etedi. Sol sebepli joqarı mektep tálimindegi tárbiya saatları barısında talabalar menen arnawlı ilájlardı shólkemlestiriw arqalı kózlengen maqsetke erisiw múmkin boladı.

PAYDALANǴAN ÁDEBIYATLAR:

- Ózbekstan Respublikası «Tálim haqqında»ǵı Nızamı, T., 2020.
- Nishanova Z.T., Ergashev P.S. «Oliy maktab psixologiyasi», T., 2012.
- Zimnyaya I.A. «Pedagogicheskaya psixologiya», M., 2002.
- Shapovalenko I.V. «Vozrastnaya psixologiya», M., 2005.
- www.bilimdon.uz, www.tatu.uz, www.ziyonet.uz, www.de.uz.
- www.vlados.ru, www.psychologies.ru, www.piter.press.ru

MUNDARIJA | TABLE OF CONTENTS | СОДЕРЖАНИЕ

1.	BANK RISKINING TURLARI VA ULARNING MUHIM JIHATLAR Boyev Bekzod Juraqul og'li Oltiyeva Salomat Kodirovna	4
2.	ЭКОНОМИЧЕСКАЯ НЕСТАБИЛЬНОСТЬ, ЕЕ ВИДЫ И ПУТИ ПРЕОДОЛЕНИЯ Боев Бекзод Журакул ўғли Олтиева Саломат Кодировна	11
3.	КОНЦЕПЦИЯ, УСЛУГИ И ПРЕИМУЩЕСТВА ЦИФРОВОГО БАНКИНГА Боев Бекзод Журакул ўғли Олтиева Саломат Кодировна	17
4.	O'ZBEKISTON RESPUBLIKASI SUV VA YER FONDI VA ULARDAN FOYDALANISH Bobojonov Nurimon Shaxriyor-o'g'li	23
5.	LINGUOCULTURAL ASPECTS OF PROVERBS AND SAYINGS Sayfullayeva Mohinabonu Ulug'bekovna	26
6.	Iqtisodiyot va jamiyatda ilmiy-texnik taraqqiyot rivojlanish dastagi sifatida. Qurilishning ilmiy-texnik taraqqiyotga va jamiyotning ijtimoiy-iqtisodiy taraqqiyotiga ta'siri Rasulova Sharifa Gaybullaevna Rashidov Shoxjaxon Yashnarxonovich	29
7.	Iqbol Mirzo she'riyatida xalq maqollarining strukrut-semantik xususiyatlari Ruziyeva Barno Qahramonjon qizi	34
8.	Qurilishni boshqarish zamonaviy tizimi va organlari Rasulova Sharifa Gaybullaevna Jumanazarova Zilola Kamiljon qizi	39
9.	Yer osti suvlaridan samarali foydalanish Muhamadaliyev Muhammadziyo Muhammadibrohim o'g'li Rahimxonov Ixtiyorxon Isroilxon o'g'li Orifjonov Abdumavlon Elyor o'g'li	43
10.	Содиқии Тошкандӣ ва муҳити адабии Самарқанд Ҳасан СОДИҚОВ	49
11.	Using authentic materials to develop reading skills in primary school students. Abdulazizova Ro'zixon Azizjon qizi	53
12.	Investitsiya dasturini shakllantirish tartibi Rasulova Sharifa Gaybullaevna Ermamatov Sardor Abdirasul o'g'li	59
13.	Investitsiyalar iqtisodiy samaradorligini baholash nazariyasi va amaliyoti tarixi Rasulova Sharifa Gaybullaevna Urakbayeva Lobar Ilxomjon qizi	63

14.	Qurilish ilmiy texnik-taraqqiyotni bashoratlash va rejalashtirish Rasulova Sharifa Gaybullaevna Sunnatullayeva Mahliyo Erkin qizi	67
15.	Ishlab chiqarish salohiyati va resurslari, ularning mazmuni, o'ziga hos hususiyatlari va qurilishdagi xo'jalik sub'ektlarining faoliyatidagi ahamiyati Rasulova Sharifa Gaybullaevna Sharifova Sadoqat Sobir qizi	71
16.	Qurilishning smeta bo'yicha qiymati (narxi)ni belgilashning tartibi, tuzilishi va uslublari. Rasulova Sharifa Gaybullaevna Ortiqov Hayotjon Hatambov o'g'li	75
17.	AVTOBUS YO'NALISHI VA YO'NALISH PASPORTI Usmonov Azizbek	79
18.	DEVELOPMENT OF PUBLIC TRANSPORT BASED ON THE EXPERIENCE OF DEVELOPED COUNTRIES USMONOV AZIZBEK XXX	83
19.	BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITLARIDA INVESTITSIYA SIYOSATINING MOHIYATI VA XUSUSIYATLARI Rasulova Sharifa Gaybullaevna Tojiqulova Muhayyo	86
20.	BOZOR IQTISODIYOTI SHAROITLARIDA INVESTITSIYA SIYOSATINING MOHIYATI VA XUSUSIYATLARI Rasulova Sharifa Gaybullaevna Ibrohimova Zamira	89
21.	INVESTITSIYA LOYIHALARI VA INVESTITSIYA DASTURLARI HAMDA ULARNING IQTISODIYOTNI MODERNIZATSIYALASHDAGI O'RNI Rasulova Sharifa Gaybullaevna Do'stov Iskandar Xusan o'g'li	94
22.	O'ZBEK XALQ AMALIY SAN'ATINING O'ZIGA XOSLIGI Homidova Shaxnoza Ravshan qizi	104
23.	From screen to scholar: The role of media in student education. Fayzullayeva Madinabonu	111
24.	TALABALIQ JAS DAWIRINIŇ ÖZGESHELİKLERI HÁM ÖZIN-ÖZI BAHALAWĞA BAYLANISLI PSIXOLOGIYALIQ SHINIĞIWLAR Xojametova Gulayim Tolıbay qızı	115